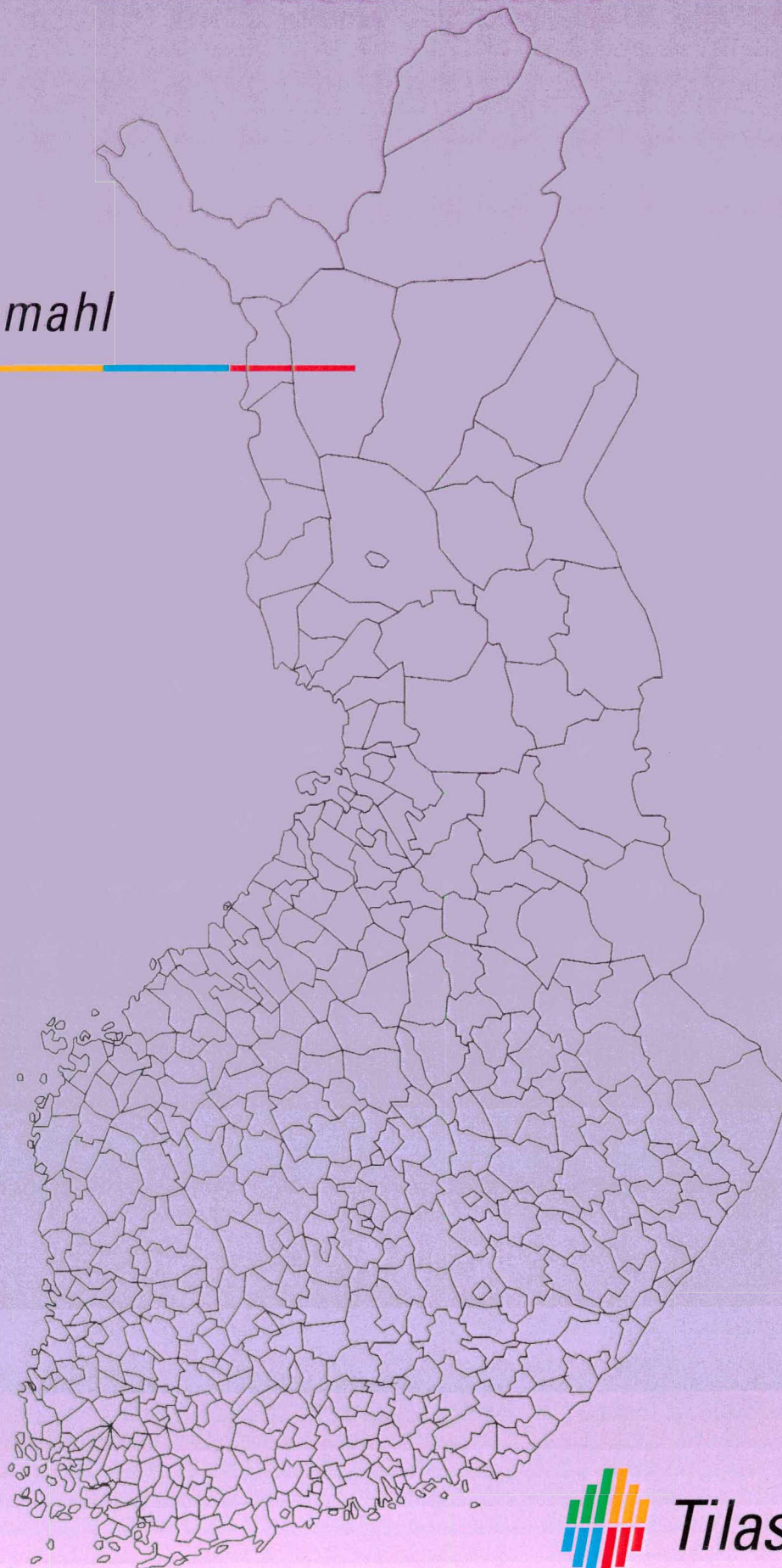

Kuntien elinvoimaisuus 1989 - 1997

Tea Remahl

Tilastokeskus

Tea Remahl

Kuntien elinvoimaisuus 1989 - 1997

Tiedustelut:

Tilastokeskuksen Oulun aluepalvelu p. (08) 537 2046
oulu@tilastokeskus.fi

Tea Remahl p. (050) 526 7557
Tea.Remahl@oulu.fi

ISBN 951-727-829-2

© 2000 Tilastokeskus

Multiprint, Oulu 2000

SISÄLTÖ

<i>JOHDANTO</i>	5
<i>ALUEELLISEN KEHITYKSEN PYÖRÄT</i>	7
Aluekehitysmalleja	8
Aluepolitiikan merkityksestä ja mahdollisuuksista aluekehityksen ohjaajana	11
<i>ELINVOIMAISUUDEN MITTAAMISEN PROBLEMATIIKKA</i>	17
Indikaattorit aluekehityksen tutkimusvälineinä – esimerkkitutkimuksia	18
<i>TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT</i>	21
Tutkimuksen aineistovalinnat	21
Menetelmät	25
<i>ELINVOIMAIJUUSTEKIJÖIDEN KEHITYKSESTÄ 1989 - 1997</i>	28
Väestömäärän ja ikärakenteen kehitys	28
Työllisyyden ja tulotason kehitys	29
Kuntien taloudellisen tilan kehitys	30
Koulutustason ja aloittaneiden yritysten määrän muutokset	31
Toimialojen lukumäärän kehitys	32
Elinvoimaisuustekijöissä tapahtuneiden muutosten väliset yhteydet	32
<i>KUNTIEN ELINVOIMAISUUDEN POIKKILEIKKAUSKUVA 1997</i>	34
Elinvoimaisuusmuuttujien tunnuslukuja	34
Elinvoimaisuuden I osaindeksi: väestö	36
Elinvoimaisuuden II osaindeksi: työ ja toimeentulo	38
Elinvoimaisuuden III osaindeksi: kunnallistalous	41
Elinvoimaisuuden IV osaindeksi: osaaminen ja innovatiivisuus	42
Elinvoimaisuuden V osaindeksi: elinkeinorakenteen monipuolisuus	46
Kuntien elinvoimaisuus elinvoimaisuusindeksillä mitattuna	49
Poikkileikkauskuvan ja elinvoimaisuustekijöiden kehityksen yhteys	50
<i>KUNTIEN ELINVOIMAISUUDEN HAASTE</i>	54
Näkymiä tulevaan aluekehitykseen	55
Kuntien elinvoimaisuuden turvaaminen	57
Indeksien käyttö elinvoimaisuuden turvaamisen työkaluna	60
<i>YHTEENVETO</i>	61
<i>KIRJALLISUUS</i>	64
<i>LIITE 1</i>	67

JOHDANTO

Suomen yhteiskunnallinen rakenne on kokenut suuria ja nopeita muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Tyypillisiä piirteitä ovat olleet elinkeinorakenteen vaihteelliset muutokset, kaupungistuminen sekä toimintojen alueellinen kasautuminen teollisuuden ja palvelujen keskittymisen ja keskusvetoisen muuttoliikkeen myötä. Suurimmat ja keskeisimmän sijainnin kaupungit ovat jatkuvasti vahvistuneet muiden, etenkin maaseutualueiden kustannuksella. Tämänkaltaisen kehitys on käynnissä vieläkin, ja on edelleen nopeutunut laman jälkeisen uuden nousukauden ja tietoyhteiskuntakehityksen vahvistumisen myötä. Kehitystä voidaan yrittää julkisin toimin hidastaa, mutta tuskin kokonaan pysäyttää. Alueiden välinen kilpailu, rajalliset resurssit, kestävän kehityksen välttämättömyys ja kansainvälisen ulottuvuuden mukaantulo tekevät alueiden välisen työnjaon entistä väistämättömämmäksi.

Uusimmat Suomen aluerakennetta koskevat tutkimukset osoittavat, että 1990-luku oli monella tavalla maamme historiassa poikkeuksellinen. Suomessa läpikäytiin rakennemuutos, joka oli yksi EU-alueen voimakkaimpia, ja myös aluekehitys erilaistui voimakkaasti lamavuosien seurauksena (Suomen Kuntaliitto 1999:6). Vuosikymmenen alku vuoteen 1993 saakka kuului jo 1970-luvun puolivälissä alkaneeseen muuttoliikkeen ja väestökehityksen suhteen verraten rauhalliseen ajanjaksoon. Laman jälkeen käynnistynyt muuttoaalto sen sijaan on verrattavissa 1970-luvun alun murrokseen. Väestökehityksen suhteen hyvin pärjänneiden kuntien joukko on jäänyt pieneksi, kun kasvualojen tuotanto ja sitä tukeva infrastruktuuri ovat keskittyneet vain muutamaan seutukuntaan. Talouden kasvu on luonut työpaikkoja ja tulonmuodostusta aikaisempaa harvemmille seuduille, jolloin työpaikkojen määrän kasvu on keskittynyt poikkeuksellisen paljon (Kangasharju ym. 1999a:46-47).

Menestys onkin kasaantunut suurille ja monipuolisille kaupunkiseuduille, lähinnä etelä- ja länsirannikolle, muutamille Sisä-Suomen alueille ja Oulun seudulle. Perinteisen maaseudun ohella myös yhä useammat maakuntakeskukset sekä kaupunkiseudut ovat olleet ongelmissa. Mikäli kehitys jatkuu samansuuntaisena lähivuosina, monien kuntien ja kokonaisten seutukuntienkin tulevat elin- ja kehitysmahdollisuudet ovat uhattuina (Suomen Kuntaliitto 1999:6). Väestön ja tuotannon keskittymisen lisäksi kehitysedellytyksiä kaventavat kuntien taloudelliset vaikeudet sekä kansainvälistymisen ja tietoyhteiskunnan mukanaan tuoma vahvasti kilpailuhenkinen ja nopeasti muuttuva toimintaympäristö, jossa menestyminen edellyttää joko olemassa olevia vahvuuksia tai kovaa työtä niiden luomiseksi. Aidosti elinvoimaisia alueita on ja todennäköisesti tulee olemaankin rajoitusti.

Mitä sitten on alueen elinvoimaisuus? Millaisia ovat elinvoimaiset alueet tai kunnat? Aihetta ei ole juuri tutkittu, eikä elinvoimaisuus käsitteenäkään ole mitenkään yksiselitteinen tai vakiintunut. Käsite on luonteeltaan abstrakti ja sille on vaikea löytää tyhjentävää määritelmää. Tässä tutkimuksessa elinvoimaisuutta lähestytäänkin kahden toisiaan täydentävän määritelmän kautta. Ensinnäkin,

kunnan elinvoimaisuus voidaan käsittää yksinkertaisesti sen *kyvyksi vastata tehokkaasti ympäristön muutoksiin* (Jussila ym. 1994:34). Toisen näkökulman avaa Kuntaliitossa laadittu elinvoimaisen yhdyskunnan menestysmalli, joka perustuu kunnassa sijaitseviin kilpailukykyisiin yrityksiin, tehokkaisiin palveluihin ja hyvään ympäristöön. Tutkimuksessa korostetaan, että yhdyskunnan kyky huolehtia asukkaidensa hyvinvoinnista on riippuvainen sen elinvoimasta (Linna- puomi ym. 1996:8). Toisin sanoen kunnan elinvoimaisuutta voidaan arvioida myös sen *kyvyllä pitää huolta asukkaidensa hyvinvoinnista*. Yleisenä käsitteenä elinvoimaisuus on myös vahvasti tulevaisuusorientoitunut, pitäähän se sisällään ajatuksen todennäköisestä tulevasta olotilasta. Elinvoimaisuus ei kuitenkaan välttämättä ole mikään pysyvä olotila, vaan se voi vaihdella ajassa vuoroin heikentyen ja vuoroin vahvistuen, ja siihen voidaan yrittää vaikuttaa erilaisin toimin. Elinvoimaisuus koostuu myös monista keskenään vuorovaikutussuhteessa olevista tekijöistä. Siten käsite on mielletävissä myös vahvasti dynaamiseksi. Tämän tutkimuksen yleisenä tavoitteena on omalta osaltaan selkiyttää elinvoimaisuuden käsitettä alueellisessa yhteydessä.

Tutkimuksen yksityiskohtaisemmista tavoitteista tärkein on kehittää indeksimuotoinen työkalu kuntien elinvoimaisuuden kartoitusta ja mahdollisesti myös seurantaan varten (1). Ilmiön ajallisen muutoksen selvittämiseksi tarkastellaan, miten kuntien elinvoimaisuustekijät ovat kehittyneet Manner-Suomessa vuosina 1989 - 1997 (2). Indeksien avulla haetaan vastausta siihen, miten elinvoimaisuus jakautuu maantieteellisesti (3), ja onko kuntien elinvoimaisuuden taustalla joitain karkean tason yhteisiä tekijöitä, kuten esimerkiksi sijainti tai kuntamuoto (4).

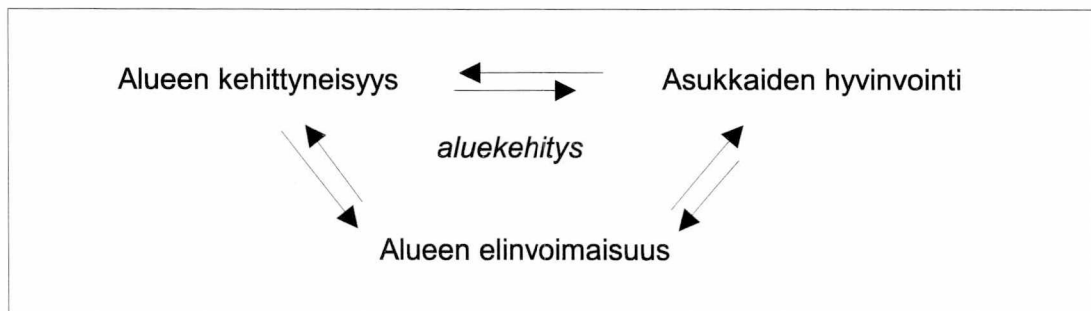
Aiheen käsittely etenee siten, että ensin käydään läpi tutkimuksen keskeiset käsitteet sekä teoreettinen tausta. Elinvoimaisuuden mittaamisen problematiikkaa käsitellään omana kappaleenaan, jonka jälkeen esitellään tutkimuksen aineisto- ja menetelmävalinnat. Ennen kuntien elinvoimaisuuden vuoden 1997 poikkeileikkauskuvan esittelyä tarkastellaan elinvoimaisuustekijöissä tapahtunutta kehitystä edeltävinä vuosina. Elinvoimaisuuden tilan ja alueellisen jakauman kartoituksen jälkeen pohditaan, millä keinoilla mahdollisimman monen kunnan elinvoimaisuus voitaisiin turvata vallitsevassa tilanteessa, ja tulevaisuudessakin.

ALUEELLISEN KEHITYKSEN PYÖRÄT

Kunnan elinvoimaisuuden käsite kytkeytyy määritelmiensä (ks. edellä) myötä tiiviisti aluekehityksen ja -kehittyneisyyden sekä hyvinvoinnin käsitteisiin. Kaikkien näiden käsitteiden välillä on tunnistettavissa kiinteitä vuorovaikutussuhteita ja kausaalisuutta (kuva 1). Vuorovaikutussuhteita ylläpitävä prosessi on aluekehitys. Aluekehityksellä tarkoitetaan sellaisia laadullisia muutoksia - joko positiivisia tai negatiivisia - , jotka vaikuttavat maan eri osien asukkaiden elämisen ehtoihin ja hyvinvoinnin toteutumiseen. Kehitys voi merkitä edistystä, mutta myös muutosta huonompaan suuntaan (Mäkinen 1993:7). Aluekehitykseen vaikuttavia tekijöitä ovat Hautamäen (1988) mukaan alueiden tieteellis-tekninen kehitys (1), kansainväliset suhteet ja alueellinen työnjako (2), pääoma (3), luonnontekijät ja -varat (4) ja inhimilliset voimavarat (5), joita ovat työntekijät ja osaaminen. Nämä tekijät vaikuttavat luonnollisesti myös siihen, miten alue pystyy sopeutumaan toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin, eli miten elinvoimainen se on.

Kehitys on nimenomaan laadullista muutosta; pelkkä määrällinen muutos ja esimerkiksi kasvu ei välttämättä ole kehitystä (Mäkinen 1993:7), eikä takaa asukkaiden viihtyvyyttä tai hyvinvointia (Halme 1999:135). Hyvinvointi toteutuu ihmisten elämässä ja edellyttää yksilön aineellisten, sosiaalisten ja henkisten perustarpeiden tyydyttämistä (Siirilä ym. 1988:12). Usein alueellinen kehittyneisyys rinnastetaan suoraan asukkaiden hyvinvoinnin reaalisiin toteutumismahdollisuuksiin (Mäkinen 1993:7). Kehittyneitä ovat ne alueet, joiden asukkaiden hyvinvointi toteutuu monipuolisesti. Toisaalta myönteinen kehitysprosessi eli alueen hyvinvointi toteutuu vain asukkaiden hyvinvoinnin kautta, koska hyvinvoivat kuntalaiset ovat keskeinen tekijä kehitettäessä kuntaa tai muuta aluetta edelleen (Siirilä ym. 1988:11, 14).

Tässä kuntien elinvoimaisuuden tarkastelussa asukkaiden hyvinvoinnin tutkimisen täytyy rajautua siihen, millainen kunta on toiminta- ja elinympäristönä tiettyjen tekijöiden valossa, eli esimerkiksi miten kunta pystyy tarjoamaan mahdollisuuksia työhön ja toimeentuloon. Eri alueilla asuvien ihmisten elinoloissa ja hyvinvoinnin toteutumisessa on väistämättä eroja, koska alueellinen kehitys ei suinkaan ole tasapainossa alueiden välillä, niin kuin ei välttämättä niiden sisälläkään.

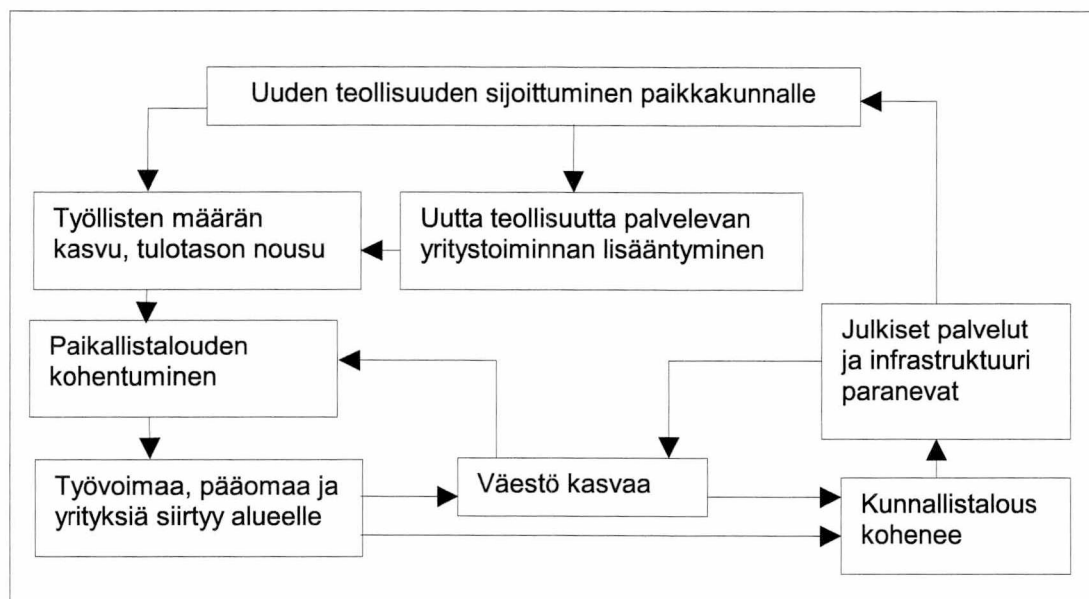
Kuva 1. Tutkimuksessa esiintyvät käsitteet ovat vuorovaikutussuhteessa keskenään.

Aluekehitysmalleja

Alueellinen kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät muodostavat hyvin monimutkaisen kokonaisuuden, jota voidaan tutkia monelta kannalta (Hautamäki 1986:2). Monien aluekehitysteorioiden laatijoiden tarkoituksena on ollut tunnistaa kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ja löytää näiden tekijöiden väliltä kausaalisuhteita, jotta aluekehityksen mekanismeita voitaisiin paremmin ymmärtää. Aluekehitysteoriat soveltuvat myös alueen elinvoimaisuuden tarkastelun pohjaksi käsitteiden läheisyyden ja teorioiden kehityksen osatekijöiden syy- ja seuraussuhteita sekä dynamiikkaa korostavan luonteen vuoksi.

Ruotsalainen maantieteilijä Gunnar Myrdal kehitti jo 1950-luvulla niin sanotun kasautuvan kasvun teorian, joka perustuu polarisoituvaan aluekehitykseen. Hautamäki (1986:6) lukee Myrdalin mallin alueen sisäistä kehitysmekanismia ja aluerakenteen muutosta painottaviin kehitysteorioihin. Teoriassa kehityksen ylläpitävä voima on kausaalinen kiertokulku, jonka seurauksena kehitys kumuloi- tuu. Kumulatiivinen prosessi voi kulkea joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan, ja sillä on taipumus voimistua ja nopeuttaa itse itseään. Jollei sitä säädel- lä, se myös lisää alueiden välistä epätasapainoa. Yhden alueen ja keskuksen kasvu johtaa yleensä ympäröivien alueiden taantumiseen: teollinen tuotanto, kauppa, rahoitus- ja vakuutus toiminta, tieteet ja taiteet, koulutus ja korkeampi kulttuuri keskittyvät tietyille paikkakunnille ja alueille, ja niiden myötä myös väestö. Taantuvat alueet puolestaan joutuvat niin sanottuun noidankehään, jos- sa yksi negatiivinen tekijä on samalla sekä syy että seuraus toisiin negatiivisiin tekijöihin, ja josta on lähes mahdoton päästä pois. Tulotason aleneminen, työt- tömyys ja parhaan työvoiman poismuutto vähentävät yritysten halukkuutta ja mahdollisuuksia sijoittua taantuville alueille. Tämän johdosta investoinnit ovat vähäisiä ja yritysten mahdollisuudet hyötyä sijaintitaloudellisista eduista ovat pienet. Keskittymisestä seuraa siis supistumisvaikutuksia, mutta myös myön- teisiä leviämisaikutuksia, joita keskus heijastaa ympäristöönsä. Leviämisaiku- tukset eivät kuitenkaan riitä korvaamaan supistumisvaikutuksia, koska ne ovat yleensä heikompia ja ulottuvat vain lähiympäristöön (Myrdal 1957:23-32, Kulta- lahti 1990:77-79).

Tässä kausaalisen kiertokulun mallissa ratkaisevaa on uuden teollisuuden (pie- nemässä mittakaavassa uuden yrityksen) sijoittuminen alueelle, tai alueella jo sijainneen toimialan laajentaminen (kuva 2). Sen seurauksena työllisten määrä paikkakunnalla kasvaa, tulotaso nousee ja paikallistalouden volyyymi kasvaa ky- synnän kasvun myötä. Ennen pitkää alueelle siirtyy muitakin yrityksiä ja uutta väestöä, ja kunnallistalous kohenee, jolloin julkisia palveluja ja alueen infra- struktuuria voidaan parantaa. Kiertokulku alkaa myös vahvistaa itse itseään, kun esimerkiksi lisääntynyt väestö saa aikaan taas lisääntyvän kysynnän paikal- lisille markkinoille ja työpaikat lisääntyvät edelleen. Tämän kaiken seurauksena alueelle siirtyy taas helpommin uutta teollisuutta, ja ennen kaikkea yhteisön yleinen *hyvinvointi* lisääntyy (Myrdal 1957:25). Toimintojen vilkkautta ja erilais- ten virtojen runsautta voidaan siten pitää myös alueen elinvoimaisuuden merk- kinä, koska ne luovat pohjaa vakaalle kehitykselle, entistä korkeammalle hyvin- voinnin tasolle ja terveelle kunnallistaloudelle.

Kuva 2. Myrdalin (1957) kausaalisen kiertokulun malli aluekehityksestä.

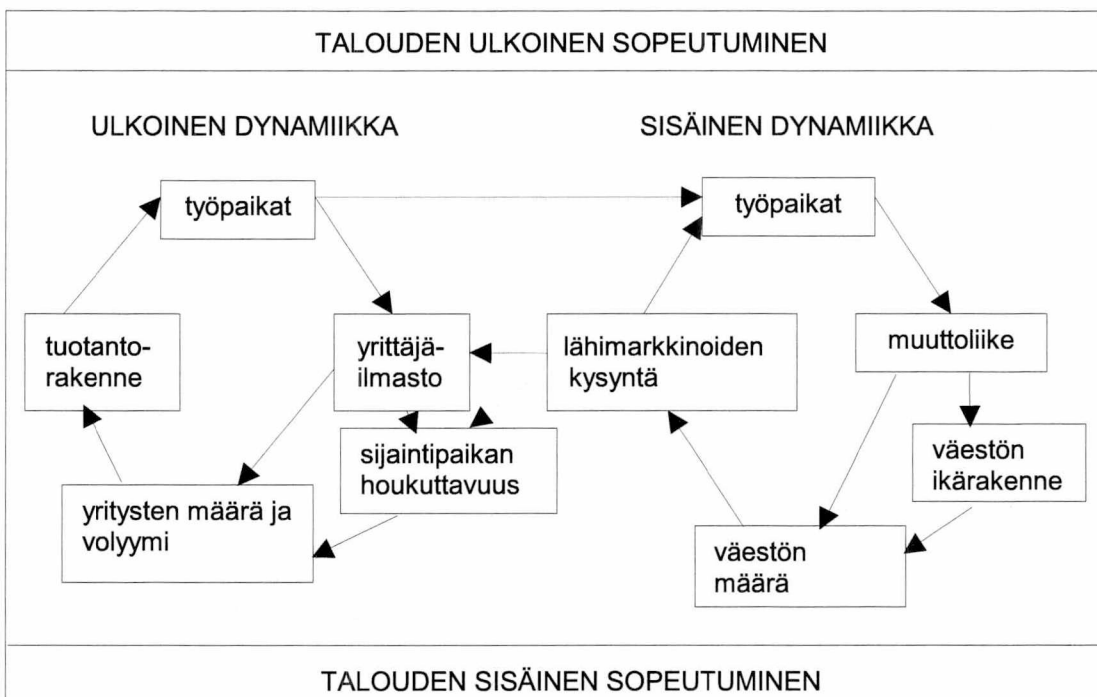
Myrdalin teoria on ollut suosittu aluekehityksen kuvaaja myös Suomessa ja siihen viitataan usein vieläkin (mm. Halme 1999:8, Suomen Kuntaliitto 1999:9), vaikka sen laatimisesta on kulunut jo kohta viisi vuosikymmentä ja yhteiskunta on ehtinyt muuttua moneen kertaan. Yritysten merkitys aluekehityksessä on kuitenkin vieläkin ratkaiseva. Myös Kuntaliitossa laaditussa elinvoimaisen kunnan menestysmallissa elinvoimaisuus on riippuvainen erityisesti kunnassa sijaitsevien yritysten kilpailukyvyistä. Mitä kilpailukykyisempiä yritykset ovat – ja mitä enemmän niitä on – sitä enemmän kunnassa voidaan käyttää voimavaroja asukkaiden hyvinvoinnin turvaamiseen. Aluetalouden kasvua tukevat myös tehokkaasti järjestetyt hyvinvointipalvelut ja hyvä ympäristö. Näistä kolmesta tekijästä sekä kuntien rahoituksen järkevästä hoitamisesta rakentuu kunnan menestysmalli. Menestyminen tarkoittaa myös sitä, että kunnat ovat elinvoimansa turvaamisessa eri tavoin riippuvaisia toisistaan ja muista yhdyskunnan toimijoista. Tämä asettaa erityisiä vaatimuksia kuntien johtamiselle ja suunnittelulle (Linnanpuomi 1995).

Niittykangas ym. (1994) ovat tutkineet alueellisen kehityksen mekanismeja kehittyvän eli dynaamisen toimintaympäristön käsitteen kautta. Sen mukaan paikallisen kehityksen tärkeät tekijät ovat osaavat ja aktiiviset ihmiset sekä kilpailukykyiset yritykset sekä näiden välinen yhteistoiminta. Yhteisen kehittämisen tahdon ja yhdensuuntaisen toiminnan olemassaolo korostuu dynaamisuuden edellytyksenä. Kehittymisen tahdon lisäksi dynaamisuus edellyttää kehittymisen mahdollisuuksia (kuva 3). Niitä alueita, joilla kehittämisen tahto on korkea ja mahdollisuudet hyvät, voidaan pitää aidosti dynaamisina alueina. Jos taas alueella on kehittämisen mahdollisuuksia, mutta kehittämisen tahto on matala, kehitystä ei juuri tapahdu. Käänteisessä tilanteessa, jossa tahtoa on mutta mahdollisuuksia ei, ollaan epävakaa kehitysuralla. Taantuvilla alueilla ei juuri kehittämisen mahdollisuuksia tai tahtoakaan ole (Niittykangas ym. 1994:12-13, 18).

		KEHITTÄMISEN TAHTO	
		korkea	matala
KEHITTÄMISEN MAHDOLLISUUDET	hyvät	Aidosti dynaamiset alueet	Staattisiksi luonnehdittavat alueet
	huonot	Epävakaan kehitysuran alueet	Taantuvat alueet

Kuva 3. Dynaamisuuden käsitteen moni-ilmeisyys (Niittykangas ym. 1994:18).

Tutkimuksessa (em.) alueellinen kehitys on erotettu kehityksen sisäiseksi ja ulkoiseksi dynamiikaksi (kuva 4), joita tutkijat kutsuvat myös alueellisen kehityksen pyöriksi. Sisäinen dynamiikka on lähimarkkinoiden kysyntään ja siten vahvasti väestöön liittyvä ominaisuus. Väestömäärän kehitys kuvaa mallissa väestörakenteen uudistumista ja erilaisen ajattelun ja toiminnan rikkautta. Väestön määrä ja kasvu liittyvät saumattomasti myös kulutuksen määrään ja rakenteeseen. Kysynnän vahvistuminen ja monipuolistuminen merkitsee työtilaisuuksien lisääntymistä, mikä johtaa edelleen alueen muuttovoittoon (ks. Myrdal). Muuttovoitto vaikuttaa myös väestön ikärakenteeseen ja sen myötä myös luon-

Kuva 4. Aluekehityksen sisäinen ja ulkoinen dynamiikka (Niittykangas ym. 1994:16).

nolliseen väestönkasvuun. Ulkoinen dynamiikka taas liittyy alueelta pois päin suuntautuvaan yritystoimintaan. Dynaamisessa toimintaympäristössä tällaisten yritysten määrä kasvaa, mikä vahvistaa ja monipuolistaa alueen tuotantorakennetta. Tämän seurauksena työtilaisuudet lisääntyvät ja paikallinen yrittäjätalusto paranee, jolloin uusien yritysten synty vilkastuu edelleen. Dynaamisuudella on kumulatiivinen luonne, mikä merkitsee sitä, että alueen kehitys on sidoksissa nimenomaan toimijoiden muodostamaan kokonaisuuteen, eikä niinkään yksittäisten yritysten kehitykseen (Niittykangas ym. 1994:13, 16-17).

Mikään aluekehitysmalli ei tietenkään voi kattaa kaikkia aluekehitykseen tai elinvoimaisuuteen vaikuttavia tekijöitä, mutta niihin sisältyvien tekijöiden tarkastelu antaa kuitenkin mahdollisuuden vallitsevan tilanteen arviointiin sekä viitteitä siitä, mihin suuntaan kehitys on menossa. Kehityksen mallintaminen ei ole yksioikoista, eikä sen aiemmin havaittu mekanismi ehkä enää kaikilta osin pidäkään. Muutoksen on aiheuttanut voimakas yhdyskuntajärjestelmän muutosprosessi, jossa tuotannon perustaksi on teollisuuden ja palvelujen sijaan nousemassa tieto, alueelliseksi yhteydeksi kansallisen sijaan glokaali ja yhdyskuntajärjestelmän perustaksi kaupunkiseutujen sijaan pikemminkin kaupunkiverkosto. Paikallisten olosuhteiden ja paikallisuuden merkitys yleensäkin aluekehityksessä on kasvanut. On huomattu, että esimerkiksi väestökehitys ei seuraa yksisuuntaisesti työvoimakehitystä, vaan väestömuutostekijöillä (muuttoliikkeellä ja luonnollisella väestönkasvulla) on myös erityisiä alueellisia sidoksia. Myös välittömät talouden sijaintiedellytykset ovat muuttumassa, koska tietoteollinen tuotantomuoto on entistä riippumattomampi raaka-aineperustasta ja paikallisista energialähteistä. Alueen sosio-kulttuurisista tekijöistä onkin tullut esimerkiksi yrityksille merkittävä sijaintitekijä (Suomen Kuntaliitto 1999:12-13).

Yhteiskunnan muutos heijastuu myös aluerakenteeseen muospaineina. Aluerakenteen muutos taas yleensä muuttaa paikallisia elinoloja ja hyvinvointiresursseja vaikuttaen yksilöiden tarpeentyydytykseen ja hyvin- tai pahoinvoinnin toteutumiseen (Kuitunen 1987:108). Hyvinvoinnin jakautuminen on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys, ja siihen yritetäänkin vaikuttaa aluepolitiikan keinoin. Julkisen vallan puuttumista markkinoiden toimintaan perustellaan sillä, että markkinaratkaisun tuloksena syntyvä hyvinvoinnin jakautuminen on liian epätaisaista (ks. Myrdal 1957), eikä markkinoiden vapaa toiminta johda voimavarojen tehokkaaseen käyttöön (Kangasharju ym. 1999b:2-3). Voidaan kuitenkin olettaa, että edes tehokkaimmalla aluepolitiikalla ei pystytä turvaamaan ihmisille täysin samanlaisia elinoloja asuinpaikasta riippumatta, koska alueellinen erilaistuminen estää sen (Siirilä ym. 1988:11).

Aluepolitiikan merkityksestä ja mahdollisuuksista aluekehityksen ohjaajana

Suomessa harjoitettavaa aluepoliittista kehittämistyötä ohjaa alueiden kehittämistä annettu laki (1153/93). Lain tavoitteena on edistää alueiden omaehtoista kehittämistä ja alueellisesti tasapainoista kehitystä. Aluepolitiikkaa harjoitetaan monilla keinoilla, mutta pääosin kyse on heikommin menestyneiden alueiden elinkeinotoiminnan edellytysten tukemisesta tavalla tai toisella (Kangasharju ym. 1999b:2, 15). Aluepoliittista ajattelua esiintyi maassamme jo 1950-luvulla,

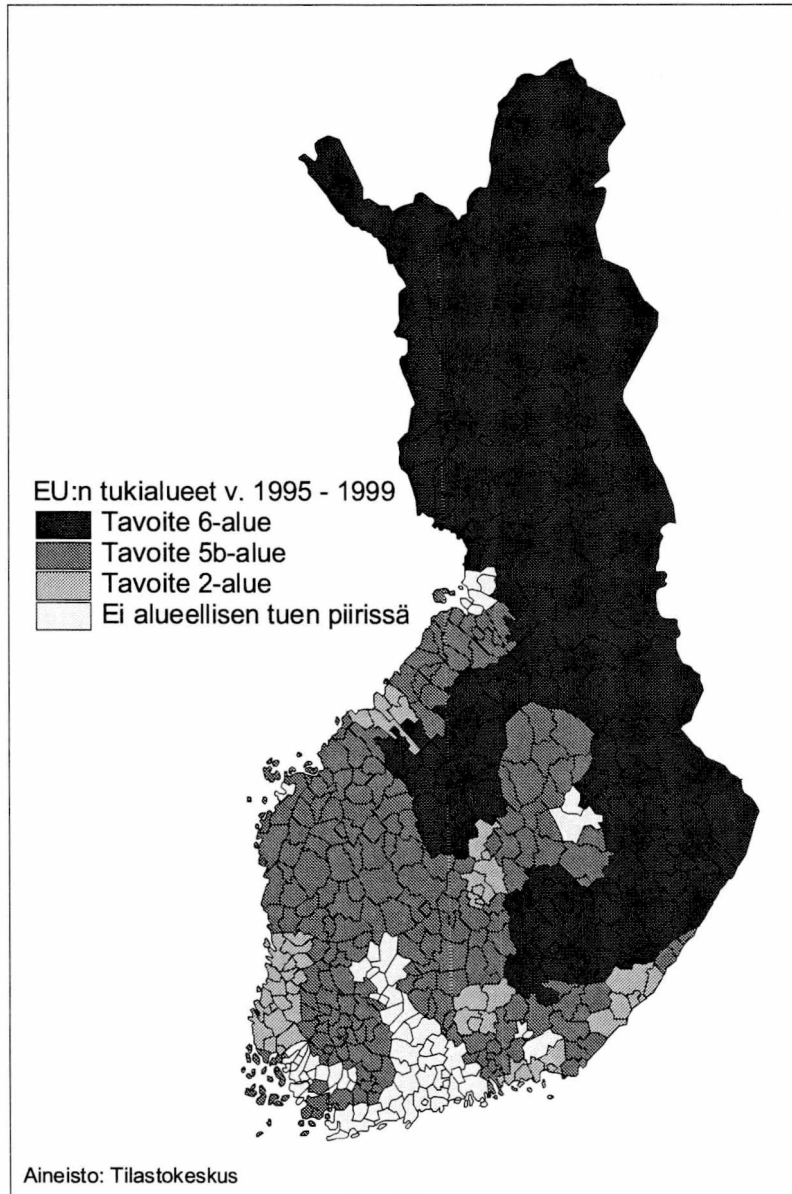
jolloin teollistuvan yhteiskunnan myötä aluekehitys alkoi voimallisemmin eriytyä, mutta ensimmäiset aluekehityslait säädettiin vasta 1960-luvun loppupuolella (Vartiainen 1998:3).

Vartiainen (em.) jakaa suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheet teollistavan aluepolitiikan vaiheeseen (1), joka kesti 1970-luvun puoliväliin saakka, aluepoliittisen suunnittelun vaiheeseen (2) ja ohjelmaperustaisen alueellisen kehittämisen vaiheeseen (3), joka alkoi 1980-luvun loppupuolella. Siirtyminen ohjelmaperustaiseen kehittämiseen katsottiin tarpeelliseksi läntisen Euroopan integraatiokehityksen, rajojen avautumisen lähialueille ja talouden uuden logiikan mukaan tuomien muutosten vuoksi. Uutena näkökohtana painotettiin erilaisten alueellisten toimijoiden mukaan saamista ohjelmien laadintaan ja toteuttamiseen. Uudistusta valmisteltaessa varauduttiin jo myös kansallisen aluepolitiikan kytkeytymiseen Euroopan Unionin alue- ja rakennepoliittiseen toimintamalliin. Nykykäytännössä EU:n alueellisista tavoiteohjelmista on tullut keskeinen ohjelmaperusteisen aluepolitiikan perusta Suomessa. Poliitiikan yleisenä päämääränä on osaamisen yhteiskunta ja ydinajatuksena innovatiivisuus ja omaehtoisuus (Vartiainen 1998).

Euroopan Unionin rakennepoliittiset tavoitteet ohjelmakaudella 1995 - 1999 oli kirjattu seitsemäksi tavoiteohjelmaksi. Niistä neljä oli alueellista, joista kolme sovellettiin myös Suomessa. Aluekehityksen kannalta Suomessa toteutettavista ohjelmista olivatkin tärkeimpiä varsinaiset aluetavoiteohjelmat. Näitä olivat harvaan asuttujen alueiden kehittämistä tukeva tavoite 6-, maaseutumaisia seutuja tukeva tavoite 5b- ja teollisuuden rakennemuutoksesta kärsiviä kaupunkeja tukeva tavoite 2-ohjelma (kuva 5). Tavoite 6- ja 5b-ohjelmien alue kattoi laajasti aluekehityksen kannalta maamme ongelmallisimmat alueet. Tavoite 2-ohjelma puolestaan kattoi ongelmallisimpia kaupunkiseutuja lähinnä Etelä-Suomessa. Vuosina 1995 - 1998 rahoitusta sai eniten tavoite 6-alue, tavoite 5b- ja tavoite 2-ohjelmien alueiden jäädessä kummankin alle puoleen sen saamasta summasta (Kangasharju ym. 1999b:15-18, 23).

Aluepoliittiset tavoitteet ovat erittäin olennaisia myös eri alueilla sijaitsevien kuntien elinvoimaisuuden kannalta. Tällä hetkellä aluepolitiikan tarve korostuu suurten alueellisten työttömyyserojen (kuva 6) ja nopean ja volyymitaan suuren keskuksetoisen muuttoliikkeen (kuva 7) vuoksi. Nämä tekijät aiheuttavat tuntuvia kansantaloudellisia kustannuksia (niin sanottuja sopeutumiskustannuksia): kasvukeskuksissa asuntokannan sekä muun perusrakenteen uudelleen rakentamisen ja muuttotappioalueilla perusrakenteen vajaakäytön takia. Pidemmällä aikavälillä korostuvat muuttoliikkeen vaikutukset myös tappioalueiden väestörakenteeseen. Vilkkaimmin muuttavat nuoret ja koulutetut, mikä merkitsee tappioalueilla huoltosuhteen ja tulevien kasvuedellytysten merkittävää heikentymistä (Kangasharju ym. 1999b:13-14).

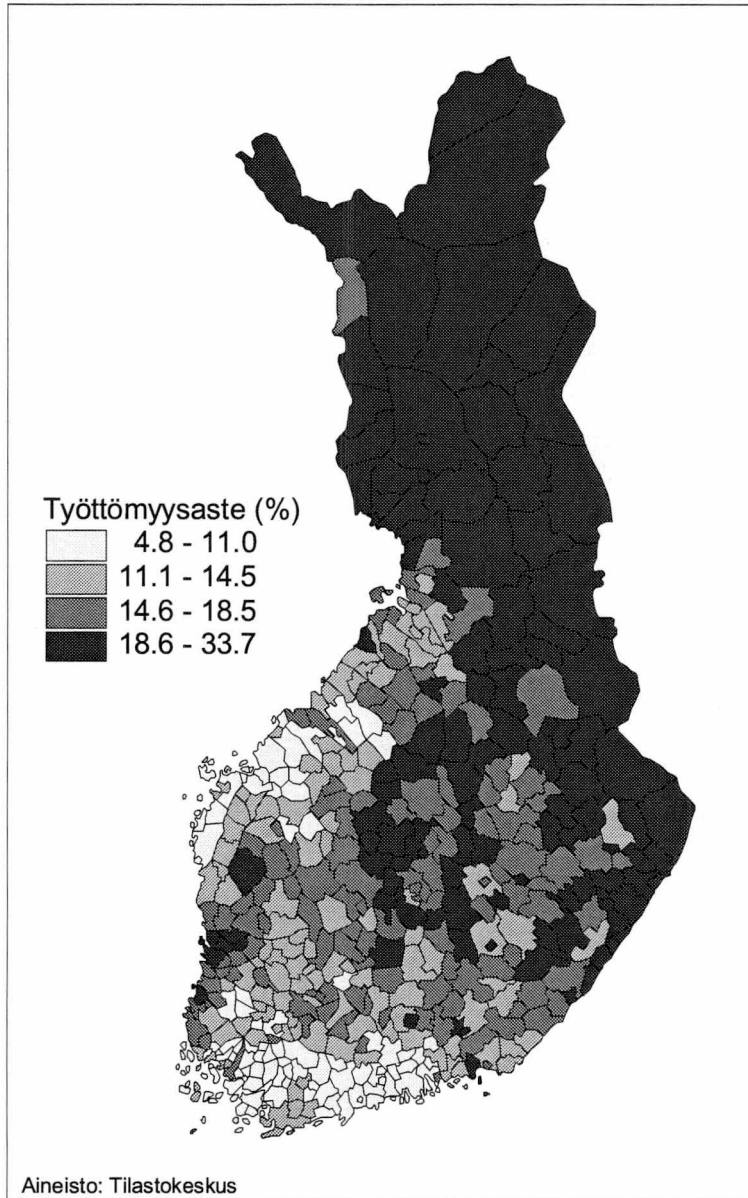
Aluepolitiikan tarve tunnustetaan yleisesti, ja sen nähdään jopa kasvavan, mutta mitkä ovat sitten sen mahdollisuudet vaikuttaa kehityksen suuntaan? Kiistattomia tuloksia saatiin ennen aikaan muun muassa korkeakoulujen ja eräiden suurten teollisuusyritysten sijaintipäätöksiin vaikuttamalla, joskin joukkoon mahtui myös epäonnistumisia (Kangasharju ym. 1999b:22). EU-jäsenyyden aikaisen aluepolitiikan vaikutuksia ei ole vielä kokonaisuudessaan tutkittu, onhan ky-

Kuva 5. Euroopan Unionin tukialuejako Suomessa ohjelmakaudella 1995 – 1999.

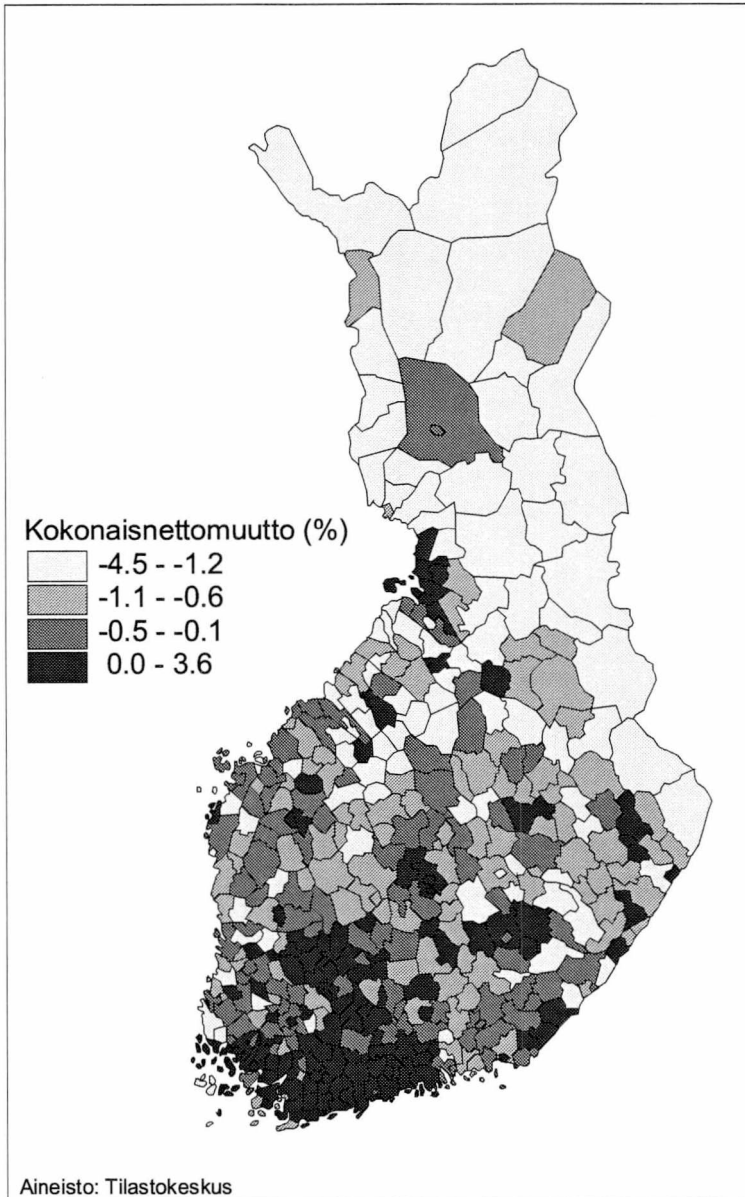
seessä vielä varsin tuore asia. Vartiainen (1998:12) kuitenkin toteaa, että ohjelmaperusteinen aluepolitiikka on edistänyt monia innovatiivisia toimintatapoja ja parantanut erityisesti viranomaisten, elinkeinoelämän ja osaamisen instituutioiden välistä vuorovaikutusta. Toisaalta hänen mielestään on olemassa pelko siitä, että aluepolitiikan ala on kaventumassa ja että sen vaikutukset jäävät ylhäältäpäin ohjautuvan sektoripolitiikan aiheuttamien supistumisvaikutusten varjoon.

Niittykankaan ym. (1997) mukaan aluepoliittisille ohjelmille leimallisia piirteitä ainakin yritystoiminnan kannalta ovat olleet laajuus, kohdentumattomuus ja myös tietty rohkeuden puute. Ohjelmien tavoitteena on pohjimmiltaan kasvun käynnistäminen ja sisäsyntyisen, itse itseään ruokkivan kehitysprosessin aikaansaaminen. Tällainen politiikka tuottaa harvoin nopeita tuloksia ja hyödyt

Kuva 6. Työttömyys kunnittain Suomessa tammikuussa 2000.

kokonaisuudessaan uhkaavat jäädä pieniksi. Parhaiten se toimii alueilla, joilla on jo olemassa olevia edellytyksiä hyödyntää avautuvia mahdollisuuksia, ja huonoiten apua eniten tarvitsevilla alueilla. Myös Kangasharju ym. (1999b:24-29) toteavat tavoiteohjelmissa asetettujen tavoitteiden olleen epärealistisia, eikä niitä ole saavutettu käytettävissä olevilla voimavaroilla. Aluepoliittiset toimet eivät ole kyenneet estämään väestön historiallisesti nopeaa ja poikkeuksellisen harvoihin kasvukeskuksiin suuntautuvaa muuttoliikettä vuoden 1993 jälkeen. Toisaalta ei voida myöskään sanoa, kuinka paljon suurempaa muuttoliikettä olisi ollut ilman toteutettuja toimia. Yleensä ottaen, niin aluepoliittisten panostusten kokonaissuuruuden kuin tavoitteiden toteutumisen arviointikaan ei ole mitenkään yksiselitteistä.

Kuva 7. Kokonaisnettomuutto asukaslukuun suhteutettuna kunnittain Suomessa 1999.

Aluepolitiikan toimintalinjojen ja yksittäisten kehittämishankkeidenkin suunnittelun taustaksi tarvitaan tutkimustietoa aluekehityksen mekanismeista ja kohdealueiden sen hetkisestä tilasta, jotta voitaisiin päättää oikeista ja tehokkaista toimintatavoista. Kehittyneisyyden alueellisia eroja tutkittiin aluepoliittisten toimenpiteiden suunnittelua varten laajemmassa mittakaavassa ensi kerran 1960-luvun alussa Valtakunnan suunnittelutoimiston toimesta. Tutkimuksessa laadittiin niin sanottu kehittyneisyysmittari kymmenestä osatekijästä, jotka perustuivat kuntapohjaisiin havaintoihin. Riihisen (1987:87-88) mukaan mittarin laatimisessa tehtiin kuitenkin virheitä muun muassa käsitteiden määrittelyssä ja muuttujien valinnassa. Abstraktien ilmiöiden mittaamiseen liittyykin kiistatta erityisiä ongelmia. Jussila ym. (1994:34) asettavat kuitenkin artikkelissaan tämän päivän tutkimuksen tavoitteeksi yleisen, mutta samalla luotettavaa alueellista informaatiota tuottavan indikaattorikehikon luomisen alueen inhimillisen resurssin ja

alueen kehityspotentiaalin kehityksen seuraamiseksi. Muodostettavan indikaattorikehikon tulisi olla luonteeltaan aluepoliittinen siinä mielessä, että se tekisi mahdolliseksi seurata alueiden kehittämisen kannalta toivottavien piirteiden kehitystä. Tällaisia piirteitä heidän mukaansa ovat elinvoimaisuus (1) (joka määrittellään kyvyksi vastata tehokkaasti ympäristön muutoksiin), luovuus ja innovatiivisuus (2) sekä aloitteellisuus (3). Ajatuksen mukaan indikaattorikehikko sisältäisi myös perinteisiä alueen ominaisuuksia kuvaavia muuttujia, mutta niiden lisäksi siihen olisi liitettävä aivan uudenlaisiakin tietoja. Tietojärjestelmä olisi siten kolmitasoinen ja sisältäisi tilastollisia aluekuvaustietoja, empiirisiä alueen dynaamisuutta kuvaavia tietoja sekä institutionaalisia alueen kehityksen toimintatietoja.

Seuraavassa kappaleessa käsitellään tarkemmin elinvoimaisuuden mittaamisen ja indeksilukujen laatimisen periaatteita ja problematiikkaa sekä teoreettisesti että muutamien esimerkkitutkimusten avulla. Tutkimukset valottavat samalla elinvoimaisuusteeman taustoja.

KUNTIEN ELINVOIMAISUUDEN MITTAAMISEN PROBLEMA- TIKKAA

Elinvoimaisuuden, kuten muidenkaan abstraktien ominaisuuksien tutkimisessa käsitteen teoreettisen määrittelyn perusteella ei voida yksikäsitteisesti määrätä sitä tapaa, jolla kaikille tilastoyksiköille saataisiin mittaluku kyseiselle ominaisuudelle. Sen vuoksi tarvitaan usein erikseen käsitteen operationaalinen määritelmä, jonka avulla saadaan tarkemmat perusteet ominaisuuden mittaamiselle (Manninen 1976:14). Tätä korostaa myös Riihinen (1987:79-80), jonka antamat ohjeet alueellisen kehittyneisyyden tutkimiseen pätevät myös kuntien elinvoimaisuuden tutkimisessa: ensin on selvítettävä pääkäsitteen ja muiden keskeisten käsitteiden sisältö ja sen jälkeen etsittävä käsitteille operatiiviset mittarit. Mittareiden olisi mahdollisimman hyvin vastattava teoreettisia käsitteitä ja niitä on oltava useampi, mikäli ominaisuutta ei kyetä luotettavasti mittaamaan yhden muuttujan avulla. Edelleen on selvítettävä, mittaavatko muuttujat, jotka on tarkoitettu mittaamaan yhtä ulottuvuutta, todellakin vain yhtä ulottuvuutta, vai onko lähdettävä liikkeelle siitä, että ominaisuudella on useampi ulottuvuus. Tutkimuksen neljäntenä vaiheena on osatekijöiden yhdistäminen yhdeksi ominaisuutta kuvaavaksi mittariksi. Mittarin laadinnan suhteen on olemassa useita metodisia vaihtoehtoja.

On selvää, että kaikki edellä esitetyt tutkimuksen vaiheet ovat alttiita virheille ja tulkinnanvaraisuudelle. Käsitteille ei välttämättä ole yksiselitteisiä määritelmiä. Virheitä voidaan tehdä myös käsitteiden operationalisoinnissa, tai sitten tarvittavia tietoja ei yksinkertaisesti ole saatavilla ja ominaisuuden mittaamisessa joudutaan tyytymään vaillinaiseen ratkaisuun. Kaikki tieto ei ole tilastoitavissa tai sen tilastointi aiheuttaisi huomattavia kustannuksia. Esimerkiksi hyvinvointia mittaattaessa joudutaan usein tyytymään lähinnä sen objektiiviseen mittaamiseen, vaikka yksilön kokema eli subjektiivinen hyvinvointi voi olla jotain muuta kuin tilastoiden valossa näyttää. Hyvinvoinnin tutkiminen jääkin laajan tutkimusjoukon kyseessä ollen pakosta usein pelkästään aineellisen tason mittaamiseen, vaikka se onkin vain yksi osa hyvinvointia. Erittäin keskeinen kysymys tämänkaltaisissa tutkimuksissa onkin, mitataanko todella sitä, mitä on tarkoitus. Ongelman minimoimiseksi muuttujien valinnan tulee olla mahdollisimman perusteltua ja muuttujajoukko sekä ansioineen että puutteineen tulee ottaa tutkimustulosten tulkinnassa huomioon. Ja kun mittariin sisältyvät muuttujat on valittu, seuraavaksi on ratkaistava, miten mittari metodisesti laaditaan. Tätäkin vaihetta on pidettävä tutkimustulosten kannalta kriittisenä, koska erilaiset laskentatavat antavat väistämättä tilastoyksiköille erilaisia arvoja.

Tällaisia useista muuttujista muodostettuja mittareita kutsutaan yleensä indikaattoreiksi tai indekseiksi, ja niitä voidaan käyttää hyvin erilaisten suureiden muutosten mittaamiseen. Niillä verrataan jotain tarkasteltavaa ominaisuutta tai suuretta kahdessa tai useammassa eri tilanteessa. Vertailtavat tilanteet voivat myös olla hyvin erilailla valittuja. Useimmin ne ovat eri ajanhetkiä, mutta ne voivat olla myös maantieteellisiä alueita tai vaikkapa henkilöryhmiä. Indeksiluvut ilmoitetaan tavallisesti prosentteina, eli indeksille annetaan arvo 100 yhdessä

vertailtavassa tilanteessa, peruskohdassa. Muiden vertailtavien tilanteiden arvot ilmoitetaan suhteessa peruskohdan arvoon, jolloin saadaan selkeästi esille esimerkiksi muutos ajassa tai juuri alueiden väliset erot (Lehtonen ym. 1982:71).

Tilastokeskuksen Maaseutuindikaattoreita koskevassa tutkimuksessa indikaattori on määritelty tilastolliseksi tunnusluvuksi, jolla pyritään tiivistämään olemassa olevaa tilastotietoa. Tutkimuksessa huomautetaan, että yleensä indikaattoreiden tietosisältö on kuitenkin kapea, eikä muutamalla yksittäisellä indikaattorilla ole mahdollista hahmottaa laajojen asiakokonaisuuksien kehitystä. Tällöin on käytettävä useita indikaattoreita useilta eri ilmiöalueilta ja havainnollistettava niitä eri tavoin (Palttila & Niemi 2000:27).

Indikaattoreiden laadinnassa on vielä joitain yleisiä periaatteita, jotka tulee ottaa huomioon, jotta indikaattori olisi mahdollisimman onnistunut. Näitä alunperin OECD:n suosittamia periaatteita ovat *merkitys* (1), *luotettavuus* (2) ja *toteutettavuus* (3). Eli indikaattorin tulee palvella jotain selvästi määriteltyä tarkoitusta ja sen mahdolliset käyttäjät tulee olla identifioitu. Sillä tulee olla myös selkeä tieteellinen pohja, koska sen luotettavuus riippuu sen taustalla olevien teorioiden ja mallien laadusta. Lisäksi sen tarkoitus on mitata mahdollisimman suoraan havainnoitavaa ilmiötä. Ja luonnollisesti tilastoaineiston, jolle indikaattori pohjautuu, tulee olla saatavilla, jotta se on mahdollista toteuttaa. Tiedon saatavuuteen vaikuttavat käsitteiden operationalisointi, tietolähteen tyyppi sekä tiedon käyttöön saannin aikaviive ja kustannukset (Palttila & Niemi 2000: 27).

Indikaattorit aluekehityksen tutkimusvälineinä – esimerkkitutkimuksia

Mähönen ja Kauppinen (1995) tutkivat hyvinvoinnin vaikutusta väestön pysyvyyteen kunnassa ja toisaalta muuttoalttiuteen viime vuosikymmenen puolivälissä. Tutkimuksen pääasiallisiin tavoitteisiin kuului kehittää indeksi erilaisista hyvinvointia kuvaavista muuttujista väestön pysyvyyden arvioimiseksi. Tutkijat arvioivat väestön pysyvyyttä keskimääräisestä lähtömuuton tasosta lasketun stabiilisuusindeksin avulla ja hyvinvointia hyvinvointi-indeksillä. Viimeksi mainittu rakennettiin 12 muuttujasta, joiden joukkoon kuului yksilön taloudellisia resursseja, alueen toiminnallisia resursseja sekä alueen sosiaalisia ilmiötä kuvaavia muuttujia. Tällaisia muuttujia olivat muun muassa koulutustaso, veroäyrin hinta, huoltosuhte ja avioerojen määrä. Kaksi kehitettyä indeksiä yhdistettiin niin sanottuun stabiilisuusmatriisiin, jossa sitten tutkittiin kuntien sijoittumista sen eri lohkoihin. Tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että taloudellisilla tekijöillä ja alueen toiminnallisilla resursseilla oli merkittävin vaikutus keskusten ja niiden lähialueiden hyvinvoinnin muodostumisessa. Nämä hyvinvoinnin alueet vähentyivät tasaisesti siirryttäessä etäämmälle keskusalueilta. Hyvinvoinnin sosiaaliset ulottuvuudet sen sijaan käyttäytyivät lähes päinvastoin. Merkittävä havainto oli myös se, että väestö käyttäytyi kunnan kannalta toivottavimmalla tavalla sellaisilla alueilla, joilla hyvinvoinnin kaikki osa-alueet olivat tasapainossa keskenään. Tällaisia alueita olivat keskusten läheinen maaseutu ja jotkin ydinmaaseudun kunnat.

Tampereen yliopiston Aluetieteen laitoksen tutkimusryhmä selvitti alueellisia väestön hyvinvointieroja indeksien avulla 1980-luvun puolivälin Suomessa ja uudelleen vertailevasti 1990-luvun puolessavälissä. Tutkimuksissa esitetään yleiskuva alueellisista hyvinvointieroista ja tuodaan esiin hyvinvointitekijöiden suhteen ongelmallisimpia kuntia. Lisäksi selvitetään, millaisissa elinympäristöissä hyvinvointiin liittyviä ongelmia esiintyy. Tutkimusten tarkoituksena on ollut antaa tietoa aluepoliittisten toimenpiteiden suunnittelua varten, joten niihin on otettu mukaan työllisyyteen, toimeentuloon, asumiseen, koulutukseen, terveyteen ja elinympäristön turvattomuuteen liittyviä keskeisiä tilastomuuttujia. Tietoa tiivistävät indeksit on muodostettu siten, että koko maan kuntien keskiarvoksi saadaan 100 ja keskihajonnaksi 10. Suhteellisista muuttujista on muodostettu neljä, myöhemmässä tutkimuksessa viisi osakokonaisuutta, joita tarkastellaan kutakin erikseen. Osakokonaisuuksia ei ole yhdistetty edelleen yhdeksi kokonaisuudeksi, koska tarkasteluissa ei ole pidetty olennaisena kunnassa saavutetun hyvinvoinnin keskiarvoisuutta, vaan sen jakautumista. Indekseistä työttömyys on enemmän sidoksissa maantieteelliseen sijaintiin kuin kunnan rakentamiseen, kun taas köyhyys on tyypillisesti maaseutumaisten kuntien ongelma. Aineellinen hyvinvointi on keskittynyt kaupunkimaisiin kuntiin, mutta turvattomuusindeksin osalta suurimpia arvoja saavat suuret keskuksat ja teollisuuskeskuksat. Niinpä hyvinvointi toteutuu tutkimuksen mukaan parhaiten esikaupunkikunnissa ja maaseudun pendelikunnissa. Indeksien alueellisten muutosten tarkastelu viimeisimmässä tutkimuksessa paljasti, että hyvinvoinnin alueellisissa eroissa ei ole havaittavissa suuria rakenteellisia muutoksia 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin (Sisäasiainministeriö 1988, Siirilä ym. 1999).

Suomen Kuntaliiton (1999) julkaisema Menestys kasaantuu – alueet erilaistuvat -tutkimus lienee tuorein esimerkki alueellisesta tutkimuksesta, jonka keskeisenä menetelmänä on ollut tietoa yhdistävän ja tiivistävän indikaattorin luominen. Tutkimus on analyysi 1990-luvun aluekehityksestä sekä kehityksen alueellisista seurausvaikutuksista. Eri alueiden kehitysnäkymiä on arvioitu suhteessa koko maan kehitykseen tuotannon, työllisyyden ja väestökehityksen perusteella. Uudeksi aluekehityksen tarkastelumetodiksi on kehitetty BTV-indikaattori, joka yhdistää edellä mainittuja tekijöitä yhdeksi luvuksi seutukuntatasolla. Indikaattori on poikkeamien keskiarvo, eli vertailutietona käytettiin seutukunnan kehityksen poikkeamaa koko maassa tapahtuneesta muutoksesta. BTV-indikaattorin ja sen osatekijöiden koko maan arvo on nolla, eli jos indikaattorin arvo on positiivinen, alueen yleinen kehitys on ollut suotuisampaa kuin koko maassa keskimäärin, ja päinvastoin. Tutkimuksen mukaan aluekehitys on erilaistunut voimakkaasti ja menestys kasaantunut suurille ja monipuolisille kaupunkiseuduille, lähinnä etelä- ja länsirannikolle, muutamille Sisä-Suomen alueille sekä Oulun seudulle. Kehityksen toisessa päässä ovat heikosti menestyneet, pääasiassa maaseutumaiset kunnat Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä Suomenselän alueella.

Hyvinvoivien ja menestyvien kuntien ja alueiden kartoituksessa on siis käytetty apuvälineinä erilaisia indeksejä ja indikaattoreita. Tällaiset erilaisin perustein laaditut mittarit saavat kuitenkin yleensä osakseen kritiikkiä. Yksi esimerkki tällaisesta mittarista on Sisäasiainministeriössä laadittu talousluku, joka tarkoitettiin kuvaamaan kuntien taloudellista liikkumavaraa. Lukua laskettiin usealta vuodelta ja se mahdollisti kehityksen seurannan, mutta sen saaman kritiikin vuoksi sen tulevaisuus näyttää tällä hetkellä epävarmalta (Laesterä & Virkkunen 1999:

2). Esimerkiksi edellä esitelty Kuntaliiton (1999) erittäin laaja tutkimus kuitenkin osoittaa, että indikaattoreiden tuottamalla tiedolla on edelleenkin kysyntää etenkin niillä tahoilla, jotka osaltaan vastaavat aluepolitiikan suunnittelusta ja toteutuksesta. Tutkimus osoittaa myös sen, että tiedon tarve on kasvanut edelleen, mutta että sillä on myös kääntöpuolensa: tiedon määrän kasvaessa sitä on myös pystyttävä tiivistämään, jotta siitä saataisiin esiin olennainen.

TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tutkimusaineisto on eri lähteistä kerättyjä Tilastokeskuksen tuottamia tilastotietoja vuosilta 1989 - 1997, ellei toisin mainita.

Tutkimuksen aineistovalinnat

Tutkimuksen aineistovalintoja ovat ohjanneet edellisessä kappaleessa esitetyt indikaattorien laatimisen pääperiaatteet, joita olivat merkittävyys, luotettavuus ja toteutettavuus. Lyhyesti sanottuna, laadittavan kuntien elinvoimaisuutta kuvaavan indeksin tulee olla sellainen, että sen antamaa tietoa voidaan käyttää hyödyksi mieluiten jatkuvasti. Tämä edellyttää sitä, että sen tulee mitata elinvoimaisuutta mahdollisimman yksikäsitteisesti. Koska kyseessä on suuri tutkimusjoukko, tutkimusaineisto voi perustua ainoastaan olemassa oleviin tilastotietoihin. Tämä seikka rajaa heti pois joitain kunnan elinvoimaisuuden osatekijöitä, kuten kunnan ympäristön laadun tai johdon innovatiivisuuden. Muutoin tilastotietoa on olemassa valtavasti, joten muuttujavalinnoille tulee olla selkeät kriteerit. Kriteerien taustalla on luonnollisesti myös käsitteen määrittely.

Elinvoimaisuusindeksiin sisältyvän muuttujajoukon oli siten täytettävä seuraavat ehdot: muuttujien tulee kuvastaa kunnan kykyä huolehtia asukkaiden hyvinvoinnista (1); muuttujilla tulee olla vahva sidos tulevaisuuden kehitysedellytyksiin, eli niiden tulee kertoa kunnan kyvystä vastata toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin (2); muuttujien vaikutus edellä mainittuihin asioihin tulee olla teoreettisesti perusteltu (3); muuttujien tulee kohdella erikokoisia kuntia mahdollisimman tasapuolisesti (4); tiedon tulee olla kohtuullisella aikaviiveellä ja kohtuullisin kustannuksin saatavilla (5).

Aineistovalintojen taustalla ovat vaikuttaneet myös kaksi edellä esiteltyä mallia alueellisesta kehityksestä, Myrdalin (1957) kasautuvan kasvun malli ja Niittykankaan ym. (1994) esittämä malli aluekehityksen sisäisestä ja ulkoisesta dynamiikasta. Myrdalin malli kertoo sekä kunnan kyvystä vastata toimintaympäristön muutoksiin että sen kyvystä huolehtia asukkaiden hyvinvoinnista, koska kehityskulun seurauksena koko yhteisön hyvinvointi lisääntyy. Kehitys ei kulje positiiviseen suuntaan ilman dynaamista toimintaympäristöä, jossa myönteiset tekijät ovat syy- ja seuraussuhteessa, eivätkä asukkaiden hyvinvoinnin resurssitkaan vahvistu – näiden kahden ajatuksen voidaan ajatella sisältyvän kumpaankin malliin. Kunnan elinvoimaisuus onkin käsitettävä *monen eri*, toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevan *osatekijän summana*. Niinpä yhden kokoavan indeksin antamaa kuvaa kuntien elinvoimaisuudesta on aiheellista syventää erottamalla muuttujajoukosta pienempiä osakokonaisuuksia erillisiksi osaindekseiksi, eli elinvoimaisuuden eri ulottuvuuksiksi. Näiksi osaindekseiksi valittiin väestö (I), työ ja toimeentulo (II), kunnallistalous (III), osaaminen ja innovatiivisuus (IV) sekä elinkeinorakenteen monipuolisuus (V). Osaindeksit koostuvat kukin yhdestä tai kahdesta muuttujasta siten, että kokoava elinvoimaisuusindeksi sisältää yhteensä kahdeksan muuttujaa (taulukko 1). Muuttujat ovat

Taulukko 1. Kuntien elinvoimaisuutta kuvaava elinvoimaisuusindeksi muodostuu kahdeksasta muuttujasta, jotka on ryhmitelty viideksi elinvoimaisuuden osaindeksiksi.

ELINVOIMAISUUDEN OSAINDEKSIT	ELINVOIMAISUUSMUUTTUJAT
I VÄESTÖ	1. Väestölisäys, %:a edellisestä vuodesta 2. Alle 65-vuotiaiden osuus väestöstä
II TYÖ JA TOIMEENTULO	3. Työllisten osuus työvoimasta 31.12. 4. Tulonsaajien keskimääräiset tulot, mk
III KUNNALLISTALOUS	5. Vuosikate, mk/asukas
IV OSAAMINEN JA INNOVATIIVISUUS	6. Koulutustaso 7. Aloittaneiden yritysten lkm/1000 as
V ELINKEINORAKENTEEN MONIPUOLISUUS	8. Toimialojen lukumäärä 2-numerotasolla (joilla kunnassa työpaikkoja)

suhteellisia toimialojen lukumäärää lukuun ottamatta. Suhteellisuus varmistaa väkiluvultaan erikokoisten kuntien tasa-arvoisuuden, vaikka toisaalta suurten kaupunkien ongelmien laajuus saattaakin peittyä suhteellisuuden taakse joidenkin ilmiöiden, kuten esimerkiksi työllisyyden, osalta.

Muuttujien valintaan vaikutti konkreettisesti myös tiedon saatavuus ja tilastotiedon käytön rajat. Ensinnäkin tutkimusjoukko rajautui Manner-Suomen kuntiin, koska viimeisimpiä kuntatalouden tietoja ei ole saatavilla Ahvenanmaan kunnista. Toiseksi sekään, että muuttuja on tilastoitu jo vuosikymmenien ajan, ei välttämättä takaa tiedon vertailukelpoisuutta ajassa, koska tilastointiperusteet muuttuvat ajan myötä. Vuonna 1997 tapahtuneiden koulutusluokitusuudistuksen sekä kuntien talousarvio- ja kirjanpituudistusten vuoksi koulutustaso ja vuosikate eivät ole vertailukelpoisia aikaisempien vuosien tietoihin. Niinpä elinvoimaisuusindeksi voidaan laskea vain vuodelta 1997. Alun perin tutkimuksen tarkoituksena oli laskea indeksit useammalta vuodelta viimeisen kymmenen vuoden ajalta ilmiön kehityshistorian tuntemisen vuoksi, mutta tavoitteesta jouduttiin luopumaan juuri tiedon ajallisen vertailukelvottomuuden vuoksi. Tärkeämmäksi katsottiin kehittää tähän hetkeen ja mahdollisesti tulevaankin käyttöön hyvin istuva indeksi tällä hetkellä parhaista saatavissa olevista tiedoista.

Muuttujavalintoja on vielä aiheellista perustella lyhyesti osaindekseittäin:

Väestö. Kunnan väestöllisiä ominaisuuksia kuvaava osaindeksi koostuu suhteellisesta väestönlisäyksestä kuluneen vuoden aikana sekä alle 65-vuotiaiden osuudesta koko väestöstä. Kuten jo aiemmin todettiin, väestömäärän kasvaessa paikallistalous vahvistuu lisääntyvän kysynnän myötä ja myös kunnallistalouden tila paranee lisääntyneiden verotulojen ja valtionosuuksien ansiosta. Tosin kasvavasta väestöstä aiheutuu myös suuria kuluja muun muassa palvelujen lisätarpeen vuoksi, mutta yleensä negatiiviset vaikutukset kohdistuvat vain aivan lähitulevaisuuteen. Muuttotappio puolestaan on erityisen ongelmallinen asia siitä kärsiville kunnille: väestön vähenemisen myötä kunnan toimintaedellytykset kapenevat, ensin tulojen supistumisen ja sitten aktiivisessa iässä olevan väestönosan vähyyden myötä tulevaisuudessa. Ikärakenne vaikuttaa tulevaisuuden

kehitysedellytysten lisäksi myös kunnan kykyyn huolehtia asukkaiden hyvinvoinnista, koska suuri vanhusten osuus merkitsee korkeaa huoltosuhdetta, niin väestöllistä kuin taloudellistakin, ja aiheuttaa täten suuria rasituksia kunnan palvelutuotannolle ja sen rahoittamiselle. Synnyttävien ikäluokkien suhteellisen pienen vuoksi syntyvyys on pientä ja sen myötä väestön keski-ikä voi odottaa nousevan edelleen.

Työ ja toimeentulo. Työllisten osuus työvoimasta ja tulonsaajien keskimääräiset tulot mittaavat suoraan asukkaiden hyvinvoinnin toteutumismahdollisuuksia, mutta myös paikallistalouden volyymia. Korkea työllisyysaste parantaa kunnan huoltosuhdetta ja taloudellista tilaa, mutta kunnallistalouteen vaikuttaa myös asukkaiden tulotaso verokertymän osalta. Työllistymis- ja toimeentulomahdollisuudet kunnassa ovat lisäksi yleinen, joskaan ei tietenkään ainoa syy muuttopäätöksen taustalla (Peltonen 2000).

Kunnallistalous. Kunnallistalouden tilan mittariksi valittiin vuosikate markkoina asukasta kohden. Vuosikate kuvaa sitä, kuinka paljon kunnalta jää juoksevien menojen jälkeen pitkävaikutteisten menojen, investointimenojen ja lainojen lyhennysten rahoittamiseen. Lisäksi se osoittaa, miten kunnan oma pääoma kehittyy, eli vahvistuuko vai heikentyykö kunnan vakavaraisuus (Tilastokeskus 1999). Kunnan taloudellinen tilanne kertoo muun muassa siitä, miten se kykenee järjestämään asukkaille hyvinvointipalveluita, huolehtimaan perusverkon kunnosta tai hoitamaan elinkeinopolitiikkaa yritysten ja asukkaiden hyväksi. Kunnallistalouden tunnuslukujen käyttö tutkimuksessa on kuitenkin jossain määrin ongelmallista, koska ne kertovat pääsääntöisesti menneestä ajasta ja kuvaavat vain kokonaistalouden osia. Esimerkiksi juuri vuosikate kuvaa ehkä paremmin kunnan rahaprosessia kuin varsinaista onnistumista palvelujen järjestämisessä (Meklin 1998:35). Sitä on kuitenkin pidetty keskeisenä kunnallistalouden mittarina kuntasektorilla ja tuli sen vuoksi valituksi myös osaksi tätä kuntien elinvoimaisuustarkastelua, varsinkin kun vakavaraisuuslukua ei vuoden 1997 kirjanpituudistuksen jälkeen ole enää mahdollista laskea (Helin 1998:8).

Osaaminen ja innovatiivisuus. Tietoyhteiskunnan vaatimusten mukaisesti tiedon, osaamisen ja omaehtoisuuden merkitys aluekehityksessä on korostunut valtavasti, jopa siinä määrin, että tieto on nousemassa tuotannon perustaksi. Alueiden kehityksessä korostuvat nyt sisäsyntyiset kasvutekijät, jotka näyttävät suosivan korkeaan osaamiseen ja oppimiseen perustuvia keskittymiä. Muutoksen vetureina eivät ole pelkästään tietyt kasvun alat, vaan kyseessä on kaikkien alojen kyky vastata uusiin kehityksen haasteisiin (Suomen Kuntaliitto 1999:13, 15). Elinvoimaisuuden neljäs osaindeksi mittaa osaamisen ja innovatiivisuuden tasoa kunnassa Tilastokeskuksen kehittämällä koulutustasomittaimella ja aloittaneiden yritysten määrällä tuhatta asukasta kohden. Molempia voidaan pitää olennaisina tekijöinä tulevaisuuden kehitysedellytyksiä ajatellen. Koulutustasoa pidetään myös yhtenä tärkeimmistä hyvinvoinnin mittareista (mm. Siirilä ym. 1988 ja 1999). Se kertoo paikkakunnan osaamisen tasosta, mutta ei välttämättä uutta luovasta otteesta ja innovatiivisuudesta. Aloittaneiden yritysten määrällä asukaslukuun suhteutettuna mitataan paikkakunnalla vallitsevaa yrittäjäilmastoa ja asukkaiden yrittäjäaktiivisuutta, joka Suomessa on perinteisesti ollut suhteellisen matala. Muuttujan voidaan katsoa mittaavan myös kehittymisen tahtoa ja

tulevaisuudenuskoa. Yritykset luovat työpaikkoja ja ovat siten yhteydessä koko aluekehityksen suuntaan.

Elinkeinorakenteen monipuolisuus. Elinkeinorakenteen monipuolisuutta mitataan tässä tutkimuksessa niiden toimialojen lukumäärällä 2-numerotasolla, joilla kunnassa on työssäkäyviä eli työpaikkoja. Mitä monipuolisempi kunnan elinkeinopohja on sitä suuremmat mahdollisuudet sillä on hyötyä esimerkiksi verkostotaloudesta ja uusien innovaatioiden luomista kehittymismahdollisuuksista eri toimialoilla. Kapea elinkeinorakenne puolestaan altistaa suurille suhdannevaihteille, ja tällaisissa kunnissa myös kunnallistalouden on huomattu olevan heikoimmalla pohjalla (Mikkilä 2000). Luonnollisesti kaupungeissa toimialojen määrä on suurempi kuin mitä se pienemmissä kunnissa käytännössä voisi ollakaan, eli tämän muuttujan voidaan katsoa suosivan suurempia kuntia. Kuitenkin myös väkiluvultaan samankokoisten kuntien väliltä löytyy eroja toimialojen määrässä, joten pelkkä väkimäärä ei sanele elinkeinopohjan leveyttä tai kapeutta.

Ennen lopullisen muuttujajoukon valintaa laajemmalle aineistolle tehtiin vielä korrelaatioanalyysi sekä faktorianalyysyä usealla eri muuttujajoukolla, jotta saataisiin selville tutkimusteeman kannalta kaikkein olennaisimmat muuttujat. Valitut muuttujat ja niistä muodostetut elinvoimaisuuden osaindeksit ovat kaikki jollakin tavalla yhteydessä toisiinsa, joko välittömästi tai välillisesti. Kaikkien muuttujien välillä ei ole suoraa riippuvuutta (korrelaatiokertoimen arvot eivät ole tilastollisesti merkitseviä) (taulukko 2). Kertoimien suuruuden perusteella kuitenkin etenkin koulutustaso, tulonsaajien keskimääräiset tulot, alle 65-vuotiaiden osuus ja toimialojen lukumäärä ovat selkeästi yhteydessä toisiinsa. Voimakkaimmat negatiiviset korrelaatiot muodostuvat vuosikatteen ja alle 65-vuotiaiden osuuden sekä vuosikatteen ja toimialojen määrän välille. Useat muuttujat eivät korreloi työllisyysasteen kanssa, mikä johtunee siitä, että työttömyys on jäänyt laman jälkeen hyvin erityyppisten kuntien yhteiseksi ongelmaksi.

Taulukko 2. Kuntien elinvoimaisuutta kuvaavien muuttujien korrelaatiot Manner-Suomessa 1997. Sulkuihin merkityt korrelaatiot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8
M1 = Väestönlisäys (%)	1.00							
M2 = Alle 65-vuotiaiden osuus	.49	1.00						
M3 = Työlliset työvoimasta (%)	.37	(.07)	1.00					
M4 = Tulonsaajien keskim. tulot	.53	.60	.44	1.00				
M5 = Vuosikate (mk/as)	-.14	-.42	(-.00)	-.19	1.00			
M6 = Koulutustaso	.56	.68	.27	.85	-.18	1.00		
M7 = Aloittaneet yritykset/1000 as	.21	(-.08)	.21	.10	.13	.13	1.00	
M8 = Toimialojen lkm	.36	.54	(-.00)	.58	-.31	.67	(-.01)	1.00

Tutkimuksen yhtenä osatavoitteena on myös löytää joitain karkean tason ominaispiirteitä, jotka luonnehtivat elinvoimaisuudeltaan erilaisia kuntaryhmiä. Niinpä niin sanotuiksi taustamuuttujiksi on valittu kunnan tilastollinen kuntaryhmä¹, kuntakeskuksen etäisyys läänin pääkaupunkiin vuonna 1992 (tieto Oulun yli-

¹ Tilastokeskuksen tilastollisessa kuntaryhmityksessä 1=kaupungit, 2=taajaan asutut kunnat ja 3=maaseutumaiset kunnat.

opiston maantieteen laitoksen Suomi-aineistosta), taajama-aste, väkiluku sekä EU:n tukialue. Tilastollista kuntaryhmitystä on vielä täydennetty erottamalla kaupunkien joukosta vanhan läänijaon (uudistui 9/97) mukaiset Manner-Suomen läänien pääkaupungit omaksi ryhmäkseen (ryhmän tunnukseksi on valittu 0). Nämä muuttajat kertovat kunnan asemasta aluejärjestelmän osana. Lisäksi taustamuuttujina käytetään tietoja kunnan elinkeinorakenteesta, eli alkutuotannon, jalostuksen ja palvelutoiminnan työllistävyyttä prosentteina.

Menetelmät

Tutkimuksen keskeisin menetelmä on indeksien laskeminen ja niiden arvojen alueellisen jakauman esittäminen ja tulkinta karttojen avulla. Tutkimus tulee etenemään kuitenkin siten, että ensin tarkastellaan kuntakohtaisesti elinvoimaisuustekijöissä vuosina 1989 - 1997 tapahtunutta kehitystä I, II ja V osaindeksiin sisältyvien muuttujien sekä aloittaneiden yritysten lukumäärän osalta. Koulutustason ja kunnallistalouden (vuosikatteen) osalta tapahtunutta kehitystä käsitellään lyhyesti muiden tutkimusten perusteella. Kehityksen tarkastelu tapahtuu kahdessa neljän vuoden ajanjaksossa: 1989 - 1993 ja 1993 - 1997, sekä vielä koko kauden 1989 - 1997 osalta. Vuoden 1989 katsotaan edustavan Suomea kosketanutta syvää taloudellista lamaa edeltänyttä nousukautta. Vuotta 1993 taas pidetään laman kansallisena taitekohtana, joskin käänne parempaan tapahtui joissain kunnissa vasta vuosien päästä (Suomen Kuntaliitto 1999:115). Vuosi 1997 kuvastaa laman jälkeen alkaneen nousukauden vuotta, ja on viimeinen vuosi, jolta tätä tutkimusta tehtäessä oli saatavilla kaikki elinvoimaisuusmuuttajat. Kussakin kunnassa tapahtunutta kehitystä seurataan erikseen siten, että jokaisen muuttujan osalta kauden alkuvuoden arvoa merkitään sadalla. Kauden loppuvuoden arvo suhteutetaan siihen siten, että muutosmuuttujan arvoksi tulee yli sata, jos kehitys on mennyt parempaan suuntaan, ja alle sata, jos tilanne on ollut päinvastainen. Tällainen tarkastelutapa pitää erilaiset muuttajat vertailukelpoisina ja kertoo tapahtuneen kehityksen suunnasta.

Tarkastelu sopii elinvoimaisuusteemaan sikäli, että kunakin ajanjaksona kuntien toimintaympäristössä tapahtui merkittäviä muutoksia. Kuntakohtaisen kehityksen seurannalla saadaan tietoja siitä, miten kunnat kokonaisuudessaan ovat pystyneet sopeutumaan tapahtuneisiin muutoksiin tarkasteltavien muuttujien osalta – miten ne ovat saaneet pidettyä väestöä ja kuinka väestön ikärakenne on muuttunut, mikä on ollut työllisyys- ja tulokehitys ja onko elinkeinopohja kaventunut vai monipuolistunut. Toisaalta nähdään myös, onko kuntien joukossa selkeästi menestyjiä tai häviäjiä näiden tekijöiden suhteen. Tällainen kehityksen seuranta sopii siis hyvin kuntien elinvoimaisuustekijöiden kehityksen ja nykytilan arvioinnin taustaksi. Se ei kuitenkaan kerro mitään kuntien erilaisista lähtötilanteista eli jo aikaisemmin hankituista vahvuuksista.

Kuntien elinvoimaisuuden poikkileikkausk kuva vuodelta 1997 saadaan tarkastelemalla lyhyesti elinvoimaisuusmuuttujien tärkeimpiä tunnuslukuja ja laskemalla muuttujajoukosta elinvoimaisuusindeksi ja sen viisi osaindeksiä. Indeksien laskennassa vaihtoehtoja oli varsinaisesti kolme. Laskutavan kehittelyn lähtökohtana oli ajatus siitä, että indeksin arvo kunkin kunnan osalta olisi helposti tulkittavissa. Ensimmäinen vaihtoehto oli suhteuttaa jokainen muuttuja kuntien keskiar-

voon, jota merkittäisiin sadalla. Näiden suhteutettujen muuttujien keskiarvo olisi suoraan yhtä kuin elinvoimaisuusindeksin arvo. Sen tulkinta olisi helppoa: keskiarvoisesti menestyneet kunnat saisivat lähelle sadan sijoittuvia arvoja, parhaiten menestyneet arvoja selvästi yli sadan ja huonoimmin menestyneet puolestaan alle sadan. Tämä vaihtoehto olisi ollut ehkä selkein, mutta sen käytössä ilmeni sellaisia ongelmia, että laskentatapa oli hylättävä. Muuttujien painoarvot jakautuivat lopulta liian epätasaisesti, koska sellaiset muuttujat kuten väestönlisäys ja vuosikate saivat jopa yli tuhatkertaisia arvoja joidenkin kuntien osalta toisiinsa verrattuna, kun taas muut muuttujat jakautuivat huomattavasti tasaisemmin sadan molemmin puolin. Painokertoimien käytöllä tätä ongelmaa olisi voinut lievittää, mutta koska tällaisten kertoimien määrääminen ei ole mitenkään yksiselitteistä, päätettiin indeksin laskeminen tehdä toisella tavalla.

Seuraavaksi esille tullut laskentavaihtoehto oli muuttujien normeeraus, joka jakaa muuttujien arvot nollan molemmin puolin yhden ja miinus yhden välille. Tässä ongelmaksi muodostui muuttujien painoarvojen muuttuminen alkuperäiseen, jakauman määräämään tilanteeseen nähden. Tällöin koulutustaso ja keskimääräiset tulot olisivat saaneet huomattavasti suuremman painoarvon indeksin muodostumisessa kuin esimerkiksi edellä mainitulla tavalla laskien. Sen sijaan vuosikatteella ei korrelaatiokertoimen mukaan ollut käytännöllisesti katsoen mitään vaikutusta indeksin muodostumisessa. Normeerauksen jälkeen myös muuttujien arvojen tulkinta on hankalaa.

Käytännössä parhaaksi vaihtoehdoksi jäi täten kunkin muuttujan osalta kuntien *maksimi*arvon merkitseminen sadalla ja muiden kuntien arvojen suhteuttaminen siihen. Muuttujat on valittu siten, että lähelle sataa sijoittuvat arvot kertovat aina kunnan elinvoimaisuuden kannalta paremmasta tilanteesta kuin pienemmät arvot. Osaindeksit ja varsinainen elinvoimaisuusindeksi muodostuvat suhteutettujen arvojen keskiarvona. Tämän laskentatavan etuna on se, että se pitää muuttujien vaihtelut kohtuullisina, koska maksimiarvon suuruus rajautuu sataan. Se pitää myös kunkin muuttujan painoarvon sellaisena kuin se hajontansa perusteella on. Tällöin teoriassa suurin mahdollinen indeksin arvo on sata, mutta se edellyttäisi joltain kunnalta kaikkien muuttujien osalta parasta arvoa, eikä tällaista tilannetta käytännössä ole. Ongelmalliseksi tässä laskutavassa osoittautuikin indeksin arvojen tulkinta ja kunkin kunnan sijoittumisen arviointi muihin kuntiin nähden. Ongelma on ratkaistu siten, että osaindeksien ja elinvoimaisuusindeksin laskemisen jälkeen niiden keskiarvoa merkitään vielä sadalla ja muiden kuntien arvot suhteutetaan siihen. Tällöin indeksien arvot sijoittuvat sadan molemmin puolin alkuperäisen ajatuksen mukaan. Lukujen tulkinta helpottuu, mutta tietoa ei kuitenkaan menetä, koska kuntien järjestys ja keskinäiset suhteet säilyvät ennallaan.

Mikä sitten on kunkin elinvoimaisuusmuuttujan painoarvo indeksin arvon muodostumisessa? Koska kunnat eroavat toisistaan suurestikin muun muassa taajama-asteen, väkimäärän ja elinkeinorakenteen suhteen, on elinvoimaisuusindeksin rakentamista kahdeksasta muuttujasta hyödyllistä tarkastella eri kuntaryhmissä, joissa elinvoimaisuuden osatekijätkin todennäköisesti painottuvat eri tavalla (taulukko 3). Korrelaatioanalyysin mukaan mikään elinvoimaisuusmuuttuja ei jää missään kuntaryhmässä merkityksettömäksi. Eniten painoarvoa on väestönlisäyksellä, joka korrelaatiokertoimen suuruuden perusteella vaikuttaa

Taulukko 3. Elinvoimaisuusindeksin ja elinvoimaisuusmuuttujien korrelaatiot kuntaryhmittäin Manner-Suomessa 1997. Kaikki riippuvuudet ovat tilastollisesti merkitseviä.

	Läänien pääk. (N=11)	Muut kaupungit (N=55)	Taajaan asutut kun- nat (N=70)	Maaseutu- maiset kun- nat (N=300)	Kaikki kunnat (N=436)
Väestönlisäys (%)	.71	.80	.78	.77	.79
Alle 65-vuotiaiden osuus	.32	.49	.52	.23	.48
Työlliset työvoimasta (%)	.60	.64	.62	.50	.44
Tulonsaajien keskim. tulot	.89	.69	.75	.57	.74
Vuosikate (mk/as)	.95	.43	.49	.29	.18
Koulutustaso	.84	.74	.69	.54	.74
Aloittaneet yritykset/1000 as	.90	.40	.41	.48	.41
Toimialojen lkm	.79	.45	.59	.23	.57

eniten indeksin arvoon kaikissa muissa kuntaryhmissä paitsi läänien pääkaupungeissa. Niiden osalta merkityksellisin muuttuja on ollut ehkä hieman yllättäen vuosikate, jolla on todella merkittävä yhteys elinvoimaisuusindeksin arvoon, samoin kuin aloittaneiden yritysten määrällä. Muita kuntaryhmiä suurempi merkitys näissä suurimmissa keskuksissa on ollut myös tulonsaajien keskimääräisillä tuloilla, koulutustasolla ja toimialojen lukumäärällä. Muissa kaupungeissa muita merkittävämpi muuttuja väestönlisäyksen ohella on koulutustaso ja taajaan asutuissa sekä maaseutumaisissa kunnissa tulonsaajien keskimääräiset tulot.

Indeksien ja elinvoimaisuustekijöiden kehityksen tarkastelun yhteydessä lasketavien muutosmuuttujien arvojen suhteita taustamuuttujiin selvitetään tarkemmin korrelaatioanalyysillä, ristiintaulukoinnilla sekä ei-parametrisella mediaanitestillä. Tutkimusaiheen laajuuden ja tutkielman luonteen vuoksi tässä yhteydessä ei pyritä tarkempaan selittävyteen esimerkiksi monimuuttujamenetelmiä käyttäen. Tutkimustulokset esitetään karttojen lisäksi taulukoina ja diagrammeina.

ELINVOIMAISSUUSTEKIJÖIDEN KEHITYKSESTÄ 1989 – 1997

Väestömäärän ja ikärakenteen kehitys

Kuntaliiton seutukuntakohtaisen tutkimuksen mukaan väestönmuutos on jakanut Suomen 1990-luvulla melko selkeästi yhtäältä kasvaviin kaupunkiseutuihin ja toisaalta tappiollisiin muihin seutuihin. Tämä jakolinja on korostunut laman jälkeen, ja väestön kasvu on painottunut selkeästi suurimpiin kaupunkiseutuihin (Suomen Kuntaliitto 1999:118). Nykyisin nettomuutto suuntautuu entistä harvemmillle seuduille, vaikuttaa entistä enemmän väestön määrään muuttotappioalueella ja keskittyy voimakkaasti niin sanottuun aktiiviväestöön ja ennen kaikkea nuoriin. Samalla kun muuttovoittoa saavien alueiden määrä on supistunut, yhä suuremmat aluekokonaisuudet ovat menettäjiä. Luonnollisen väestönkasvun alenemisen vuoksi muuttotappio tarkoittaa entistä useammalla alueella myös väkimäärän pienenemistä (Kangasharju ym. 1999a:4, 6).

Väestömäärän kehityksen seurannan perusteella vuosina 1989 – 1993 Manner-Suomen kunnista (436) hieman yli puolessa väestö kasvoi tai pysyi ennallaan. Alle 65-vuotiaiden osuus sen sijaan kasvoi tai pysyi ennallaan ainoastaan noin 15 prosentissa kunnista. Heti laman taitekohdan jälkeen vuosina 1993 - 1997 jo useampi kuin kolme neljästä kunnasta menetti väestöä ja yli 90 prosentissa kunnista alle 65-vuotiaiden osuus väheni. Kausina 1989 - 1993 ja 1993 - 1997 tapahtuneiden muutosten eroavaisuuksien tarkastelu kunnittain paljastaa, että väestönmuutos jälkimmäisellä kaudella kääntyi parempaan suuntaan tai pysyi edellisen kauden tasolla vain 51 kunnassa. Eniten kasvua tapahtui Iniössä, Oulussa, Turussa ja Tampereella, kussakin lähes viisi prosenttiyksikköä edelliseen kauteen nähden. Pahimmillaan kehitys kääntyi yli kymmenellä prosenttiyksiköllä huonommaksi. Alle 65-vuotiaiden osuuden muutos kääntyi kuitenkin parempaan suuntaan noin 30 prosentissa kunnista.

Kunnittaisten muutosten keskiarvoista vain väestönmuutoksen keskiarvo vuosina 1989 - 1993 ylittää yli sadan (taulukko 4). Toisin sanoen kokonaisuutena tarkasteltuna Manner-Suomen kunnissa väestön ja myös alle 65-vuotiaiden osuuden väheneminen on ollut hallitseva kehityssuunta. Nopeimmin kasvavissa kunnissa väestö on kuitenkin lisääntynyt lähes 20 prosentilla vuosina 1989 -

Taulukko 4. Väestönmuutokset ja alle 65-vuotiaiden osuuden muutokset Manner-Suomen kunnissa kausittain 1989 - 97. Muutokset on laskettu merkitsemällä kauden alkuvuotta sadalla.

		Maksimi	Minimi	Keskiarvo	Keskihajonta
Väestönmuutos	1989-93	119.6	88.9	100.7	3.8
	-93-97	110.0	90.0	97.9	3.4
	-89-97	126.6	82.3	98.6	6.7
Alle 65-vuotiaiden osuuden muutos	1989-93	102.3	95.5	99.0	1.0
	-93-97	105.2	94.6	98.6	1.1
	-89-97	102.9	90.7	97.7	1.7

1997, yksittäisissä tapauksissa jopa enemmänkin. Joissakin kunnissa väestö puolestaan väheni lähes 20 prosentilla. Muutosten epätasaisesta jakaumasta kertoo sekin, että väestönmuutosmuuttujat eivät noudata normaalijakaumaa. Muutosmuuttujien arvot painottuvat jakaumissa pienempiin arvoihin, mutta suurimpien arvojen joukosta löytyy aina muutamia muista poikkeavia ääriarvoja. Huomattavaa jakaumissa on myös se, että mediaani- ja moodiarvot ovat kaudella 1993 - 1997 selvästi pienemmät kuin kaudella 1989 - 1993. Tämä on tulokittavissa siten, että laman taitekohdan jälkeen yhä suurempi osa kunnista on pudonnut väestöä menettävien joukkoon.

Suurimpia väestön menettäjiä ovat olleet syrjäiset maaseutumaiset kunnat. Eniten väestö on lisääntynyt entisissä läänin pääkaupungeissa, ja ne ovat myös saaneet pidettyä alle 65-vuotiaiden osuuden lähimpänä 1980-luvun lopun tasoa. Muuten alle 65-vuotiaiden osuuden kehitys ei näytä niinkään olevan yhteydessä kuntaryhmään, vaan pikemminkin sijaintiin siten, että syrjäisimmissä kunnissa näiden ns. aktiivi-ikäisten osuus on vähentynyt eniten. Muutamissa kunnissa 65 vuotta täyttäneiden osuus kasvoi vuosina 1989 - 1997 yli viidellä prosentilla. Toisin kuin väestönmuutos, alle 65-vuotiaiden osuuden muutokset kunnissa jakautuvat normaalijakauman mukaisesti.

Työllisyyden ja tulotason kehitys

Väestön keskittymisen perimmäinen syy on tuotannon ja sen myötä työpaikkojen alueellisessa keskittymisessä (Kangasharju ym. 1999a:13). Bruttokansantuotteen suuruuden ja sen muutoksen tarkastelussa pienin sovellettava alue-taso on tällä hetkellä seutukunta, joten tässä tarkastelun kohteeksi jäävät työllisten osuus työvoimasta ja tulonsaajien keskimääräiset tulot. Ne kuvaavatkin ehkä tuotannon suuruutta yksiselitteisimmin asukkaiden hyvinvoinnin tasoa.

Keskimääräisten tulojen kunnittaiset erot ovat olleet Suomessa pienet, mutta viime aikoina niidenkin on todettu alkavan kasvaa. Alhaisen tulotason kuntia löytyy Pohjois-Suomen ja Kainuun lisäksi Väli-Suomen länsirannikolta Pohjois-Karjalaan kulkevana vyöhykkeenä (Rahko 1999). Työllisyyden tasot ovat sen sijaan tyypillisesti olleet hyvin erilaisia maan eri osissa. Laman myötä erot hetkellisesti tasoittuivat, koska työttömyys nousi rajusti koko maassa. Laman jälkeen Etelä-Suomen korkean tulotason alueella työllisten osuus väestöstä on ollut korkeammalla tasolla kuin muualla maassa, varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Suuret alueelliset työllisyyserot kertovat hyvinvoinnin erilaisuudesta maan eri osissa, vaikka tuloerot olisivatkin pienet: mahdollisuus osallistua työhön on useimmille ihmisille tärkeä asia riippumatta työn tuomasta lisätulosta (Kangasharju ym. 1999a:17-18).

Vuosi 1989 oli työpaikkakehityksen huippuvuosi koko maan tasolla (Suomen Kuntaliitto 1999:77). Kuitenkin heti 1990-luvun alussa työllisten osuus työvoimasta väheni Manner-Suomen jokaisessa kunnassa vuoteen 1993 mennessä, keskimäärin lähes viidenneksellä vuoteen 1989 verrattuna (taulukko 5). Kaudella 1993 - 1997 työllisten osuus alkoi kuitenkin taas kasvaa lähes kaikissa kunnissa, hienoinen väheneminen jatkui enää 14 kunnassa. Huomattavaa on kuitenkin se, että yksikään kunta ei ollut vielä vuonna 1997 vuoden 1989 tasolla

Taulukko 5. Työllisyyden ja tulotason muutokset Manner-Suomen kunnissa kausittain 1989 - 97. Muutokset on laskettu merkitsemällä kauden alkuvuotta sadalla.

		Maksimi	Minimi	Keskiarvo	Keskihajonta
Työllisten osuuden muutos	1989-93	94.0	67.0	81.7	3.7
	-93-97	129.4	96.9	107.0	3.6
	-89-97	98.2	73.6	87.3	3.8
Tulonsaajien keskimääräisten tulojen muutos	1989-93	143.6	104.5	114.9	4.7
	-93-97	148.4	83.7	114.2	5.6
	-89-97	163.1	110.2	131.2	6.6

työllisyyden suhteen, ja että työllisten osuus putosi tällä välillä lähes 13 prosentilla. Työllisten osuuden lasku laman aikana ja sen kasvu uudelleen vuoden 1993 jälkeen jakautuvat kuntien kesken normaalijakauman mukaisesti. Muista poikkeaa ainoastaan Uusikaupunki, jossa työllisyyskehitys vuosina 1993 - 1997 oli huomattavasti muita nopeampaa. Sen sijaan pitkällä aikavälillä, vuodesta 1989 vuoteen 1997 tarkasteltuna työllisyyskehitys on eriytynyt selvemmin. Heikommassa ääripäässä muista poikkeavat muutamat Pohjois- ja Itä-Suomen kunnat, joissa työllisyysaste oli vielä vuonna 1997 yli viidenneksen pienempi kuin vuonna 1989.

Tulonsaajien keskimääräiset tulot nousivat vuosien 1989 - 1993 aikana yhtä aikaa työllisten osuuden nopean laskun kanssa, parhaimmillaan jopa yli 40 prosenttia. Keskimääräinen tulotason nousu oli noin 15 prosenttia. Vuosien 1993 - 1997 välillä tulotaso nousi lähes samaa vauhtia, tosin kuntien väliset erot alkoivat kasvaa. Muutamassa kunnassa tulotaso jopa laski. Keskimäärin tulonsaajien nimelliset tulot nousivat kaudella 1989 - 1997 noin 30 prosentilla.

Vuoden 1993 jälkeen työllisyys on kohentunut ja tulotaso noussut nopeimmin sellaisilla paikkakunnilla, joilla jalostuksen työllistävyys on suhteellisen suurta. Työllisyyskehitys on ollut hitaampaa etenkin alkutuotantovaltaisissa, tulokehitys sen sijaan palveluvaltaisissa kunnissa.

Kuntien taloudellisen tilan kehitys

Kunnallistalous on Helinin (1998:3-6) mukaan ollut yhtä ylä- ja alamäkeä koko 1990-luvun ajan, joskin yksittäisten kuntien talouskehityksessä on ollut suuria eroja. Viime vuosikymmenen vaihteessa kunnallistalouden tila oli tyydyttävä, mutta vuosina 1990 - 1992 kuntien verotulojen kasvu pysähtyi laman myötä. Verotulojen supistumisen vuoksi vuosikate heikkeni kuntien jarrutustoimenpiteistä huolimatta ja kunnallistalous kiristyi. Vuoden 1992 jälkeen tilanne alkoi kuitenkin parantua. Vuosina 1993 - 1996 vuosikatteet heikkenivät ainoastaan suurissa keskuksissa ja suurissa jalostus- ja palvelukeskuksissa. Yleisesti ottaen pienten ja maaseutumaisten kuntien taloudellinen asema vahvistui voimakkaasti koko kaudella 1990 - 1996.

Vuonna 1997 kunnallistalous alkoi taas kiristyä, mutta talous oli kuitenkin tasapainossa noin puolessa kunnista. Talouden tasapaino oli edelleen todennäköisempää pienissä kuin suurissa kunnissa. Talouden kiristyminen ei kuitenkaan

Helinin mukaan johdu siitä, että kunnat olisivat hoitaneet huonosti talouttaan, vaan valtion toimenpiteistä (Helin 1998:9). Myös Sisäasiainministeriön raportin mukaan epäsuotuisan kehityksen syynä voidaan pitää valtionosuuksien leikkausta, joka kavensi merkittävästi kuntien taloudellista liikkumavaraa. Sisäasiainministeriö on mitannut kuntien taloudellista liikkumavaraa talousluvulla, joka on laskettu monista eri kunnallistalouden tunnusluvuista. Talousluvun perusteella tehtyjen päätelmien mukaan kuntatalous on siirtymässä kuntien taloudellisten edellytysten ja tehtävien epätasapainon aiheuttaman kroonisen rahapulan kauteen. Niin ikään talousluvun kehityksen seurannassa on huomattu, että taloudellisesti vahvat kunnat yhä vahvistuvat ja heikot kurjistuvat. Negatiivisen talousluvun eli heikon taloudellisen liikkumavaran kunnissa asuu yli miljoona ihmistä, joiden hyvinvoinnin peruspalvelut alkavat olla entistä suuremmassa vaarassa taloudellisen ahdingon kasvaessa (Laesterä & Virkkunen 1999:4, 8-9).

Koulutustason ja aloittaneiden yritysten määrän muutokset

Tuoreet tutkimukset viestittävät nuorten ja varsinkin korkeasti koulutettujen ja sen myötä myös korkeamman osaamisen keskittymisestä kasvukeskuksiin. Kaiken kaikkiaan vuosien 1987 ja 1997 välillä vain parikymmentä seutukuntaa sai korkean asteen koulutuksen saaneen väestön osalta nettomuuttovoittoa. Tällaiset alueet sijaitsevat lähinnä Etelä-Suomessa Helsinki-Tampere-Turku -linjalla ja pohjoisempaan Oulun ja Lakeuden seuduilla. Suurimpia korkeasti koulutettujen muuttotappioita on koettu muun muassa Kainuussa, Länsi-Lapissa ja Pohjois-Karjalassa. Muuttovoitot ovat olleet suurimmat yliopisto- ja korkeakoulupaikkakunnilla (Suomen Kuntaliitto 1999:108-109).

Koulutustason ajallinen vertailu ei ole mahdollista tilastointiperusteiden muuttamisen vuoksi, mutta teemaa voidaan lähestyä tarkastelemalla tutkinnon suorittaneiden osuuden muutosta 15 vuotta täyttäneestä väestöstä. Kummallakin tarkastelukaudella, niin vuosina 1989 – 1993 kuin 1993 – 1997, tutkinnon suorittaneiden osuus on noussut Manner-Suomen kunnissa keskimäärin reilulla kolmella prosenttiyksiköllä. Näin ollen kuntien väestöstä vuonna 1989 keskimäärin 48 prosenttia oli tutkinnon suorittaneita, vuonna 1993 reilut 51 prosenttia ja vuonna 1997 jo lähes 55 prosenttia. Kuntien väliset erot voivat kuitenkin olla huomattavan suuria: vuonna 1997 suurin tutkinnon suorittaneiden osuus oli Kauniiaisissa, 77.4 prosenttia ja pienin taas Luhangalla, 35.1 prosenttia.

Paikkakunnan kehittymisen edellytyksiin kuuluu osaavien ihmisten lisäksi väestön innovatiivisuus, jota mitataan tässä tutkimuksessa aloittaneiden yritysten määrällä asukaslukuun suhteutettuna. Vuosina 1989-1993 aloittaneiden yritysten määrä laski Manner-Suomessa keskimäärin yhdellä tuhanta asukasta kohden, kun taas vuosina 1993 - 1997 määrä kasvoi keskimäärin yhdellä. Kokonaisuutena tarkasteltuna yrityksiä siis perustettiin vuonna 1997 suurin piirtein yhtä paljon kuin vuonna 1989. Kuntakohtainen tarkastelu paljastaa kuitenkin, että todellisuudessa lähes joka toisessa kunnista aloittaneiden yritysten määrä oli vähentynyt yhdestä kuuteen yrityksellä tuhanta asukasta kohti. Tarkastelun ulkopuolelle jää myös väestömäärän vähentymisestä johtuva absoluuttisen aloittaneiden yritysten lukumäärän vielä suurempi pienentyminen.

Toimialojen lukumäärän kehitys

Vuonna 1989 Manner-Suomen kunnissa oli työpaikkoja 2-numerotasolla tarkasteltuna keskimäärin 46 toimialalla, vuonna 1993 44:llä ja vuonna 1997 enää 37:llä. Elinkeinopohja kunnissa on siis ainakin tilastojen valossa kaventunut vuosien 1989 ja 1997 välillä huomattavasti. Kaiken kaikkiaan tuona ajanjaksona vain yksi kunta, Iniö, onnistui kasvattamaan toimialojen määrää, seitsemän kuntaa piti määrän samana ja kaikissa muissa 428 kunnassa toimialojen määrä las- ki keskimäärin lähes viidenneksellä (taulukko 6). Pahimmissa tapauksissa toimi- aloista menetettiin jopa yli 40 prosenttia. Usein, varsinkin pienten kuntien koh- dalla yhden toimialan menetyksessä on kyse muutaman tai jopa vain yhden työ- paikan menetyksestä, mutta elinkeinopohjan voi kuitenkin tulkita kavenneen.

Taulukko 6. Toimialojen määrän muutos Manner-Suomen kunnissa kausittain 1989 - 97. Muutos on laskettu merkitsemällä kauden alkuvuotta sadalla.

		Maksimi	Minimi	Keskiarvo	Keskihajonta
Toimialojen määrän muutos	1989-93	123.5	74.4	97.6	6.1
	-93-97	103.7	59.5	83.2	8.7
	-89-97	105.9	56.8	81.1	9.3

Mielenkiintoista kehityksessä on se, että toimialojen määrä on lähtenyt voimak- kaampaan laskuun vasta laman pohjavuonna pidetyn vuoden 1993 jälkeen. Vuosien 1989 ja 1993 välillä muutos huonompaan suuntaan oli vain hienoinen, ja lähes puolet kunnista onnistui vielä hieman kasvattamaan toimialojen mää- rää. Suotuisinta kehitys on kaikkina tarkasteluajanjaksoina ollut suurimmissa keskuksissa (11 vanhan läänijaon mukaista läänin pääkaupunkia).

Elinvoimaisuustekijöissä tapahtuneiden muutosten väliset yhteydet

Aiemmin todettiin, että kunnan elinvoimaisuutta kuvaavat muuttujat ovat jollakin tavalla yhteydessä toisiinsa (ks. taulukko 2). Ovatko muuttujien arvoissa tapah- tuneet muutoksetkin sitten yhteydessä toisiinsa? Entä onko kuntien joukossa sellaisia, joissa on näiden tekijöiden suhteen havaittavissa voimakas kasautuva kasvu, tai toisaalta negatiiviseen kierteseen joutuneita? Korrelaatioanalyysin perusteella useimpien elinvoimaisuustekijöiden muutoksissa vuosina 1989 - 1997 on havaittavissa riippuvuussuhteita (taulukko 7). Riippuvuudet ovat toimialojen määrän ja alle 65-vuotiaiden sekä työllisten osuuden välistä riippu- vuutta lukuun ottamatta tilastollisesti erittäin merkitseviä. Riippuvuuksien perus- teella näyttää siltä, että esimerkiksi työllisten osuuden kasvu on ollut usein no- peinta niillä paikkakunnilla, joilla tulonsaajien keskimääräiset tulotkin ovat nous- seet eniten, tai joilla sekä väkiluku että alle 65-vuotiaiden osuus on kasvanut. Luonnollisesti myös väestönlisäyksen ja alle 65-vuotiaiden osuuden kehityksen välillä on korkea riippuvuus. Ainoa negatiivinen merkitsevä riippuvuus on toimi- alakehityksen ja tulonsaajien keskimääräisten tulojen kehityksen välillä.

Taulukko 7. Eräissä kuntien elinvoimaisuustekijöissä vuosina 1989 - 97 tapahtuneiden muutosten (1989=100) korrelaatiot Manner-Suomessa. Sulkuihin merkityt korrelaatiot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

MUUTOS 1989-97	M1	M2	M3	M4	M5
M1 = Väkiluku	1.00				
M2 = Alle 65-vuotiaiden osuus	.59	1.00			
M3 = Työllisten osuus	.34	.47	1.00		
M4 = Tulonsaajien keskimääräiset tulot	.19	.44	.59	1.00	
M5 = Toimialojen lkm	.21	(-.02)	(-.03)	-.21	1.00

Kasvu- ja kurjistumiskierteen arvioimiseksi kunkin kauden muutosmuuttujista laskettiin kunnittain keskiarvo. Millään kaudella kuntien yhteinen keskiarvo ei tämän muuttujan suhteen ylittänyt sataa, vaan jäi niukasti sen alle. Todella parhaimmillaankin, kaudella 1993 - 1997, vain reilussa 40 prosentissa kunnista tarkasteltujen elinvoimaisuustekijöiden muutos kokonaisuudessaan oli parempaan suuntaan. Suurimpia muuttujan arvoja tällä kaudella saivat Espoo, Kempele, Salo ja Sievi, pienimpiä puolestaan Kolari, Luhanka ja Valtimo. Muutosten 1989 - 1997 keskiarvo ylittää parhaiten menestyneissä kunnissa noin 110:en (Espoo, Pornainen, Nurmo), mutta jää toisessa ääripäässä useassa kunnassa alle 90:n (mm. Valtimo, Savukoski ja Kivijärvi). Vajaassa kymmenessä prosentissa kunnista keskiarvo nousi yli 105:n, mutta reilussa 20 prosentissa keskiarvo jäi alle 95:n. Tarkasteltujen muuttujien suhteen huomattavan hyvin menestyneiden kuntien joukko on siis selvästi pienempi kuin huonosti menestyneiden.

KUNTIEN ELINVOIMAISUUDEN POIKKILEIKKAUSKUVA 1997

Tässä kappaleessa perehdytään kuntien elinvoimaisuuden tilaan vuonna 1997 tarkastelemalla ensin elinvoimaisuusmuuttujien, sitten jokaisen niistä muodostetun viiden osaindeksin ja viimeksi kokoavan elinvoimaisuusindeksin tärkeimpiä tunnuslukuja. Elinvoimaisuuden alueellinen kuva esitellään kuutena karttana. Kaikissa kartoissa kunnat on jaettu viiteen luokkaan samalla periaatteella: ylimässä ja alimmassa luokassa on noin viisi prosenttia havainnoista, eli kunkin indeksin suhteen kaikkein parhaimmin ja toisaalta huonoimmin menestyneet kunnat. Keskimäinen luokka kuvaa aina keskimääräisesti menestyneitä kuntia (arvot jonkin verran yli ja alle sadan), ja hieman pienemmät toinen ja neljäs luokka keskimääräisestä jonkin verran huonompaan tai parempaan suuntaan poikkeavia kuntia. Luokkien koot vaihtelevat indekseittäin jonkin verran jakautuman vinoudesta riippuen. Lisäksi eri luokkiin sijoittuvien kuntien erityispiirteitä tarkastellaan jokaisen indeksin kohdalla esitettävässä taulukossa. Lopuksi pohditaan elinvoimaisuuden poikkileikkauskuvan ja elinvoimaisuustekijöissä tapahtuneiden muutosten välistä yhteyttä.

Elinvoimaisuusmuuttujien tunnuslukuja

Kuntien elinvoimaisuutta kuvaavista muuttujista ainoastaan väestönlisäys ja alle 65-vuotiaiden osuus noudattavat normaalijakaumaa (taulukko 8). Väestönlisäyksen osalta kuntien joukossa on kuitenkin muista poikkeavia havaintoja, yksi kummassakin ääripäässä. Vuonna 1997 väestö lisääntyi Velkuassa yli kuusi prosenttia. Toisessa ääripäässä, Värtsilässä, väkiluku puolestaan väheni seitsemällä prosentilla. Kummatkin kunnat ovat pieniä, alle tuhannen asukkaan kuntia, joissa määrällisesti pienetkin muutokset aiheuttavat suuria suhteellisia vaihteluja.

Väestö kasvoi tuolloin vain noin joka neljännessä kunnassa, keskimäärin kuntien väkiluku väheni 0.6 prosentilla. Alle 65-vuotiaiden osuudet vaihtelivat kunnissa noin 95 prosentista hieman yli 70 prosenttiin. Eniten alle 65-vuotiaita suh-

Taulukko 8. Kuntien elinvoimaisuutta kuvaavien muuttujien eräitä tunnuslukuja Manner-Suomessa 1997. Tähdellä merkityt muuttujat noudattavat normaalijakaumaa.

	Minimi	Maksimi	Keski-arvo	Keskihajonta	Vinous	Huipukkuus
Väestönlisäys (%) *	-7.0	6.4	-0.6	1.2	0.3	3.7
Alle 65-vuotiaiden osuus *	70.3	95.1	82.4	4.3	0.1	-0.2
Työlliset työvoimasta (%)	65.9	93.6	82.8	5.2	-0.5	0.2
Tulonsaajien keskimäär. tulot	53 704	185 009	79 732	12 719	1.9	10.4
Vuosikate (mk/as)	-2 208	5 820	952	1 071	0.8	1.6
Koulutustaso	226	438	265.6	23.0	1.8	7.8
Aloittaneet yritykset/1000 as	0	16	4.2	1.5	1.7	9.7
Toimialojen lkm	18	57	37	7.8	0.2	-0.4

teessa muuhun väestöön oli Oulunsalossa ja vähiten Särkisalossa. Keskimääräinen alle 65-vuotiaiden osuus oli noin 82 prosenttia.

Työllisiä työvoimasta oli vuoden 1997 lopussa lähes 83 prosenttia, mutta joissakin Pohjois- ja Itä-Suomen kunnissa työllisyysaste oli vielä alle 70 prosenttia. Toisin sanoen näissä kunnissa työttömyyslukemat olivat vielä lähes 30 prosentissa, kun parhaimmillaan työttömyys oli painunut jo alle kymmeneen prosenttiin. Jakauman muodosta päätellen työllisten osuuden arvot kunnissa painottuvat kuitenkin suurempiin arvoihin.

Toisen keskeisen hyvinvointimuuttujan, tulonsaajien keskimääräisten tulojen, jakauman muoto kertoo puolestaan siitä, että kunnittaiset tuloerot eivät yleisesti ottaen ole kovin suuria, vaan arvot kasautuvat pienelle välille. Kuntien joukossa on tosin joitain selkeitä poikkeuksia, joissa tulonsaajien tulotaso on huomattavan paljon keskiarvoa suurempi. Tällainen kunta on erityisesti Kauniainen. Myös pääkaupunkiseutu erottuu muuta maata korkeamman tulotason alueena. Tosin hintatasokin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on muuta maata korkeampi. Tällöin myös asukkaiden menot ovat suuremmat, joten suurempien tulojen hyvinvointivaikutus jää usein pienemmäksi kuin mitä absoluuttiset luvut antavat ymmärtää.

Kuntien vuosikate oli vuonna 1997 Manner-Suomessa keskimäärin vajaa tuhat markkaa asukasta kohti. Mediaaniarvo oli noin 830 markkaa asukasta kohti. Negatiivisen vuosikatteen kuntia oli kaikkiaan 99, joista seitsemässä oltiin miinuksella yli tuhat markkaa asukasta kohden. Muutamassa kunnassa vuosikate oli huomattavasti muita parempi, yli neljä tuhatta markkaa asukasta kohti.

Keskimääräinen koulutustasomittaimen arvo oli tarkasteluvuonna noin 266, mutta Kauniaisissa ja Espoossa arvot ylsivät yli 370:n. Niiden jälkeen korkein koulutustaso oli mittaimen mukaan Helsingissä, Oulussa, Jyväskylässä sekä muun muassa Joensuussa ja Tampereella. Koulutustaso on siis pääsääntöisesti korkein niillä paikkakunnilla, joilla sijaitsee korkeakoulu tai yliopisto. Manner-Suomessa on suhteellisen harvoja kuntia tai seutuja, joille korkeampi osaaminen on keskittynyt. Nämä kunnat ovat likimain samat, joissa keskimääräiset tulotkin olivat korkeimmat (ks. taulukko 2).

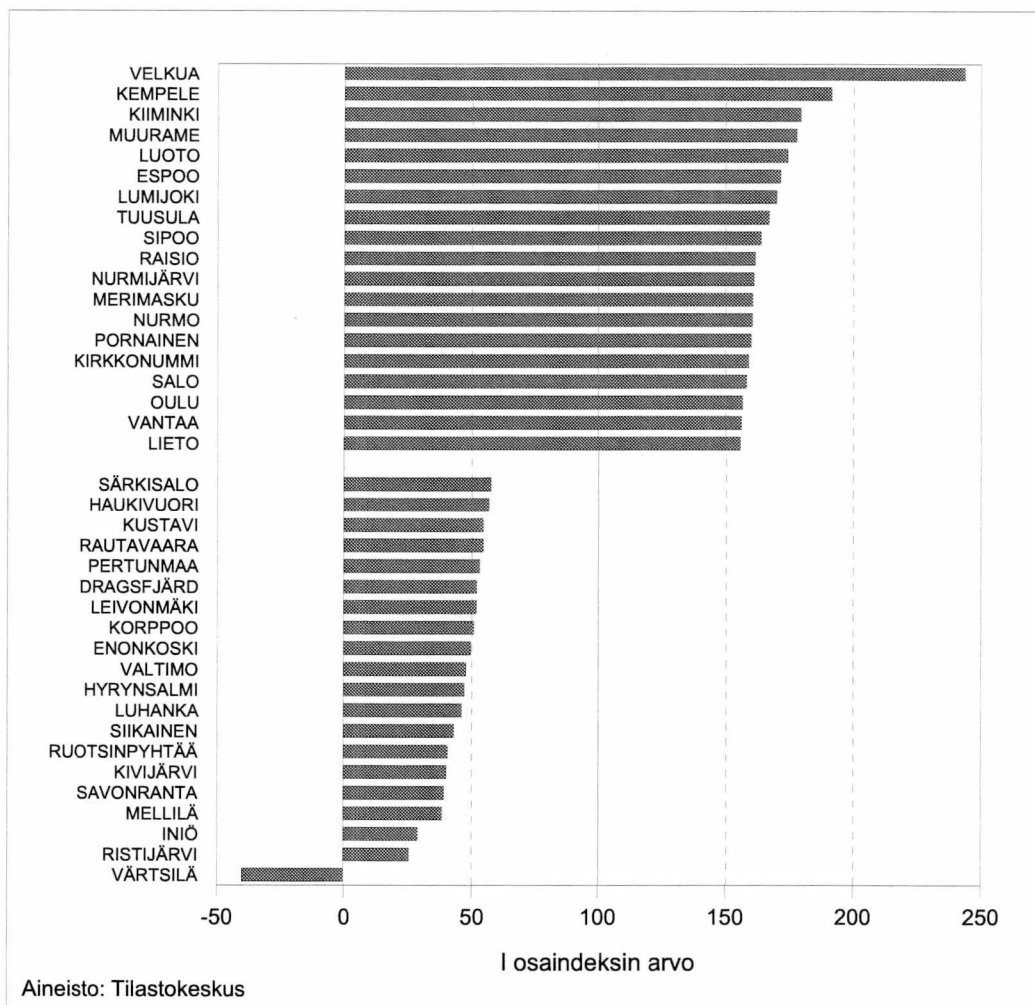
Aloittaneiden yritysten määrä asukaslukuun suhteutettuna sen sijaan ei ollut korkein suurissa kaupungeissa; Helsinkiä lukuun ottamatta yrityksiä perustettiin suhteessa enemmän eräissä pienemmissä kunnissa. Ääriarvona erottuu Velkua, jossa yrityksiä perustettiin huomattavasti enemmän asukaslukuun nähden kuin muualla. 90 prosentissa kunnista yrityksiä perustettiin kahdesta seitsemään tuhatta asukasta kohden. Reilussa kolmessakymmenessä kunnassa vastaava luku jäi kahteen tai vielä senkin alle. Toisaalta myös nämä kunnat kuuluivat pienimpien joukkoon.

Toimialojen määrä vaihteli vuonna 1997 kunnissa suuresti. Keskimäärin työpaikkoja oli 37 toimialalla. Vähimmillään, pienimmissä kunnissa toimialojen määrä jäi noin kahteenkymmeneen. Suurimmissa kaupungeissa työpaikkoja oli puolestaan yleensä noin viidelläkymmenellä toimialalla.

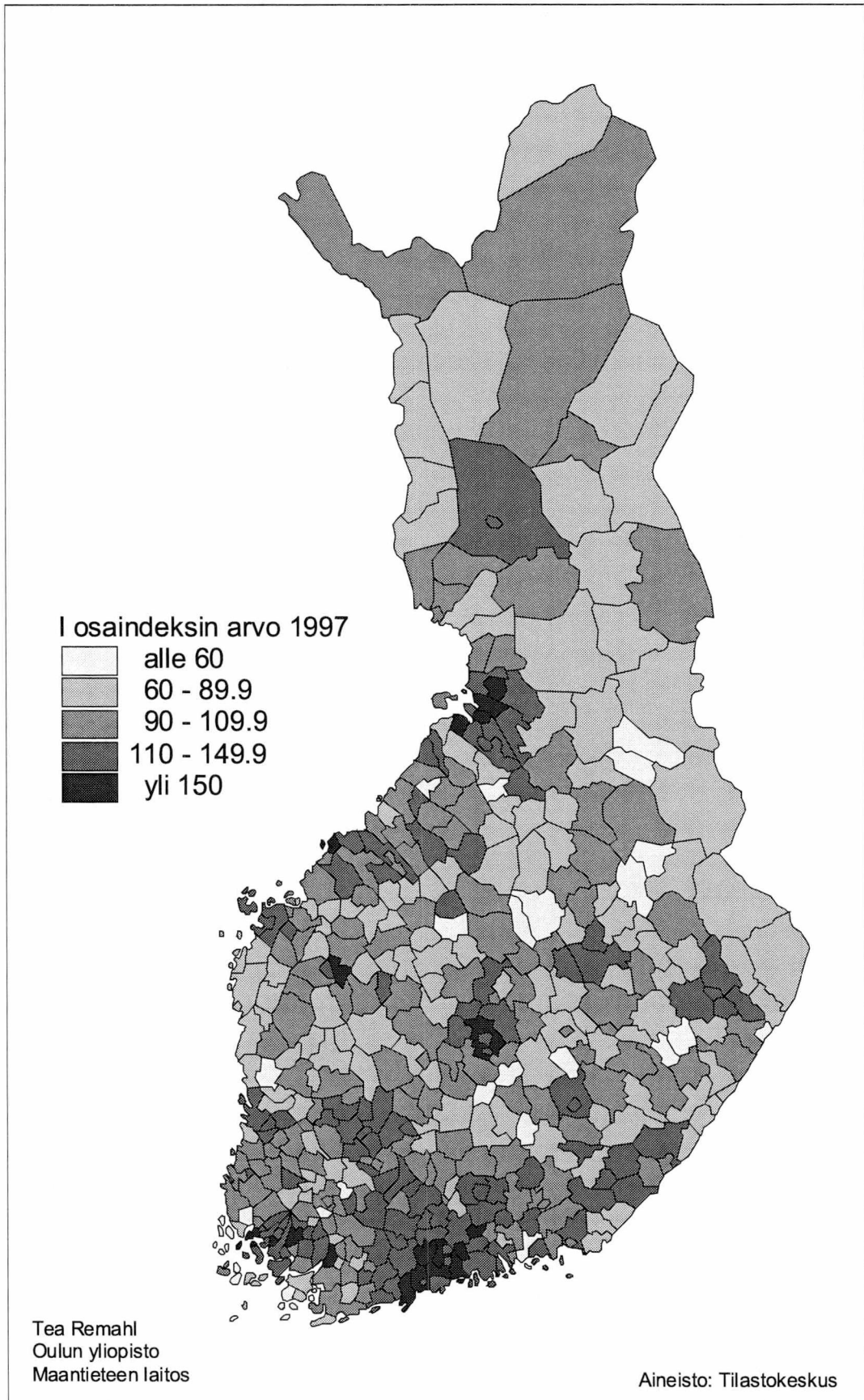
Elinvoimaisuuden I osaindeksi: väestö

Elinvoimaisuuden ensimmäinen osaindeksi laskettiin siis väestönlisäyksestä ja alle 65-vuotiaiden osuudesta väestöstä. Osaindeksin arvot vaihtelevat noin 244:stä noin -40:een (kuva 8). (Kuntakohtaiset indeksien arvot on taulukoitu elinvoimaisuusindeksin mukaan suurimmasta pienimpään liitteessä 1). Jakautuma noudattaa normaalijakaumaa, mutta sekä suurimpien että pienimpien arvojen joukossa on yksi selkeästi muista poikkeava havainto (Velkua ja Värtsilä), kuten väestönlisäyksenkin jakaumassa.

Suuret erot osaindeksin arvoissa kertovat kuntien välisten erojen merkittävästä väestökehityksen osalta. Karttakuva paljastaa selkeästi myös laajemmat alueiden väliset erot (kuva 9). Väestölliset ominaisuudet näyttävät olevan parhaat lähinnä kaupunkiseuduilla. Huomattavaa on keskusten ympäristökuntien hyvä asema: itse asiassa niissä väestökehitys on ollut osaindeksin mukaan jopa parempaa kuin suurissa keskuksissa. Etelä-Suomessa I osaindeksin suhteen vahva alue ulottuu pääkaupunkiseudulta Tampereen seudulle asti leveänä vyöhykkeenä, ja myös Turun seutu erottuu kartalta selvästi. Pohjois-Suomessa voi-

Kuva 8. Väestöominaisuuksia kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden I osaindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

Kuva 9. Väestöominaisuuksia kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden I osaindeksin alueellinen kuva Manner-Suomessa 1997.

makas hyvien indeksin arvojen keskittymä on Oulun seudulla. Keski-Suomessa vahvinta aluetta on Jyväskylän ja Itä-Suomessa Joensuun seutu. Suurimpina yhtenäisinä heikompina alueina erottuvat Länsi-Lappi ja alue Itä-Lapista aina Pohjois-Karjalan rajaseuduille saakka.

Väestönmenetyksestä ja ikääntymisestä näyttävät kärsivän kartalta katsottuna etenkin maakuntien reuna-alueet. Sijainnilla onkin vaikutusta indeksin arvoon: indeksin arvot pienenevät jokaisessa kuntaryhmässä (0-3) kuntakeskuksen etäisyyden läänin pääkaupunkiin (vuonna 1992) kasvaessa. Keskimäärin parhaita indeksin arvoja saivat keskusten läheisyydessä (alle 45 kilometrin päässä) sijaitsevat kaupungit ja huonoimpia kaikkein syrjäisimmät maaseutumaiset kunnat. Taulukossa 9. on esitetty eri luokkiin sijoittuvien kuntien ominaispiirteitä (luokitus taulukoissa on sama kuin kartoissa). Tyypillisesti hyvät indeksin arvot ovat yhteydessä suureen väkilukuun sekä korkeaan taajama-asteeseen ja palvelutoiminnan työllistävyyteen. Näiden muuttujien arvot pienenevät systemaattisesti ylemmistä alempiin luokkiin mentäessä. Alkutuotannon työllistävyys puolestaan on suurimmillaan alimmissa luokissa, jalostuksen taas hieman keskimääräistä paremmin menestyneiden kuntien joukossa. Kaikki riippuvuudet osa-indeksin ja taustamuuttujien välillä ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

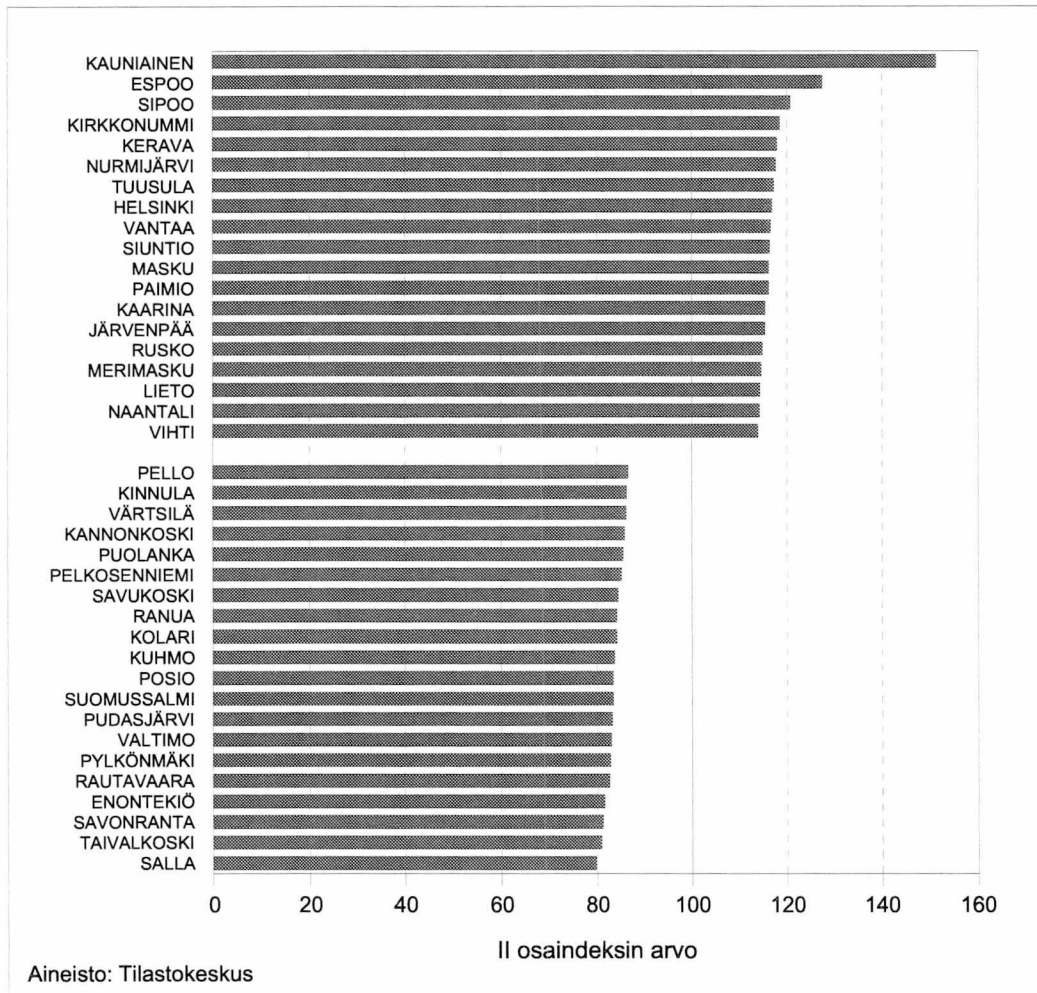
Taulukko 9. Elinvoimaisuuden I osaindeksin (väestö) arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

I osaindeksin arvo	yli 150 (N=22)	110-149.9 (N=112)	90-109.9 (N=142)	60-89.9 (N=134)	alle 60 (N=26)
Taajama-aste (1995)	75.1	69.1	60.9	48.7	38.4
Etäisyys läänin pääk. (km) (1992)	34	56	88	109	96
Väkiluku	33 387	22 412	8 775	4 298	2 130
Alkutuotannon työllistävyys (%)	6.6	9.9	15.2	21.0	24.5
Jalostuksen työllistävyys (%)	28.9	29.4	29.1	25.1	21.8
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	61.8	57.8	52.2	49.9	49.5

Elinvoimaisuuden II osaindeksi: työ ja toimeentulo

Työllisyyden ja toimeentulon osalta väestöominaisuuksien kaltaisia huomattavan suuria eroja ei kuntien välille synny. II osaindeksin arvot vaihtelevat noin 150:stä kahdeksaankymmeneen (kuva 10). Eniten jakaumasta poikkeaa muita huomattavasti korkeamman tulotason kunta Kauniainen. Toisessa ääripäässä muista poikkeavia arvoja ei ole. Muutenkin hajonta mediaanin yläpuolella on suurempaa kuin sen alapuolella. Jakauma noudattaa kuitenkin normaalijakautumaa, mikä johtuneen Suomen suhteellisen pienistä kuntien välisistä tuloeroista.

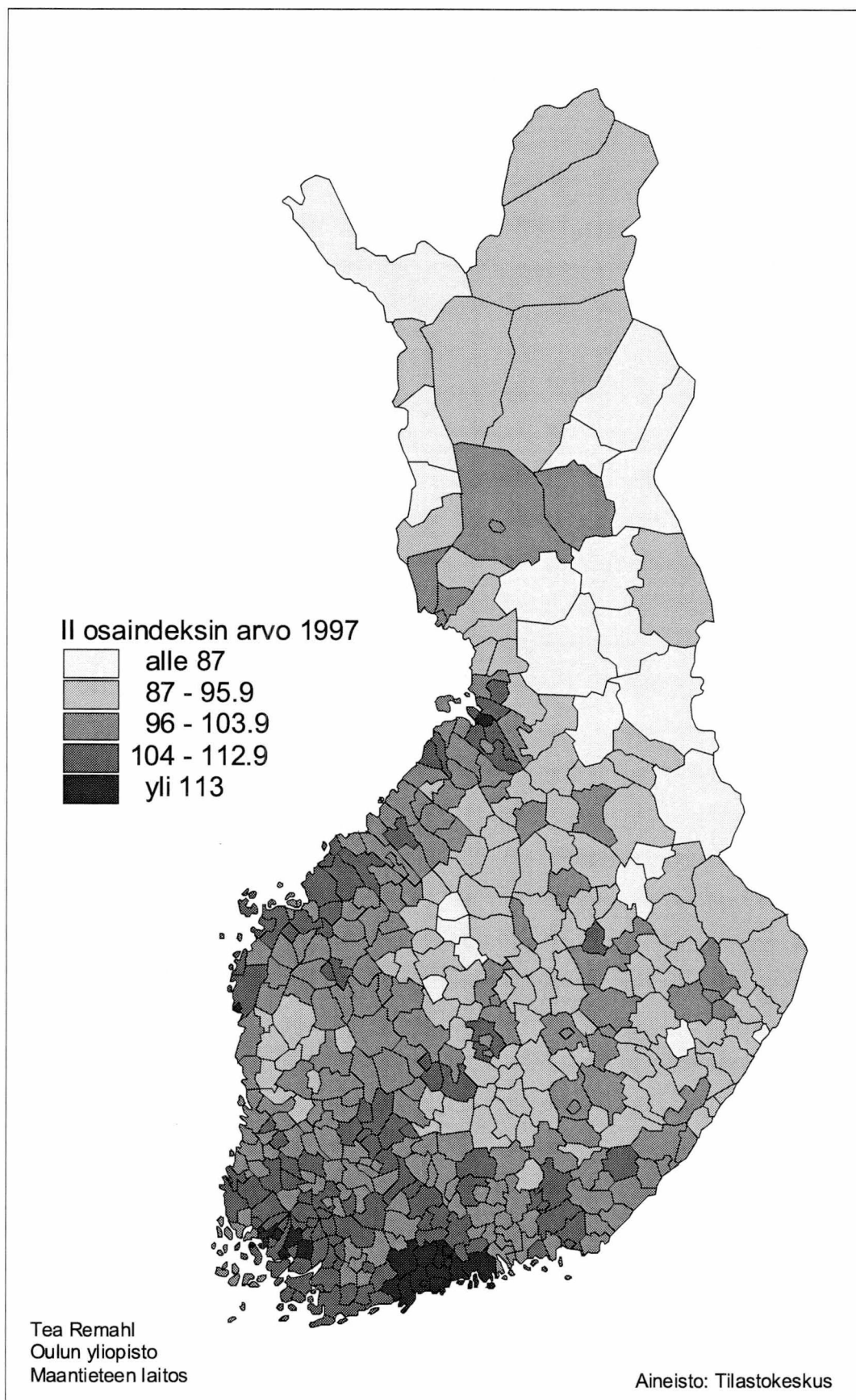
Työllisyyden ja toimeentulon alueellinen kuva on kuitenkin vielä I osaindeksiäkin keskittyneempi: oikeastaan se on hätkähdyttävän keskittynyt (kuva 11). Tämän indeksin suhteen vahvat alueet muodostavat selkeitä yhtenäisiä alueita, lähinnä Helsinki-Tampere-Turku -kolmion sisään, Pohjanmaan rannikkoalueelle ja Oulun seudulle. Edes maakuntakeskukset eivät tällä kertaa pysty juurikaan rikkoamaan kuvaa, vaan suuri osa niistäkin jää korkeintaan keskimääräisesti menes-

Kuva 10. Työllisyyttä ja toimeentuloa kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden II osaindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

tyneiden kuntien joukkoon. Lähes kaikki viiden prosentin kärkeen yltäneet kunnat ovat pääkaupunkiseudun kuntia, niin isoja kuin pienempiäkin. Eteläisen Suomen ulkopuolelta ainoana kärkikuntien joukkoon mahtuu Oulun naapurikunta Kempele. Niinpä parhaimpia, kuin myös kaikkein huonoimpia indeksin arvoja saaneet kunnat sijaitsevat usein vierekkäin. Yhtenäinen heikoimman työllisyyden ja tulotason alue yltää Luoteis-Lapista aina Pohjois-Karjalan pohjoisosiin saakka. Alimpiin luokkiin sijoittuvia kuntia löytyy paljon myös Keski-Suomesta.

Koska tämän osaindeksin alueellinen kuva on pitkälti samansuuntainen kuin I osaindeksinkin, sen yhteys taustamuuttujiin on myös samankaltainen (taulukko 10). Hyvä työllisyystilanne ja korkea tulotaso on kuitenkin poikkeuksellisesti selkeämmin yhteydessä korkeaan jalostuksen kuin palvelutoiminnan työllistävyyteen. Parhaita indeksin arvoja saavat jälleen keskusten läheiset kaupungit, ja arvot pienenevät yleisesti ottaen mitä kauempana keskukselta kunta sijaitsee. Indeksien arvon riippuvuus sijainnista on voimakkain juuri tämän osaindeksin osalta. Myös muut riippuvuudet ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

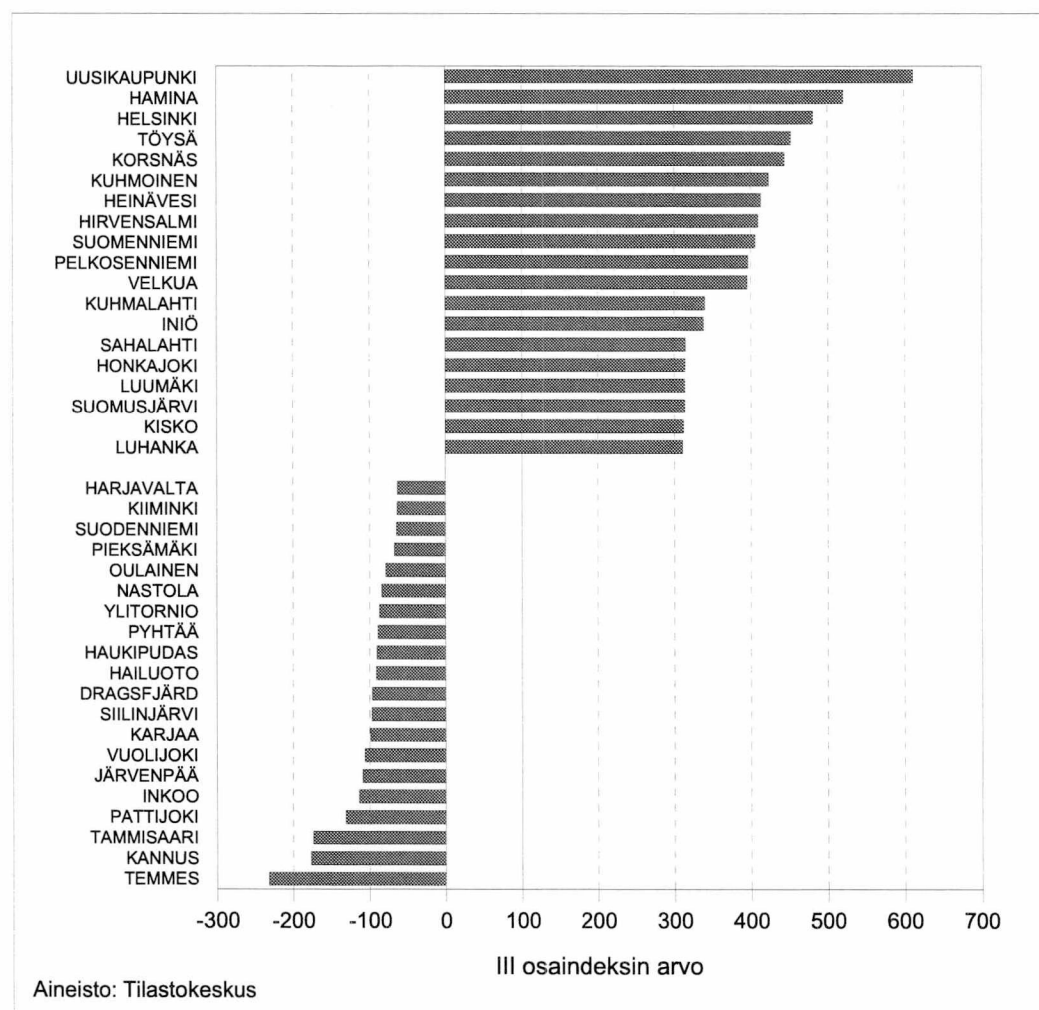
Kuva 11. Työllisyyttä ja toimeentuloa kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden II osaindeksin alueellinen kuva Manner-Suomessa 1997.

Taulukko 10. Elinvoimaisuuden II osaindeksin (työ ja toimeentulo) arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

II osaindeksin arvo	yli 113 (N=23)	104-112.9 (N=103)	96-103.9 (N=176)	87-95.9 (N=112)	alle 87 (N=22)
Taajama-aste (1995)	83.6	69.4	59.9	44.5	43.5
Etäisyys läänin pääk. (1992), km	28	58	86	106	145
Väkiluku	53 919	14 653	9 964	4 633	4 547
Alkutuotannon työllistävyys (%)	3.0	10.3	15.8	22.3	21.3
Jalostuksen työllistävyys (%)	28.0	32.9	29.2	22.3	15.7
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	66.8	54.2	51.8	51.2	56.7

Elinvoimaisuuden III osaindeksi: kunnallistalous

Kunnallistaloutta kuvaavan III osaindeksin osalta kuntien välille muodostuivat suurimmat erot, eikä jakauma noudata normaalijakaumaa. Suurimman (611, Uusikaupunki) ja pienimmän (-232, Temmes) arvon välinen erotus on todella suuri, 843 (kuva 12). Hajonta mediaanin yläpuolella on huomattavasti suurem-

Kuva 12. Kunnallistaloutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden III osaindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

paa kuin sen alapuolella ja suurimpien arvojen joukossa on muutamia muista erottuvia arvoja. Kun mediaani on 87, sijoittuu suurin osa kunnista jakaumassa keskiarvon alapuolelle. Kaiken kaikkiaan kuntien taloudellinen tilanne vaihteli suuresti vuonna 1997 ainakin vuosikatteella mitattuna.

Kunnallistalouden tila on alueellisesti melko lailla eri tavalla jakautunut kuin I tai II osaindeksin arvot (kuva 13). Alueellinen kuva on mosaiikkimainen, niin taloudellisesti vahvoja kuin heikkojakin kuntia löytyy koko maasta. Joitain yhtenäisiäkin alueita kartalta on erotettavissa. Maakunnista ainakin Etelä-Savo ja Etelä-Karjala näyttäisivät olevan kunnallistalouden suhteen pääsääntöisesti vahvaa aluetta. Heikoimpia kuntia sijaitsee puolestaan rannikon läheisyydessä eteläisessä Suomessa ja Pohjois-Pohjanmaalla.

Vuosikatteeltaan vahvimmat kunnat eivät näytä olevan niitä, joissa väestö lisääntyy nopeimmin tai tulotaso on korkea (näiden muuttujien ja vuosikatteen väliset korrelaatiokertoimet kertovat myös negatiivisesta riippuvuudesta, ks. taulukko 2). Itse asiassa karttakuva on jossain määrin lähes päinvastainen edellisiin nähden, sillä I ja II osaindeksien suhteen vahvat kaupunkiseudut eivät nouse esiin tällä kartalla. Myös mediaanitestin mukaan huonoin kunnallistalouden tilanne vuonna 1997 oli kaupungeissa (muissa kuin läänien pääkaupungeissa vuonna 1992) ja taajaan asutuissa kunnissa.

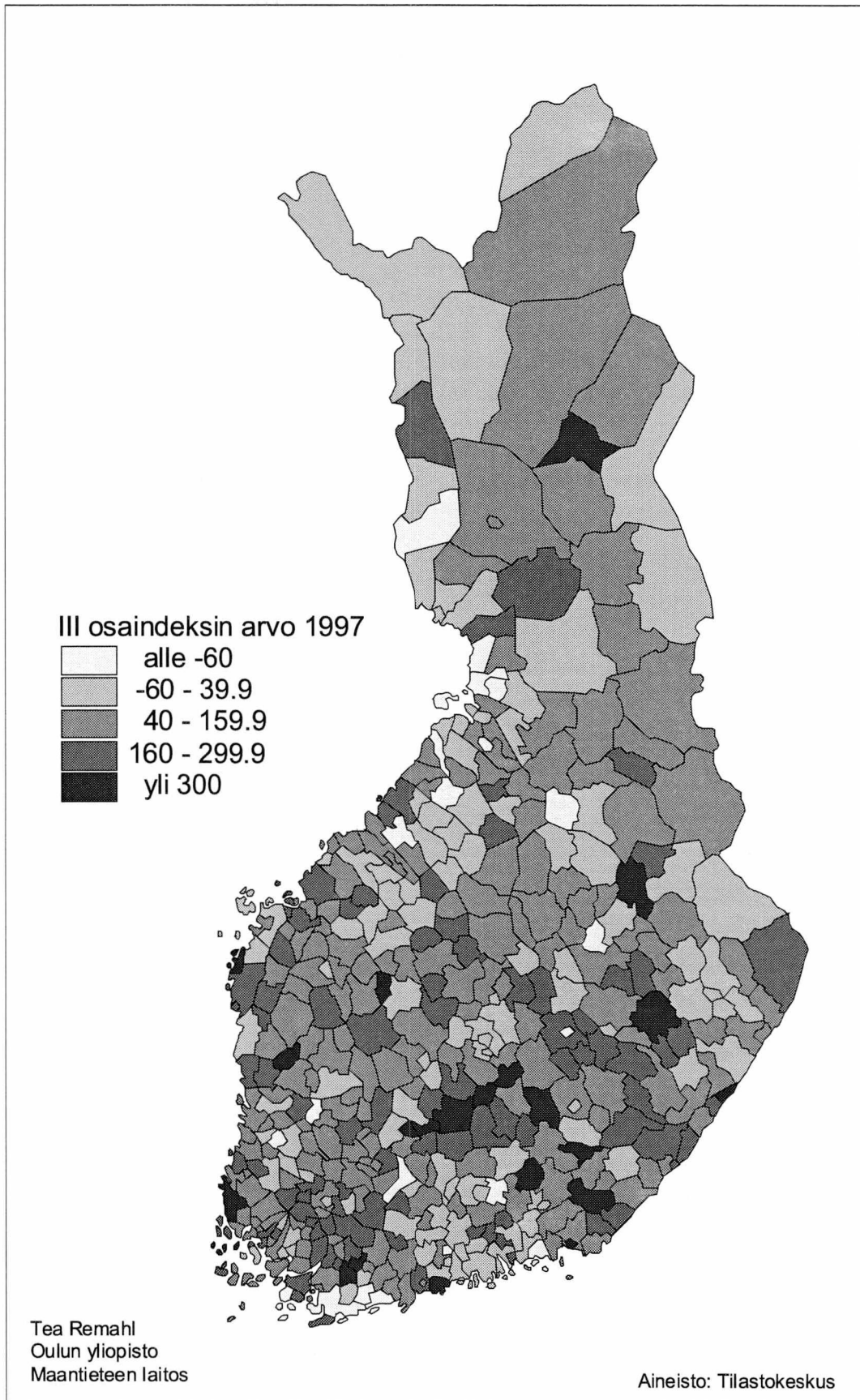
Korrelaatioanalyysinkaan perusteella sijainnilla tai väkiluvulla ei ole yhteyttä III osaindeksin arvoon, minkä voi huomata myös taulukosta 11. Muiden muuttujien ja indeksin väliset riippuvuudet sen sijaan ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Korkeimpia indeksin arvoja saaneita kuntia leimaa suhteellisen alhainen taajama-aste ja suuri alkutuotannon työllistävyys, pienempiä arvoja saaneita puolestaan korkea taajama-aste ja suuri palvelutoiminnan ja jalostuksen työllistävyysaste.

Taulukko 11. Elinvoimaisuuden III osaindeksin (kunnallistalous) arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

III osaindeksin arvo	yli 300 (N=23)	160-299.9 (N=94)	40-159.9 (N=186)	-60-39.9 (N=111)	alle -60 (N=22)
Taajama-aste (1995)	41.4	51.0	58.5	65.9	73.3
Etäisyys läänin pääk. (km) (1992)	86	87	84	84	73
Väkiluku	26 418	8 918	10 472	13 763	9 115
Alkutuotannon työllistävyys (%)	20.4	20.8	15.5	12.4	8.9
Jalostuksen työllistävyys (%)	22.8	26.4	28.5	27.3	30.4
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	52.8	49.2	52.6	56.9	57.9

Elinvoimaisuuden IV osaindeksi: osaaminen ja innovatiivisuus

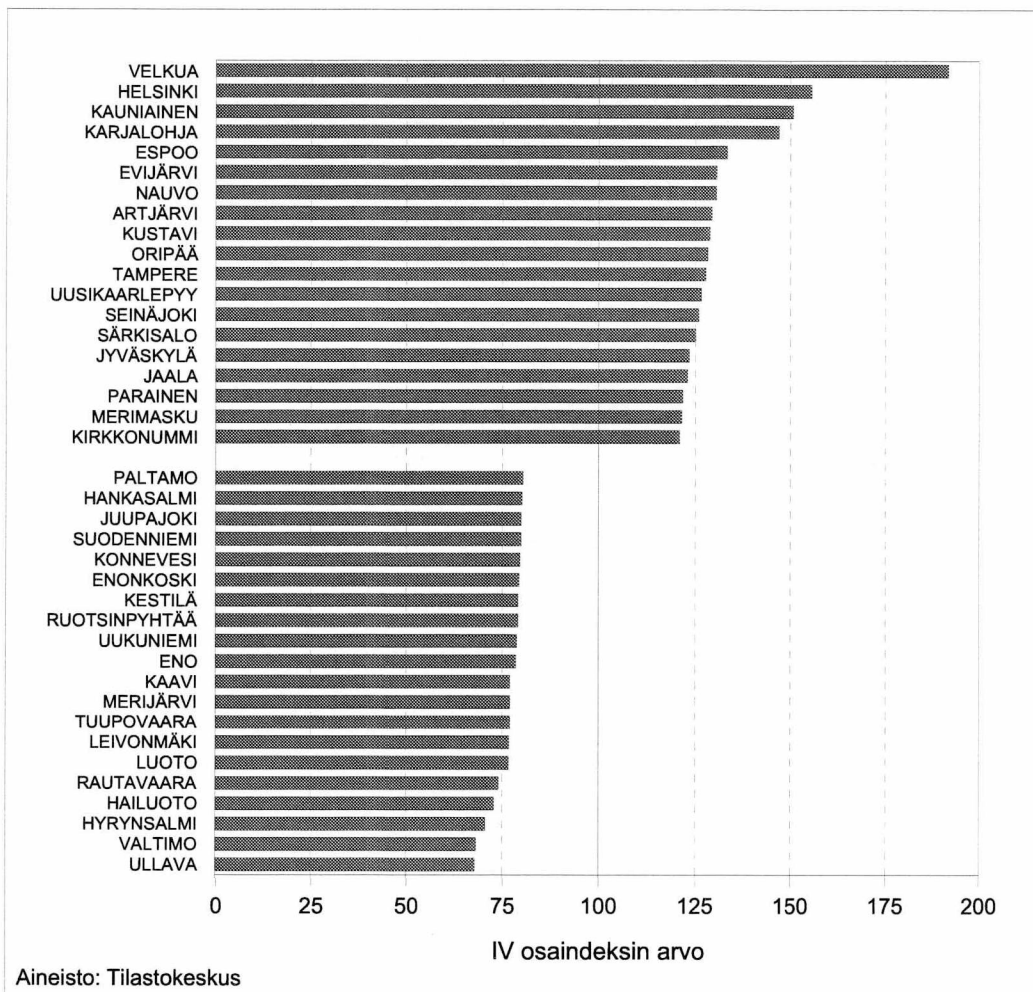
Tälle osaindeksille on ominaista muutamien kuntien selkeä ylivoima osaamisessa ja innovatiivisuudessa ainakin koulutustasolla ja aloittaneiden yritysten määrällä mitattuna. Loppujen lopuksi melko harva kunta on erityisen vahva molempien tekijöiden suhteen. Koulutustaso on korkein yleensä palveluvaltaisissa keskuksissa, kun taas yrityksiä perustetaan asukasluvuun nähden enemmän

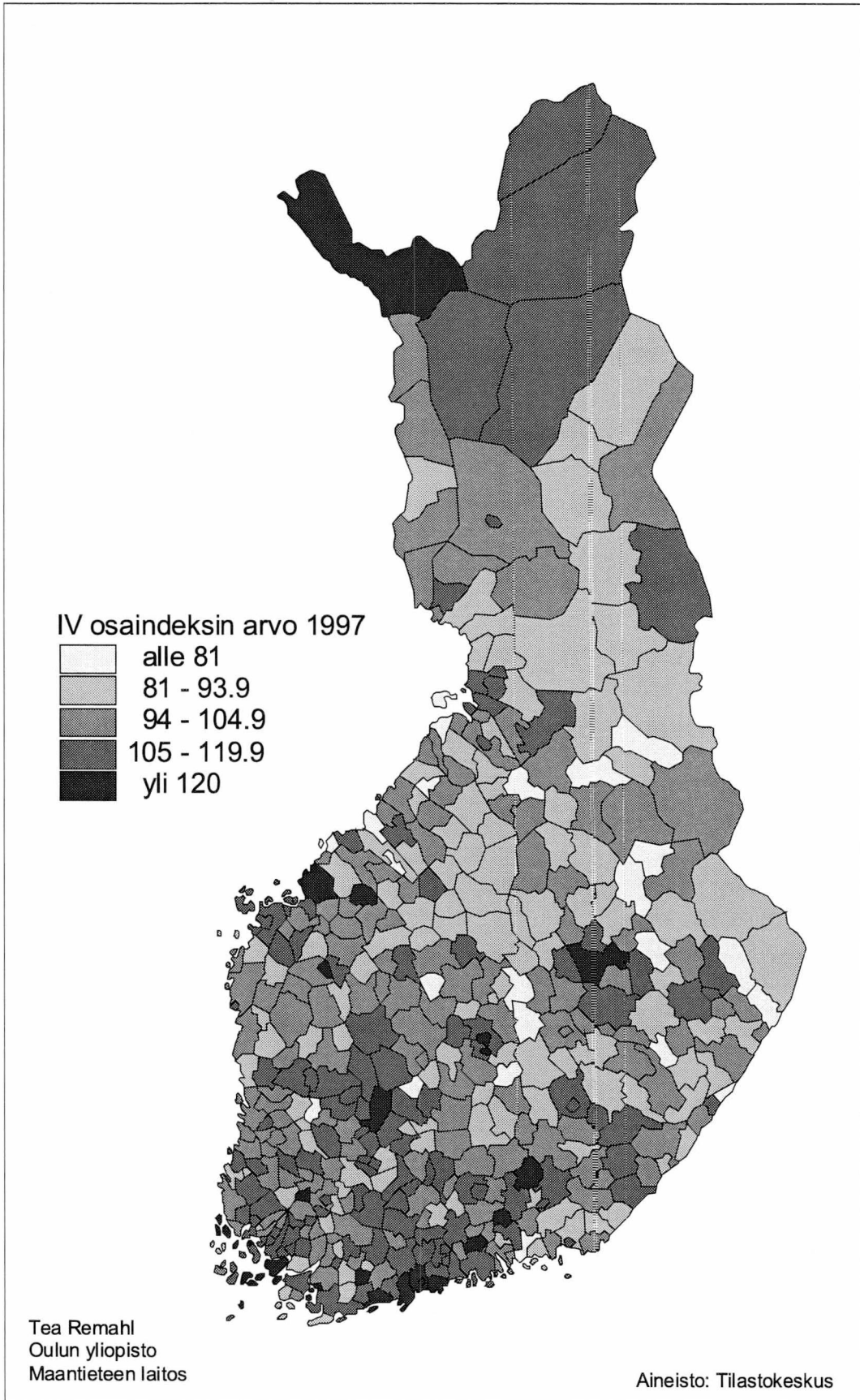
Kuva 13. Kunnallistaloutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden III osaindeksin alueellinen kuva Manner-Suomessa 1997.

eräillä pienemmillä, usein maatalousvaltaisilla paikkakunnilla. Suurimpia indeksin arvoja saavat Velkua, Helsinki ja Kauniainen (kuva 14). Velkuan kärkipaikkaa selittää korkea aloittaneiden yritysten määrä, Kauniaisten taas ylivoimaisesti korkein koulutustaso. Helsinki puolestaan kuuluu kärkeen kummankin tekijän suhteen. Näiden kuntien lisäksi muutaman muunkin kunnan arvot poikkeavat muista. Suuri osa kunnista sijoittuu melko pienelle välille sadan molemmin puolin, eikä pienimpien arvojen joukossa ääriarvoja ole lainkaan.

Alueellisesta kuvasta näkyy, että osaamisen ja innovatiivisuuden alueet ovat aika kapeat (kuva 15). Suurimpia indeksin arvoja saavat jälleen keskukset. Kuitenkin, kun esimerkiksi väestötekijät näyttäytyivät vahvoina seudullisesti, osaaminen ja innovatiivisuus näyttää keskittyvän huomattavasti pienemmälle alueelle keskuksen ympärille. Pääkaupunkiseutu on toki laajalti vahvaa aluetta ja käytävä sieltä Tampereen seudulle asti on näkyvässä, tosin aiempaa kapeampana. Toinen poikkeuksellinen piirre tämän osaindeksin alueellisessa kuvassa aiempiin karttoihin nähden on se, että Pohjois-Lappi on tämän osaindeksin suhteen hyvinkin vahvaa aluetta. Näiden kuntien hyvää indeksin arvoa selittää enemmän suhteellisen korkea yritysten perustamisaste kuin huomattavan korkea koulutustaso.

Kuva 14. Osaamista ja innovatiivisuutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden IV osaindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

Kuva 15. Osaamista ja innovatiivisuutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden IV osaindeksin alueellinen kuva Manner-Suomessa 1997.

Yleisesti ottaen korkeat IV osaindeksin arvot ovat yhteydessä suureen väkilukuun ja palvelutoiminnan korkeaan työllistävyyteen, matalat arvot puolestaan alhaiseen taajama-asteeseen, alkutuotantovaltaisuuteen ja sijaintiin kaukana suuremmasta keskuksesta (taulukko 12). Toisaalta alkutuotannon työllistävyys on aiempiin osaindekseihin nähden suhteellisen korkea kaikissa kuntaryhmissä. Osaindeksin arvon ja taustamuuttujien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevät riippuvuudet jalostuksen työllistävyyttä lukuun ottamatta. Taulukon perusteella riippuvuus jalostuksen työllistävyyden ja indeksin arvon välillä näyttäisikin pikemminkin käyräviivaiselta, eli jalostuksen työllistävyys on alhaisimmillaan sekä ylimmässä että alimmassa luokassa.

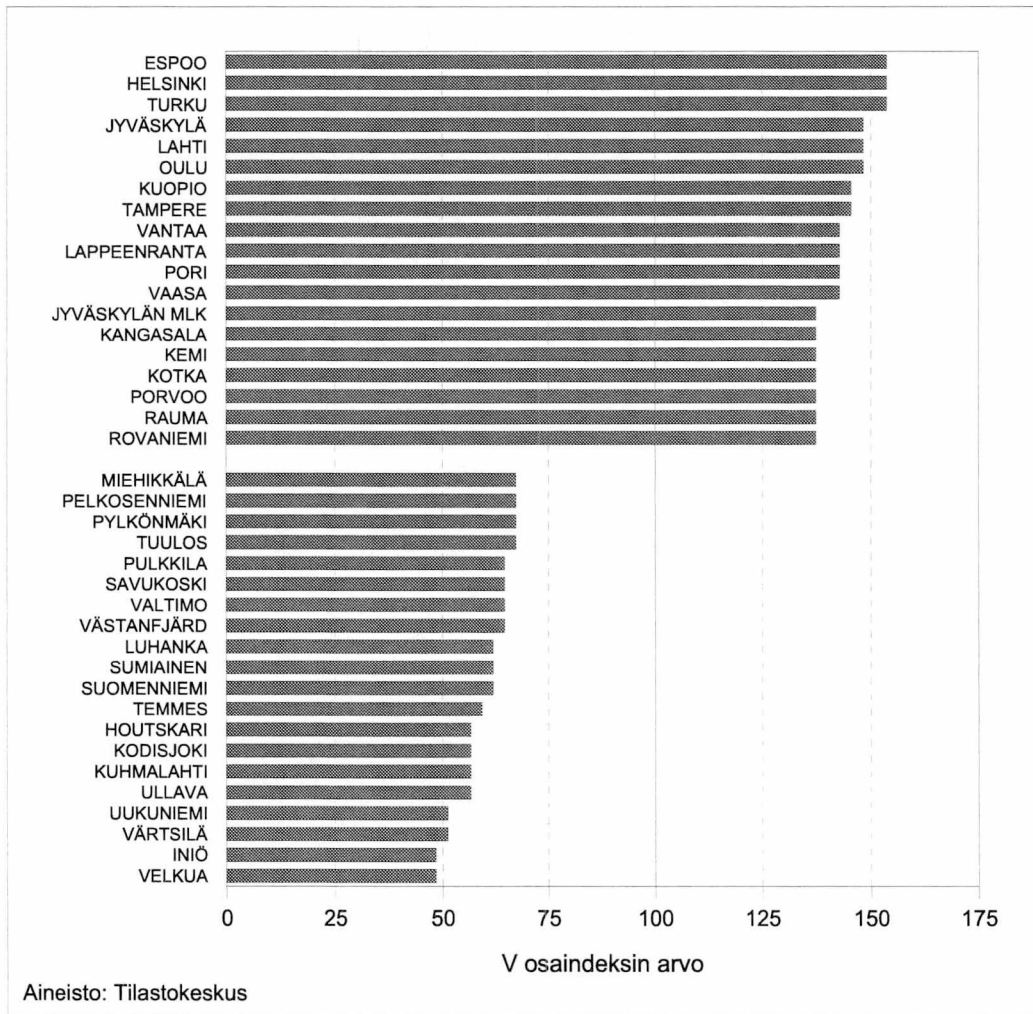
Taulukko 12. Elinvoimaisuuden IV osaindeksin (osaaminen ja innovatiivisuus) arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

IV osaindeksin arvo	yli 120 (N=23)	105-119.9 (N=119)	94-104.9 (N=150)	81-93.9 (N=121)	alle 81 (N=23)
Taajama-aste (1995)	59.5	67.2	59.8	51.2	44.7
Etäisyys läänin pääk. (km) (1992)	62	68	89	95	108
Väkiluku	52 298	16 295	8 602	5 176	2 754
Alkutuotannon työllistävyys (%)	13.2	10.9	15.8	19.5	23.5
Jalostuksen työllistävyys (%)	22.9	28.1	28.4	27.4	23.5
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	60.7	57.8	52.4	49.2	48.7

Elinvoimaisuuden V osaindeksi: elinkeinorakenteen monipuolisuus

V osaindeksin arvot vaihtelevat noin 150:stä hieman alle viiteenkymmeneen (kuva 16). Ääriarvoja joukossa ei ole. Parhaita indeksin arvoja saavat suuret kaupungit, kärjessä Espoo, Helsinki ja Turku. Suurimmat kaupungit erottuvat myös alueellisesta kuvasta (kuva 17). Karttakuva ei kuitenkaan ole kovin keskitynyt, vaan suuret ja pienet arvot jakautuvat maassa melko tasaisesti, mikä tekee kuvasta pikemminkin mosaiikkimaisen. Osaindeksin suhteen sekä vahvimmat että heikoimmat kunnat saattavat sijaita vierekkäin, eikä kovin suuria yhtenäisiä alueita muodostu.

Tämän osaindeksin arvot korreloivat muiden osaindeksien arvoja voimakkaammin taajama-asteen, väkiluvun sekä alkutuotannon ja palvelutoiminnan työllistävyyden kanssa, mikä kertoo juuri suurimpien kaupunkien vahvasta asemasta indeksin suhteen (taulukko 13). Alimpiin luokkiin mentäessä myös kuntakeskuksen etäisyys läänin pääkaupunkiin (vuonna 1992) kasvaa. Kaupunkien joukossa sijainnilla ei kuitenkaan ole vaikutusta toimialojen määrään, mutta taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa toimialojen määrä keskimäärin vähenee, mitä kauempana keskuksesta kunta sijaitsee.

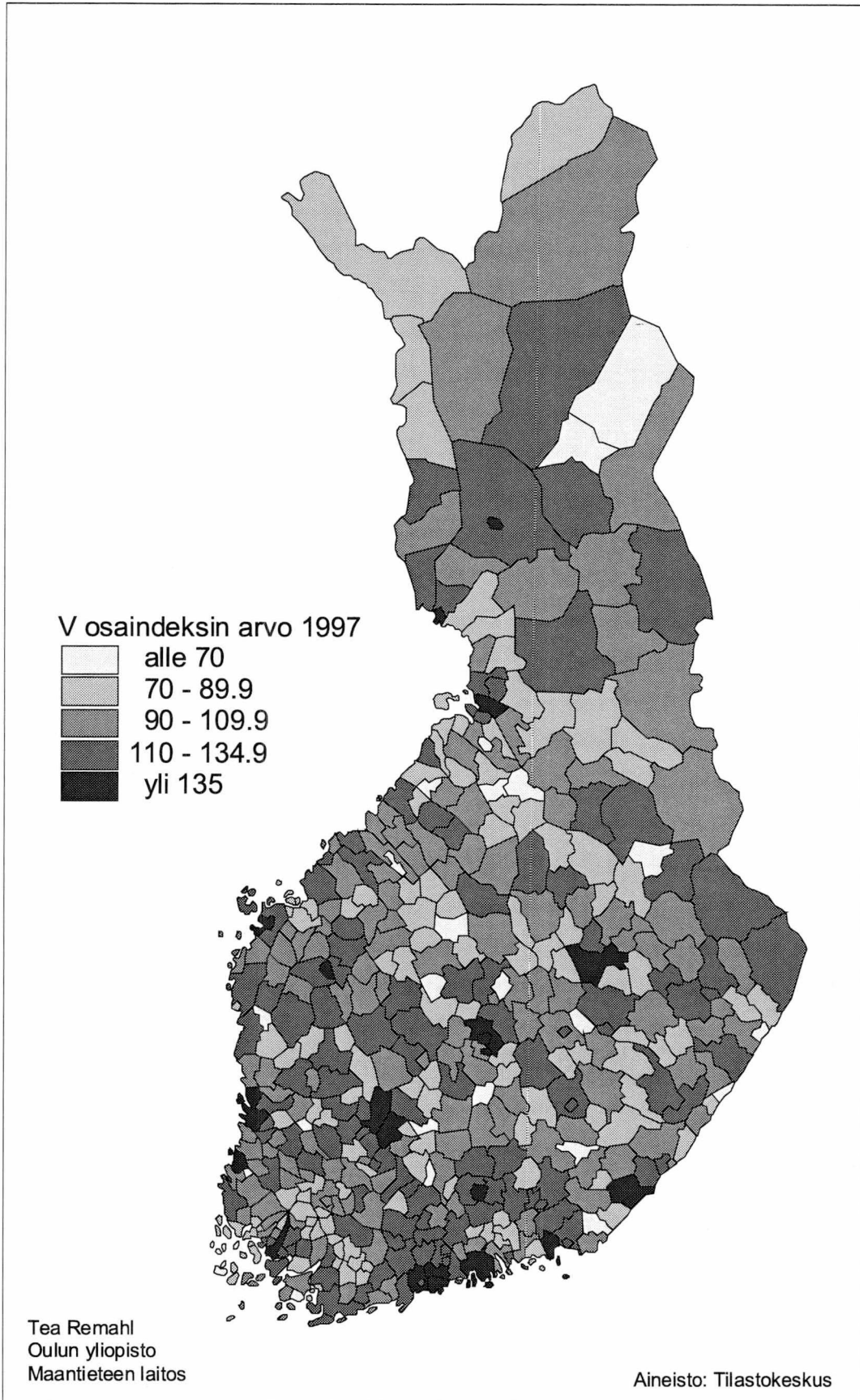

Kuva 16. Elinkeinorakenteen monipuolisuutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden V osaindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

Indeksin arvo on luonnollisesti yhteydessä myös elinkeinorakenteeseen: alkutuotannon työllistävyys on huomattavasti suurempaa pienempiä indeksin arvoja saaneiden kuntien joukossa. Jalostuksen työllistävyys taas on suurinta keskimääräistä paremmin menestyneiden joukossa. Palvelutoiminta työllistää puolestaan ylimmän luokan kunnissa muita huomattavasti enemmän.

Taulukko 13. Elinvoimaisuuden V osaindeksin (elinkeinorakenteen monipuolisuus) arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

V osaindeksin arvo	yli 135 (N=20)	110-134.9 (N=125)	90-109.9 (N=140)	70-89.9 (N=125)	alle 70 (N=26)
Taajama-aste (1995)	94.5	75.8	56.8	44.0	28.6
Etäisyys läänin pääk. (km) (1992)	43	74	89	92	101
Väkiluku	105 507	15 334	5 347	2 505	1 286
Alkutuotannon työllistävyys (%)	1.2	8.3	17.0	22.1	25.8
Jalostuksen työllistävyys (%)	27.0	30.7	28.3	25.4	19.2
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	69.2	58.1	51.2	48.6	50.3

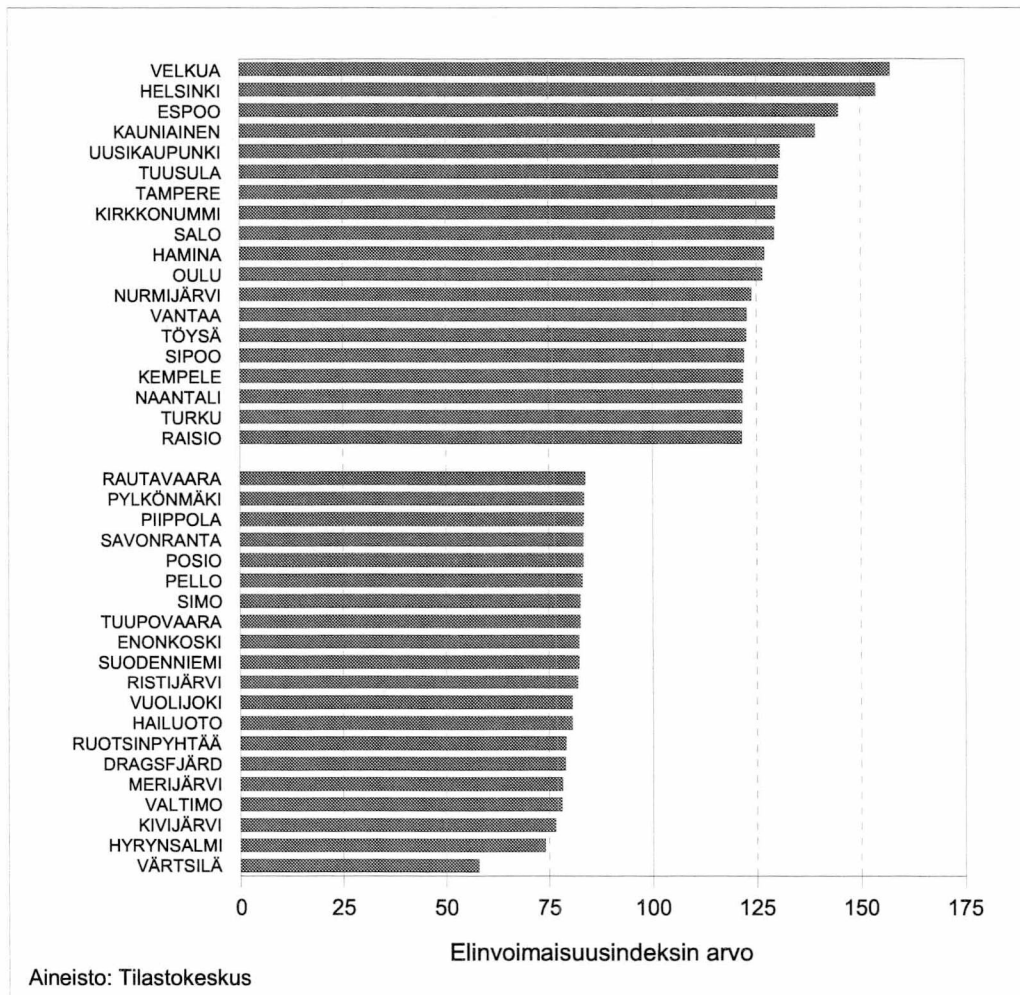

Kuva 17. Elinkeinorakenteen monipuolisuutta kuvaavan kuntien elinvoimaisuuden V osaindeksin alueellinen kuva Manner-Suomessa 1997.

Kuntien elinvoimaisuus elinvoimaisuusindeksillä mitattuna

Vuonna 1997 elinvoimaisuusindeksin arvot vaihtelivat Manner-Suomen kunnissa noin 58 ja 157 välillä (kuva 18). Parhaita indeksin arvoja saivat etenkin pääkaupunkiseudun kunnat sekä muun muassa Tampere, Salo, Oulu ja Turku ja jotkin niiden ympäristökunnista. Parhaan indeksin arvon saanut kunta ei kuitenkaan ole mikään suurista keskuksista vaan Turun saaristossa sijaitseva noin 250 asukkaan Velkua. Velkuan ykköspaikkaa selittää etenkin vuoden 1997 muita nopeampi väestönkasvu, parempi työllisyystilanne sekä suurempi aloittaneiden yritysten määrä asukasluvuun nähden. Myös kunnallistalouden tila oli tuolloin Velkuassa hyvä vuosikatteella mitattuna.

Velkuan lisäksi Helsinki, Espoo ja Kauniainen saivat muita huomattavasti paremman elinvoimaisuusindeksin arvon. Toisessa ääripäässä poikkeavia havainnoja on vain yksi. Värtsilän poikkeavuus johtuu ennen kaikkea vuoden 1997 suhteellisen suuresta väestön vähenemisestä. Jakauman mediaani on 98,7, ja sen yläpuolelle sijoittuvien kuntien välillä hajonta on suurempaa kuin mediaanin alapuolelle jäävien. Yli puolet kunnista sijoittuu siis jakaumassa keskiarvon alapuo-

Kuva 18. Elinvoimaisuusindeksin suurimmat ja pienimmät arvot Manner-Suomessa 1997.

lelle. Tästä ja poikkeavista havainnoista johtuen arvojen jakauma kunnittain ei noudata normaalijakaumaa.

Elinvoimaisuuden alueellinen kuva viidestä osaelementistä yhdistettynä nähdään kuvassa 19. Siinä on piirteitä sekä I ja II osaindeksin keskittyneistä kuvista että III ja V osaindeksin pirstaleisimmista kuvista. Kaiken kaikkiaan kuntien elinvoimaisuutta on kuitenkin pidettävä alueellisesti erilaistuneena ja seudullisenaikin ilmiönä: kartalta on selkeästi erotettavissa sekä vahvoja että heikkoja alueita. Silmiinpistävää kuvassa on se, että elinvoimaisimmat alueet näyttävät sijoittuvan sisämaan maakuntakeskuksia lukuun ottamatta lähinnä aivan eteläisimpään Suomeen ja Pohjanlahden rannikkoseudulle. Pääsääntöisesti maakuntien keskusalueet menestyvät keskimääräistä paremmin, ainoana poikkeuksena Kainuu, jossa Kajaanikin jää keskimääräiseen luokkaan. Mitä laajempi maakunta sitä laajemmat ovat myös heikommat alueet. Eniten elinvoimaisuusindeksin suhteen heikosti menestyneitä kuntia löytyy Lapista, Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalta, Keski-Suomesta, Kainuusta sekä Pohjois-Savosta ja Pohjois-Karjalasta. Hyvin harva näiden alueiden kunnista sijoittuu elinvoimaisimpien kuntien joukkoon.

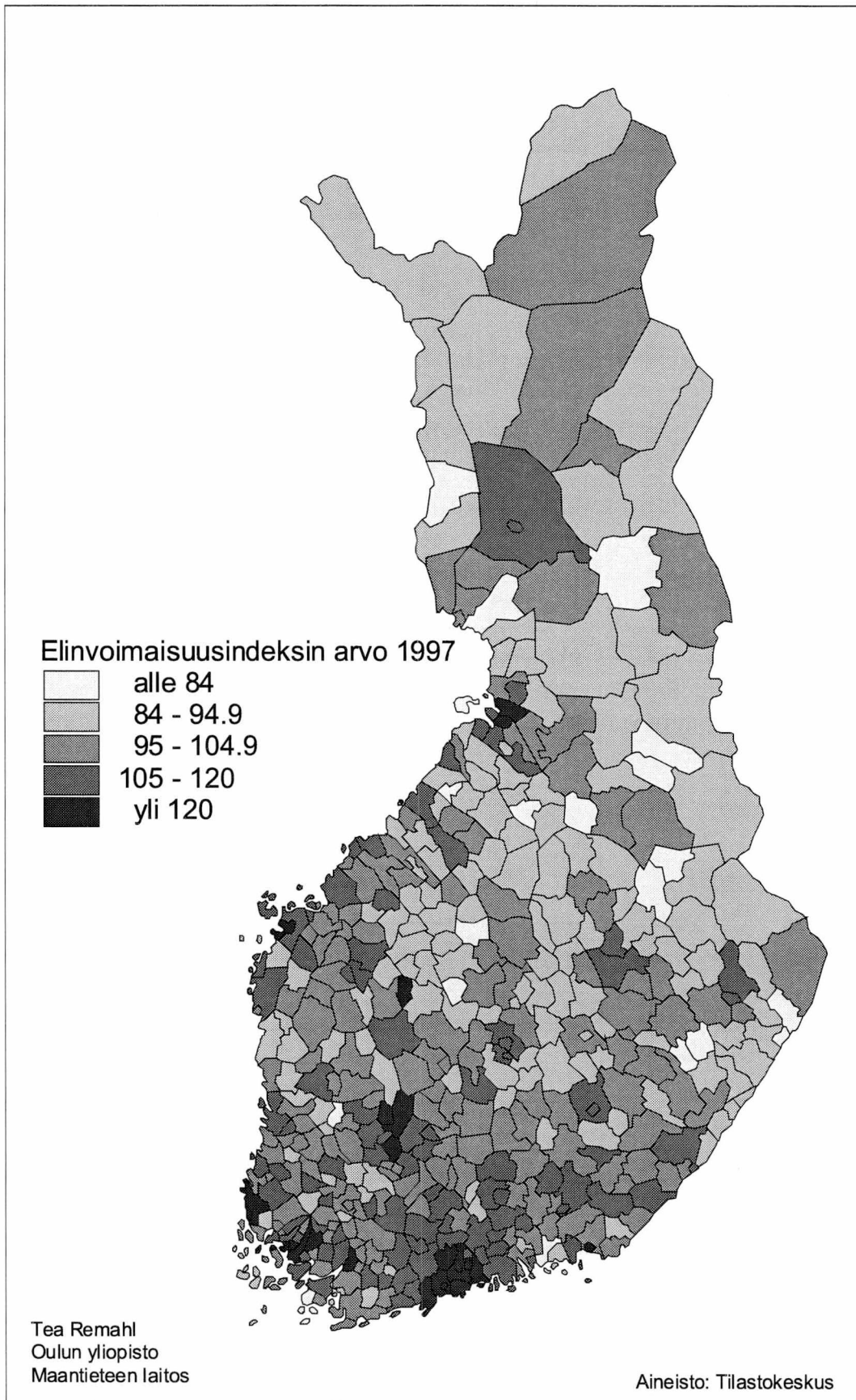
Kartalla esitetyt elinvoimaisuudeltaan erilaiset kuntaryhmät eroavat toisistaan monien taustatekijöiden suhteen (taulukko 14). Indeksien arvo korreloi erityisen voimakkaasti taajama-asteen ja alkutuotannon työllistävyyden kanssa. Taajama-aste ja väkiluku pienenevät systemaattisesti ylimmästä alimpaan luokkaan mentäessä, etäisyys suurempaan keskukseen sen sijaan kasvaa. Indeksien suhte elinkeinorakenteeseen on samantapainen kuin esimerkiksi V osaindeksinkin: alkutuotannon työllistävyys on suurinta alimmissa luokissa, palvelualan puolestaan ylimmissä. Jalostuksen työllistävyys on suurimmillaan keskimääräisesti ja hieman sitä paremmin menestyneiden joukossa. Kaikki korrelaatiot indeksien arvon ja taustamuuttujien välillä ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko 14. Elinvoimaisuusindeksin arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien erityispiirteitä Manner-Suomessa 1997.

Elinvoimaisuusindeksin arvo	yli 120 (N=25)	105-119.9 (N=95)	95-104.9 (N=160)	84-94.9 (N=136)	alle 84 (N=20)
Taajama-aste (1995)	85.1	70.4	59.2	46.8	45.5
Etäisyys läänin pääk. (km) (1992)	35	58	85	106	119
Väkiluku	69 342	16 855	7 231	4 264	2 515
Alkutuotannon työllistävyys (%)	3.4	10.2	15.3	21.5	22.4
Jalostuksen työllistävyys (%)	27.3	30.2	29.7	24.0	22.1
Palvelutoiminnan työllistävyys (%)	66.8	56.9	51.8	50.3	50.7

Poikkileikkauskuvan ja elinvoimaisuustekijöiden kehityksen yhteys

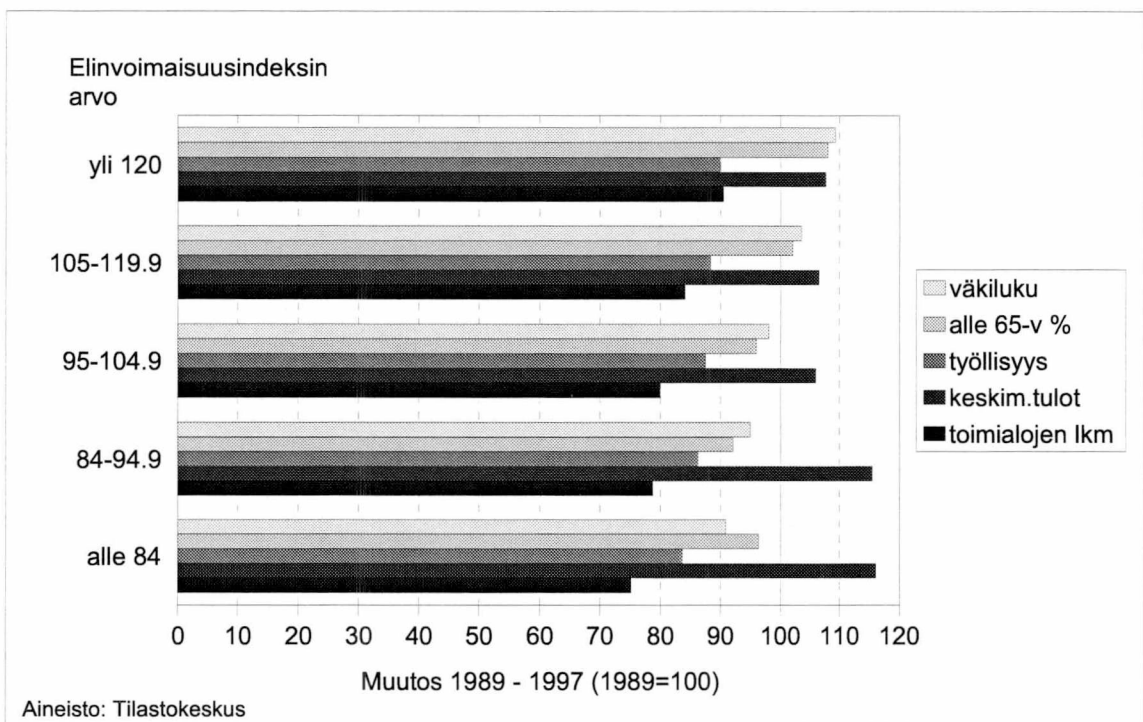
Edellisessä kappaleessa kuntien elinvoimaisuustekijöiden kehitystä tarkasteltiin tunnuslukujen avulla kausittain vuodesta 1989. Kokonaiskuva – ja alueellinen kuva – kuntien elinvoimaisuudesta valittujen muuttujien valossa saatiin kuitenkin vain vuodelta 1997. Onko sitten oikein olettaa, että elinvoimaisimpina vuonna

Kuva 19. Kuntien elinvoimaisuuden alueellinen kuva elinvoimaisuusindeksillä mitattuna Manner-Suomessa 1997.

1997 näyttäytyivät ne kunnat, joissa elinvoimaisuustekijöiden kehityskin oli suotuisinta edellisen kahdeksan vuoden aikana? Korrelaatioanalyysissa yksikään elinvoimaisuustekijän muutosmuuttuja ei korreloi negatiivisesti elinvoimaisuusindeksin kanssa ja kaikki riippuvuudet ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Suotuisa kehitys väestöllisissä tekijöissä, työllisyydessä, tulotasossa ja toimialojen lukumäärässä edeltävinä vuosina on siis enemmän tai vähemmän yhteydessä hyvään elinvoimaisuusindeksin arvoon vuonna 1997. Etenkin vuosien 1993 ja 1997 välillä tapahtunut väestötekijöiden kehitys on kertoimien suuruuden perusteella vaikuttanut paljon elinvoimaisuusindeksin arvoon.

Suurin osa myös osaindeksien ja muutosmuuttujien korrelaatioista on tilastollisesti merkitseviä. Muutosmuuttujat korreloivat luonnollisesti eniten niiden osaindeksien kanssa, jotka muodostuvat ko. muuttujien arvoista vuodelta 1997. III ja IV osaindeksien muuttujien (vuosikate ja koulutustaso) ajallisen vertailukelvottomuuden vuoksi niissä tapahtuneiden muutosten ja osaindeksien suhteista ei siis voida tehdä mitään johtopäätöksiä. Muiden muutosmuuttujien ja III sekä IV osaindeksien välisistä riippuvuuksista sen sijaan kiinnostavia ovat etenkin väkiluvun muutoksen (1989 - 1997) ja kunnallistalouden tilaa kuvaavan III osaindeksin välinen negatiivinen riippuvuus (-0.30) sekä alle 65-vuotiaiden osuuden muutoksen ja IV osaindeksin välinen positiivinen riippuvuus (0.44). Korrelaatiokerroin ei suoraan kerro syy-seuraussuhteista, mutta käytännön esimerkkien ja tutkitun tiedonkin valossa on selvää, että niissä kunnissa, joissa väestö eniten lisääntyy, talous joutuu hetkellisesti lujille muun muassa uuden infrastruktuurin rakentamisen ja palveluiden lisäyksen vuoksi (Kangasharju ym. 1999b:4). Tämä sitten näkyisi heikompana vuosikatteenä. Pidemmällä aikavälillä tällaisten kuntien ta-

Kuva 20. Eräiden elinvoimaisuustekijöiden muutokset Manner-Suomessa 1989 – 1997 elinvoimaisuusindeksin arvon mukaan erotelluissa kuntaryhmissä.

louden voi odottaa kohentuvan. Loogiselta tuntuu myös se, että alle 65-vuotiaiden osuuden suotuisa kehitys kunnassa vaikuttaa osaamisen ja innovatiivisuuden tasoon, sekä suoraan että välillisesti.

Elinvoimaisuusindeksin arvon ja elinvoimaisuustekijöissä tapahtuneiden muutosten suhdetta on tarkasteltu vielä graafisesti kuvassa 20. Kuvassa näkyy ensinnäkin jälleen se, miten harvan tekijän suhteen vuonna 1997 kunnissa oltiin paremmassa tilanteessa kuin vuonna 1989. Huonointa kehitys on kaikissa ryhmissä ollut työllisyydessä ja toimialojen lukumäärässä. Kolmessa alimmassa luokassa vuoden 1989 taso ylitetään vain keskimääräisten tulojen osalta. Se on myös ainoa tekijä, jossa kehitys alhaisempia elinvoimaisuusindeksin arvoja saaneiden kuntien joukossa on ollut muita nopeampaa. Muuten kuvasta on nähtävissä elinvoimaisimman ryhmän kunnissa tapahtuneen kehityksen ylivoima muihin nähden.

KUNTIEN ELINVOIMAISUUDEN HAASTE

Niin tämä kuin monet muutkin viimeaikaiset tutkimukset osoittavat kuntien ja alueiden välisen eriarvoisuuden. Suomen Kuntaliiton (1999) tutkimus kertoo menestyksen (väestön, työpaikkojen ja tuotannon) kasaantumisesta tietyille, entistä harvemmillle seuduille. Toisen tutkimuksen mukaan myös ihmisten elinolot erilaistuvat alueittain (Siirilä ym. 1999). Luontevalta tuntuukin, että ainakin ai-neelliset hyvinvoinnin resurssit jakautuvat maassamme väistämättä samansuuntaisesti menestyksen kanssa. Sekä elinvoimaisuustekijöiden kehityksen seuranta että elinvoimaisuuden poikkileikkauskuvat kertovat selkeästi kuntien ja alueiden välisistä eroista – menestyjistä, pärjääjistä ja häviäjistä.

Karkeasti jaoteltuna menestyjiä ovat useimmin suuret ja monipuoliset keskuksat sekä jossain määrin niiden ympäristökunnat. Näillä alueilla väestömäärä on kasvava, ikärakenne edullinen, työllisyys- ja tulotaso usein maan parhaimmistoa ja varsinkin keskuksissa elinkeinopohjakin monipuolinen – eli kehittymisedellytykset näyttävät kaikin puolin hyviltä. Suurimpia häviäjiä ovat maakuntien reuna-alueet, siis etenkin syrjäinen maaseutu, jossa väestön vähenemisestä ja ikään-tymisestä sekä syrjäisestä sijainnista kasvukeskuksiin nähden alkaa usein vaikea ongelmien kierre. Kuten edellä jo todettiin, mitä laajempi on maakunta sitä laajemmat ovat myös ongelmalliset alueet. Ja myös mitä vahvempi keskus sen laajemmalle sen myönteinen vaikutus ulottuu. Ongelmallista onkin, että kasvukeskusten verkko on maassamme muodostunut todella harvaksi eteläistä Suomea lukuun ottamatta. Elinvoimaisuuskartalla pääkaupunkiseutu, tai oikeastaan lähes koko Uusimaa sekä Tampereen ja Turun seudut muodostavat vahvat keskittymät. Pohjoisempaan erottuu ainoastaan Oulun seutu. Kaikkiaan huomattavan hyvin menestyneiden kuntien joukko jää selkeästi huonosti menestyvien kuntien joukkoa pienemmäksi.

Kuntien väliset erot elinvoimaisuudessa voidaan jo elinvoimaisuuden määritelmän myötä rinnastaa asukkaiden hyvinvoinnin välisiin eroihin, ainakin pidemmällä aikavälillä. Myös Eronen & Kinnunen (1998:3) huomauttavat tutkimuksessaan, että maassamme on harvojen kasvukeskusten ohella kehittymässä laajoja alueita, joilla sosiaalis-taloudelliset edellytykset turvata kansalaisten tarvitsemat hyvinvointipalvelut ovat puutteelliset.

Pohjimmiltaan kysymys kuntien elinvoimaisuudesta onkin läheisesti yhteydessä julkisuudessa jo pitkään käytyyn keskusteluun pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin tulevaisuudesta Suomessa. Viime vuosien talouskasvun ennätyksellisyydestä huolimatta kasvun myönteiset vaikutukset ovat heijastuneet vain osaksi kansalaisten hyvinvointiin ja julkishallinnon voimavarojen supistumisen myötä kansalaisten eriarvoisuus lisääntyy aiempaa nopeammin (Eronen & Kinnunen 1998:3). Eikä kaikilla seuduilla nousukaudesta olla oikeastaan vielääkään päästy nauttimaan, vaan ongelmat jatkuvat muun muassa hitaasti vähenevänä työttömyytenä sekä nuorten ja työiässä olevien kuntalaisten poismuuttona. Toisaalta elinvoimaisuustekijöiden kehityksen seuranta paljasti myös, että viimeisen vuosikymmenen aikana on kehittynyt ongelmia, jotka koskevat jossain laajuudessa

lähes kaikkia kuntia ja heikentävät niiden kaikkien kykyä huolehtia asukkaidensa hyvinvoinnista. Tällaisia koko maan laajuisia ongelmia ovat etenkin työttömyys, väestön ikääntyminen ja kunnallistalouden epävakaus.

Näkymiä tulevaan aluekehitykseen

Keväällä 2000 Tilastokeskuksen julkaisemassa Aluebarometrissa todettiin, että alueiden väliset kehityserot ovat suuret, mutta kehityksen eriytyminen ei enää näyttänyt lisääntyvän ainakaan lähitulevaisuudessa. Keskusseutujen ja muiden kuntien kehitys erosi kuitenkin edelleen varsin selvästi. Kuntatyypeittäin suurten keskusten, esikaupunkikuntien ja teollisuuskeskusten kehitysnäkymät olivat tuolloin valoisimmat, kun taas alkutuotantokuntien kehitys oli edelleen heikointa koko maassa. Manner-Suomessa alueellisesti suurimmat odotukset tulevan kehityksen suhteen olivat Uudellamaalla sekä Pirkanmaalla. Toiveet olivat synkimät Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa. Itä- ja Pohjois-Suomessa toiveet olivat yleisesti huonommat kuin muualla Suomessa, tosin näillä alueilla keskusseutujen näkymät olivat varsin hyvät. Yleisesti ottaen keskusseutujen odotetaan menestyvän lähitulevaisuudessa parhaiten monella saralla: näillä alueilla työttömyys alenee enemmän kuin muissa kunnissa ja verotulot lisääntyvät, vaikka muualla verotulokehitys heikkenee. Myös elinkeinoelämän kehittämisedellytykset ja näkymät seudullisen yhteistyön sujumiselle ovat parhaat suurissa keskuksissa ja teollisuuskeskuksissa. Näillä paikkakunnilla myös Euroopan Unionin jäsenyydestä hyödytään eniten (Tilastokeskus 2000: 4-9).

Alueellisen kehityksen todettujen mekanismien mukaisesti vahvat näyttävät siis edelleen vahvistuvan, ja ainakin osin heikompien kustannuksella. On odotettava, että kaikkein elinvoimaisimmat alueet kasvattavat väestöään myös tulevaisuudessa, ja heikoimmat yhä menettävät. Parinkymmenen elinvoimaisimman kunnan väestöosuuden odotetaan kasvavan koko 2000-luvun alun vuosikymmenten ajan, kun taas yli kolmensadan elinvoimaisuusindeksin suhteen heikomman kunnan väestöosuus on jatkuvassa laskussa (taulukko 15). Ennusteessa ainoastaan keskimääräistä paremmin menestyneiden kuntien väestöosuus näyttää pysyvän melko lailla vakiona.

Koska Suomen väkiluvun ei juurikaan odoteta kasvavan ainakaan luonnollisen väestönlisäyksen myötä lähitulevaisuudessa, tarkoittaa väestön lisääntyminen harvoilla kasvun alueilla väistämättä taantumisen ongelmaa suurimmalle osalle

Taulukko 15. Vuoden 1997 elinvoimaisuusindeksin arvon mukaan luokiteltujen kuntaryhmien väestöosuudet prosentteina Manner-Suomessa 1997 - 2030. Väestöennusteet ovat Tilastokeskuksen.

Elinvoimaisuusindeksin arvo	yli 120 (n=25)	105 - 119.9 (n=95)	95 - 104.9 (n=160)	alle 95 (n=156)
1997	33.9	31.3	22.6	12.3
1999	34.6	31.3	22.2	11.9
2010	36.0	31.4	21.5	11.2
2020	37.0	31.4	21.0	10.6
2030	37.6	31.4	20.7	10.4

kuntia. Kuhmosen (1999:29) mukaan alueiden pidemmän aikavälin elinvoimaisuustarkasteluissa juuri väestömäärä on tärkein mittari. Väestön myötä keskittyvät myös taloudellinen toiminta ja hyvinvoinnin resurssit.

Tilastojen lisäksi myös erilaiset ennustetut tulevaisuudenkuvat viestittävät väestön ja toimintojen kasautumisesta nykyistä enemmän. Esimerkiksi vuonna 1995 Ympäristöministeriössä tehdyssä kehityskuvassa Suomen aluerakenteesta vuodelle 2017 on selkeästi eroteltu alueille eri tehtävät. Kehityskuvan lähtökohdaksi on asetettu kestävä kehitys sekä maan kansainvälisyys, kilpailukyky, ympäristöystävällisyys ja tasapainoinen alueellinen kehitys. Sen mukaan Suomessa tulisi olemaan maakuntakeskukset yhdistävä, etelään ja rannikoille keskittyvä verkostomainen kaupunkiseuduista koostuva kaupunkivyöhyke. Niiden läheisyydessä Lounais- ja Länsi-Suomessa sijaitsisivat myös tärkeimmät viljelyalueet. Suurin osa maasta jäisi tällöin metsätalousvaltaiseksi alueeksi tai luonnon vetovoima-alueiksi, joilla sijaitsee muutamia palvelu- ja työpaikkakeskuksia (Ympäristöministeriö 1995:26, 31).

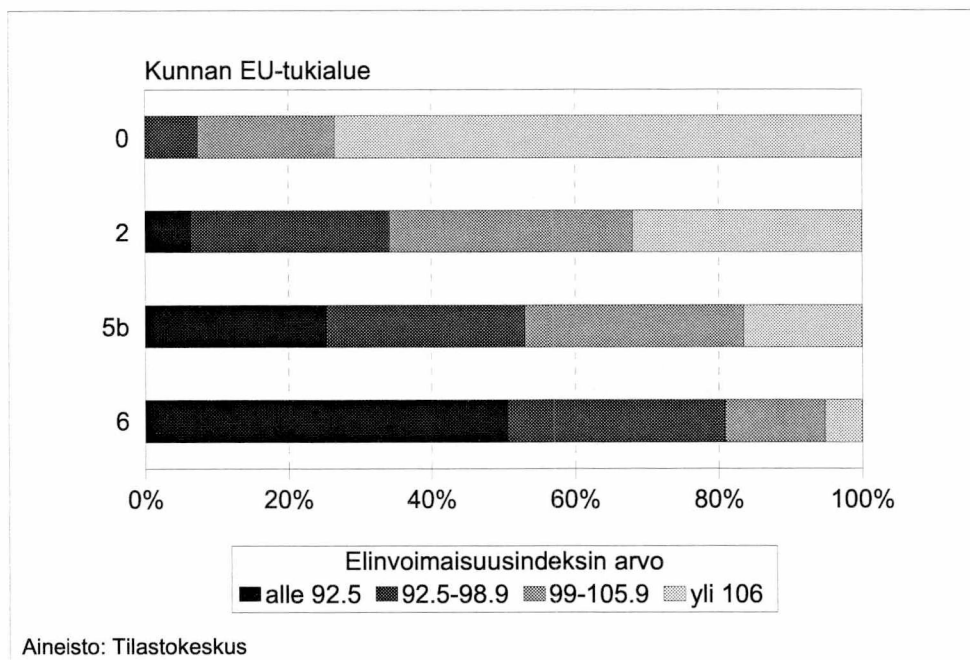
Kehityskuvasta heijastuu väestön keskittymisen väistämättömyyden hyväksyntä, maatalouden rajautuminen parhaille viljelyalueille ja pohjoisen, itäisen ja osin keskisenkin Suomen jääminen asutuksen marginaalialueeksi. Kehityskuva voi toki olla realistinen, ja on ainakin osin jo toteutumassakin, myös verrattaessa elinvoimaisuuden alueelliseen kuvaan. Kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa oletetaan menestyvän vain tehokkaiden, kehittyneiden kaupunkiseutujen, joita Suomessa ei voi olla kovin monta jo väestön vähyydestä johtuen. Joka tapauksessa mm. Linnamaan (1999:38) mukaan kilpailukykyiset kaupunkiseudut ovat edellytys Suomen menestymiselle Euroopassa.

Mitä väestön ja toimintojen keskittymisestä sitten seuraa? Onko keskittyminen nähtävä uhkana vai mahdollisuutena, mitkä ovat sen edut ja haitat? Tässä asiassa mielipiteet jakautuvat varmasti vähintäänkin kahtia tarkastelukulmasta riippuen, koska väistämättä edut ja haitat tulevat jakautumaan epätasaisesti alueiden ja siten myös niillä toimivien ihmisten ja yritysten kesken. Kuitenkin kaikkien alueiden ja kuntien elinvoimaisuutta ajatellen maan tasapuolinen kehitys olisi suotuisinta. Liika keskittyminen myös kaventaa tulevaisuuden kehitysedellytyksiä, jolloin pidemmällä aikavälillä pitkälle menevästä keskittymisestä ei seuraa myöskään kestävää kehitystä.

Alueiden kehitys ei kuitenkaan ole eikä tule olemaankaan enää kiinni pelkästään paikallisista tai kansallisistakaan resursseista ja niiden käytöstä. Toimintaympäristö ei rajoitu enää kotimaahan ja siinä tapahtuvat muutokset ovat yhä vaikeammin ennakoitavissa. Päättäjät tarvitsevat entistä kipeämmin tietoa tulevaisuudesta. Tulevaisuuden ennakointi on kuitenkin hyvin vaikea, jopa mahdoton tehtävä. Tulevaisuutta ei voi ennustaa menneisyyden kehityksen perusteella, eikä sitä voi hahmottaa pelkästään tämän hetken termein ja käsittein. Tärkeää on kuitenkin oivaltaa, että määrätietoisella ja viisaalla toiminnalla tulevaisuuden tilaan voidaan edelleen vaikuttaa, ja että se tulee olemaan tämän päivän valintojen summa.

Kuntien elinvoimaisuuden turvaaminen

Yksi perinteisimmistä tasaisen aluekehityksen ja asukkaiden hyvinvoinnin turvaamisen työkaluista on aluepolitiikka, jota on siis viime vuosina toteutettu hallitsevasti Euroopan Unionin rakennerahasto-ohjelmien kautta (ks. edellä). Tavoiteohjelmien tuki viime ohjelmakaudella näyttää kohdentuneen pääsääntöisesti sitä eniten tarvitseville alueille ainakin tämän elinvoimaisuustarkastelun valossa. Kuvassa 21. on esitetty elinvoimaisuusindeksin arvojen jakautuminen neljänneksiin eri tukialueilla. Kuvan kertoma on selvä: tavoite 6-alueen kunnista 80 prosenttia sijoittuu kahteen alempaan neljännekseen, kun taas nollatukialueen kunnista lähes kaikki sijoittuvat kahteen ylempään, etenkin ylimpään luokkaan. Myös tavoite 2-alue menestyy vertailussa selvästi 6-aluetta ja myös 5b-aluetta paremmin.

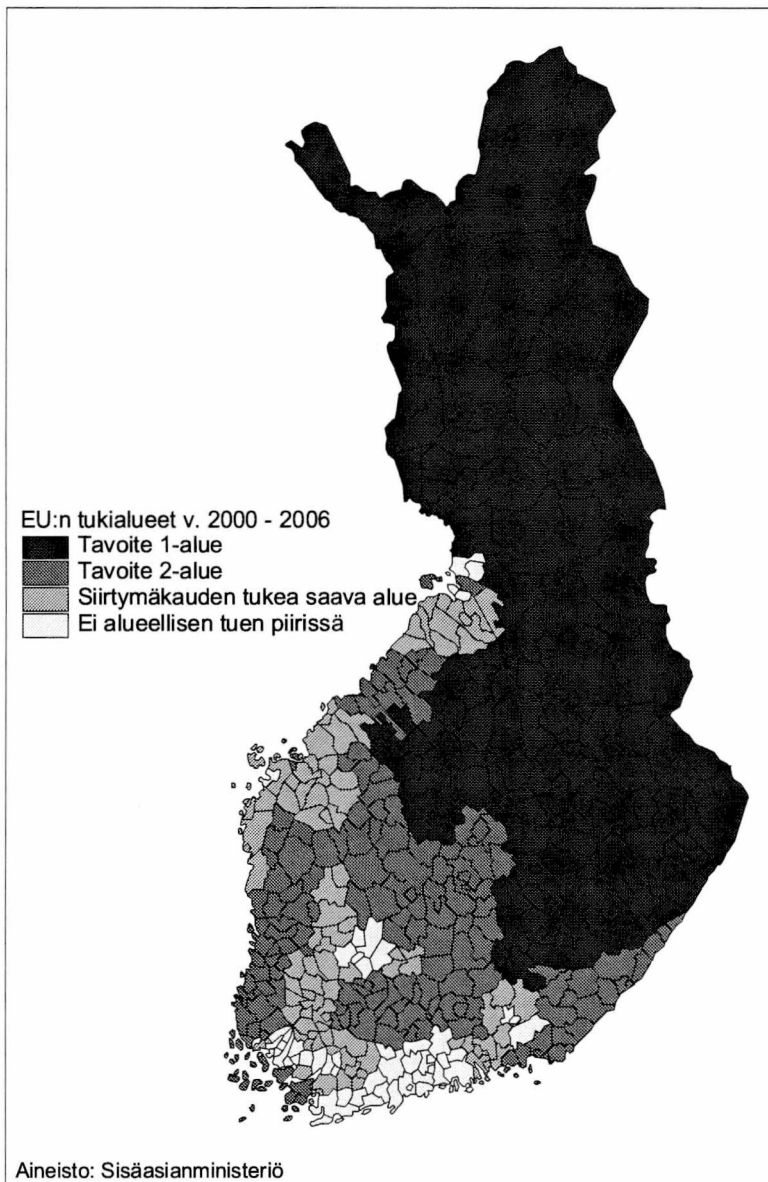
Kuva 21. Elinvoimaisuusindeksin arvojen jakauma kunnittain eri EU-tukialueilla Manner-Suomessa 1997.

Ristiintaulukoinnin mukaan myös osaindeksien arvojen jakauman kuva eri tukialueilla olisi hyvin samansuuntainen elinvoimaisuusindeksin arvojen jakauman kanssa. Elinkeinorakenteen monipuolisuuden suhteen heikointa aluetta ei kuitenkaan ole 6-, vaan 5b-tukialue, mikä johtunee 5b-alueen maatalousvaltaisuudesta. Selkeämmän poikkeuksen tekee ainoastaan kunnallistaloutta kuvaava III osaindeksi, jonka suhteen tilanne kääntyy lähes päinvastaiseksi: 6- ja etenkin 5b-tukialueella indeksin arvot ovat selvästi parempia (eli kunnallistalouden tila parempi) kuin 2- ja nollatukialueilla.

Ohjelmakaudeksi 2000 – 2006 Euroopan Unionin aluepoliittisten tavoiteohjelmien määrä on laskenut kolmeen, joista kaksi ensimmäistä on alueellisia. Tavoite 1-ohjelman resursseja käytetään kehityksessä jälkeen jääneiden alueiden kehittämiseen ja rakenteellisen muutoksen edistämiseen. Suomessa tavoite 1-

ohjelmista toteutetaan kahta, Itä- ja Pohjois-Suomen ohjelmaa. Tavoite 2-ohjelmassa pyritään rakennemuutoksesta kärsivien maaseutu- ja kaupunkialueiden uudistamiseen. Suomessa toteutetaan Länsi-Suomen ja Etelä-Suomen tavoite 2-ohjelmaa. Siirtymäkauden tukea saavat ne kunnat, jotka vuosina 1995 – 1999 kuuluivat joko tavoite 2- tai 5b-ohjelmien piiriin, mutta jotka sitä seuranneella kaudella eivät kuulu tavoite 2-alueeseen. Määritettyjen tukialueiden ulkopuolelle jää muun muassa suuri osa Uttamaata ja Itä-Uttamaata, Tampere ja Turku seutuineen sekä jotkin Oulun seudun kunnista. Alueellisesti tavoite 1-ohjelma on Suomessa laajin (kuva 22) (Sisäasiainministeriö 2000).

Nykyisen aluepolitiikan tehokkuudesta ja riittävydestä on kuitenkin keskusteltu paljonkin viime aikoina. Se, missä määrin aluepolitiikalla voidaan pysyvästi vaikuttaa heikompien alueiden aseman paranemiseen, onkin vaikea, mutta sitäkin tärkeämpi kysymys. On selvää, että kuntien elinvoimaisuuden turvaajaksi ja alueiden välisten kehityserojen tasaajaksi ei riitä yksin aluepolitiikka. Ensinnäkin

Kuva 22. Euroopan Unionin ohjelmakauden 2000 – 2006 tukialueet Suomessa.

monet ongelmista koskettavat tavalla tai toisella lähes kaikkia kuntia. Esimerkiksi väestön keski-ikä tulee todennäköisesti nousemaan yhtä kuntaa lukuun ottamatta Suomen jokaisessa kunnassa (Honkanen 1999:4). Toiseksi, alueellisen kehityksen ominaispiirteisiin kuuluu keskittymisen lisäksi myös mosaiikkimaisuus, jolloin hyvin ja huonosti menestyvät kunnat saattavat sijaita aivan toistensa läheisyydessä. Tällaisille alueille ei varsinaisen alueisiin sidottu politiikka välttämättä ulotu. Aluepolitiikan lisäksi myös monilla valtion liikenne-, talous-, sosiaali- ja maaseutupoliittisilla ratkaisuilla on huomattavia vaikutuksia kuntien elinvoimaisuutta lisäävinä tai sitä kaventavina tekijöinä.

Valtiontasolla tehtävien päätösten ja toimenpidelinjausten ohella korostuu väistämättä yhä enemmän paikallistasolla tehtävä kehittämistyö ja siihen sitoutuminen. Elinvoiman turvaaminen edellyttää kunnilta elinkeinopolitiikkaa, palveluja sekä maankäyttöä ja taloutta koskevien asioiden rinnakkaista käsittelyä. Lisäksi kuntien lisääntynyt riippuvuus muista toimijoista (esimerkiksi muista kunnista, yrityksistä ja kolmannesta sektorista) elinvoimansa turvaamisessa asettaa uusia vaatimuksia kuntien johtamiselle ja suunnittelulle. Kunnilla on alueiden elinvoimaa turvaavan yhteistyön kehittämisessä vaativa johtajan rooli (Linnapuomi 1995, Linnapuomi ym. 1996:9-10). Toisaalta kuntien ei tulevaisuudessa tarvitse rakentaa yksin menestystään, vaan esimerkiksi naapurikunnan vahvuuksilla voidaan kompensoida oman kunnan puutteita (Kivelä & Mannermaa 1999:7).

Keskeisimpinä kuntien menestystekijöinä tulevaisuudessa nähdään hyvät kunnalliset palvelut, puhdas luonto sekä taloudellinen hyvinvointi. Alueille perinteisten menestystekijöiden rinnalle odotetaan nousevan myös uudistumis- ja innovaatiokyvyn, verkottumisen sekä kilpailukyvyn (Kivelä & Mannermaa 1999:28). Jokaisen kunnan täytyy kuitenkin rakentaa menestyksensä ja turvata tulevaisuutensa omista lähtökohdistaan omia luontaisia vahvuuksia hyväksi käyttämällä tai uusia vahvuuksia tietoisesti luomalla. Tästä seuraa ennen pitkää entistä selkeämpi alueiden erilaistuminen ja erottuminen toisistaan. Jo nyt esimerkiksi turvallisuus, puhdas luonto ja joustavuus ovat pienen kunnan vetovoimatekijöitä. Suuret kunnat puolestaan panostavat kansainvälisyyteen ja yrittäjyyteen (Kivelä & Mannermaa 1999:7).

Ongelmallisimmassa asemassa elinvoimaisuutensa turvaamisen kannalta ovat ne kunnat, joille on ennustettu väestön vähentymistä ja jotka sijaitsevat melko kaukana kasvukeskuksista. Suuri osa ongelmallisimman kehityskuvan alueista on siten syrjäistä maaseutua, osa myös ydinmaaseutua. Maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi joudutaan ratkomaan useita ongelmia, joista yksi liittyy elinkeinoihin (Kuhmonen 1999:30). Tuotannon kasvu on painottunut ja painottuneen jatkossakin vahvasti tietotekniikkaan ja sen sovelluksiin, kun taas maatalouden kyky työllistää heikkenee näillä näkymin tulevaisuudessakin. Pääsääntöisesti parhaiten ovat menestyneet suuret paikkakunnat, mutta menestyneiden joukossa on myös pienempiä maaseudun kuntia. Tämä osoittaa, ettei tuotannon ja väestön keskittyminen ole kuitenkaan täysin väistämätöntä, vaan että aktiivisten, innovatiivisten ihmisten määrätietoisella toiminnalla voi olla suuri vaikutus (Kangasharju ym. 1999a:46-47).

Alueiden kehityksen ja tulevaisuuden kannalta valtion- ja paikallistasolla tehtävän kehittämistyön lisäksi tärkeässä asemassa ovatkin juuri yksilötasolla tehtä-

vät ratkaisut. Niittykankaan ym. (1994:14,18) mukaan dynaamisuuden edellytyksenä oli kehittymisen mahdollisuuksien lisäksi *kehittymisen tahto* (ks. kuva 3). Valtion tehtävä on tarjota kaikille alueille kehittymisen mahdollisuuksia, mutta paikallistasolla niin viranomaisten, niin sanottujen avainhenkilöiden kuin muidenkin asukkaiden henkilökohtaisen panostuksen varaan jää mahdollisuuksien aktiivinen hyödyntäminen alueen elinvoiman vahvistamiseksi.

Indeksien käyttö elinvoimaisuuden turvaamisen työkaluna

Tehtiinpä kehittämissuunnitelmia millä aluetasolla hyvänsä, tiedon tarve korostuu jatkuvasti. Perinteisten tiedonlähteiden ohella tarvitaan myös uudenlaista tietoa. Tässä tutkimuksessa esitettyjen elinvoimaisuusindeksin ja sen viiden osaindeksin kehittämisen lähtökohtana oli ajatus tarjota uusi mahdollinen työkalu kuntien elinvoimaisuuden tilan kartoitukseen ja myös sen seurantaan. Yhden tiivistävän indeksiluvun rinnalla voidaan käyttää osaindeksien antamia tietoja elinvoimaisuuden eri osa-alueista: väestöstä, työllisyydestä ja toimeentulosta, kunnallistaloudesta, osaamisesta ja innovatiivisuudesta sekä elinkeinorakenteen monipuolisuudesta.

Kokoavan elinvoimaisuusindeksin arvo on jokaisessa kunnassa viiden osaindeksin arvon ainutlaatuinen yhdistelmä. Toisin sanoen jokaisessa kunnassa elinvoima rakentuu hieman erilaisista tekijöistä: joidenkin vahvuutena on esimerkiksi edullinen väestörakenne, toisten taas korkea yritysten perustamisaste. Indeksien arvojen tulkintaa voidaan käyttää kunnassa apuna omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistamisessa suhteessa muihin kuntiin. Näitä tietoja tarvitaan esimerkiksi strategisen suunnittelun lähtökohdiksi. Ja jos indeksien arvoja on saatavilla usealta vuodelta, nähdään myös, mihin suuntaan kunnan elinvoimaisuus ja sen osatekijät ovat kehittyneet – vahvistuneet vai heikentyneet – , edelleen *suhteessa muihin kuntiin*. Indeksien antamaa tietoa voisivat käsittääkseni hyvin käyttää myös muut aluesuunnittelun tasot esimerkiksi aluepoliittisten ohjelmien ja niiden kohdentuvuuden suunnittelussa tai muussa kehittämistyössä.

Parhaimmillaan tässä työssä esitetyt indeksit voisivat siis täydentää nykyistä aluesuunnittelijoiden käytössä olevaa tietovarastoa. Tai sitten niiden pohjalta kuntien elinvoimaisuuden mittaustapoja voitaisiin kehittää edelleen. Kuten Kuhmonen (1999:29) huomauttaa, alueiden elinvoimaisuudelle ei ole tähän mennessä määritelty täsmällisiä mittareita eikä niiden vähimmäistasoja, joiden alittumisen katsottaisiin uhkaavan elinvoimaisuuden säilymistä. Elinvoimaisuus on silti monen politiikan virallinen tavoite. Tällöin epäselväksi jää kuitenkin usein se, mitä elinvoimaisuudella kulloinkin täsmällisesti ottaen tarkoitetaan.

YHTEENVETO

Tutkimuksessa paneuduttiin kuntien ja eri alueiden elinvoimaisuuden problematiikkaan, ensin käsitteen määrittelyn ja sen teoreettisen viitekehyksen avulla. Kunnan elinvoimaisuudelle esitettiin kaksi toisiaan täydentävää määritelmää: elinvoimaisuus rakentuu yhtäältä kunnan kyvystä vastata tehokkaasti toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin ja toisaalta kyvystä huolehtia asukkaiden hyvinvoinnista. Määritelmät ovat toisiaan täydentäviä siinä mielessä, että luonnollisesti silloin, kun kunta pystyy selviytymään muuttuvassa yhteiskunnassa, se pystyy myös jatkuvasti huolehtimaan asukkaidensa hyvinvoinnista. Parhaiten tämä onnistuu, jos kunnassa kehityksen osatekijät ovat toisiaan vahvistavassa, eteenpäin vievässä syy-seuraussuhteessa keskenään.

Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena oli kuntien elinvoimaisuuden tilan kartointus ja myös sen seurannan mahdollistaminen indeksimuotoisen työkalun avulla. Abstraktien ilmiöiden numeerisessa mittaamisessa on aina joitakin ongelmakohtia alkaen muuttujien ja mittaustavan valinnasta. Elinvoimaisuuden tilastollisiksi mittareiksi valittiin saatavilla olevista tiedoista käsitteen määrittelyn ja taustalla olleiden teoreettisten mallien perusteella kunnassa tapahtunut väestönlisäys kulueneen vuoden aikana, alle 65-vuotiaiden osuus väestöstä, työllisten osuus työvoimasta, tulonsaajien keskimääräiset tulot, vuosikate, koulutustaso, aloittaneiden yritysten määrä ja niiden toimialojen lukumäärä (2-numerotasolla), joilla kunnassa oli työpaikkoja.

Näistä kahdeksasta muuttujasta laskettiin kullekin kunnalle elinvoimaisuusindeksin ja sen viiden osaindeksin arvot vuodelle 1997 suhteuttamalla kunkin kunnan muuttujien arvot kuntien maksimiarvoihin ja sen jälkeen vielä kuntien keskiarvoihin indeksiluvun tulkinnan helpottamisen vuoksi. Ilmiön kehityshistorian tuntemiseksi eräiden elinvoimaisuusmuuttujien kehitystä kunnissa tarkasteltiin kausittain vuosina 1989 - 1993, 1993 - 1997 ja 1989 - 1997. Kuntien elinvoimaisuutta tutkitaan siis puhtaasti tilastollisen aineiston ja sen käsittelyn avulla.

Elinvoimaisuustekijöiden kehityksessä kunnittain on ollut suuria eroja, joskin joitakin yhteneväisiäkin linjoja kunnissa tapahtuneessa kehityksessä on. Väestö on etenkin vuoden 1993 jälkeen kasvanut yhä harvemmassa kunnassa. Väestön ikääntyminen on vieläkin suuremman joukon yhteinen ongelma, sillä alle 65-vuotiaiden osuus ei juuri missään enää kasva, vaan päinvastoin on vähenevässä. Työllisten osuus työvoimasta väheni Manner-Suomessa vuodesta 1989 vuoteen 1997 yli kymmenellä prosentilla. Vaikka työllisyystilanne parani monin paikoin selkeästi vuoden 1993 jälkeen, missään ei kuitenkaan oltu vielä vuonna 1997 saavutettu 1980-luvun lopun työllisyystasoa. Joissakin Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutumaisissa kunnissa työllisyystilanne ei juurikaan ollut vielä kohentunut laman jälkeisistä pohjalukemista.

Tulonsaajien keskimääräiset tulot sen sijaan ovat tarkastelukausiensa tasaisesti kasvaneet lähes kaikkialla, joskin kuntien väliset erot tulotason kehityksessä

ovat kasvaneet vuoden 1993 jälkeen. Eniten tulot ovat nousseet jalostusvaltaisilla paikkakunnilla. Tulotasolle, kuten myös koulutustasolle, on tyypillistä muutamien kuntien ylivoima muihin nähden. Kunnallistalouden tila on vaihdellut koko 1990-luvun ajan, kuitenkin niin, että parhaiten laman ajan näyttivät selviytyneen maaseudun kunnat. 1990-luvulla kunnissa tapahtuneen kehityksen ilmentäjä on myös toimialojen määrän huomattava lasku etenkin vuodesta 1993 vuoteen 1997. Kaiken kaikkiaan toimialoista menetettiin vuosina 1989 - 1997 keskimäärin noin viidennes, paikoin huomattavasti enemmänkin. Ajanjakso oli muutoinkin kunnille vaikea: loppujen lopuksi hyvin harvassa kunnassa oli vielä vuonna 1997 päästy vuoden 1989 kaltaiseen tilanteeseen, jos elinvoimaisuustekijöiden kehitystä tarkastellaan kokonaisuutena. Elinvoimaisuustekijöiden suhteen hyvin menestyneitä kuntia oli siten vähän suhteessa huonommin menestyneisiin.

Poikkileikkauskuva ja alueellinen kuva kuntien elinvoimaisuudesta saatiin vuodelta 1997 elinvoimaisuusindeksin ja osaindeksien arvojen tulkinnan avulla. Viidestä osaindeksistä kolmen alueellinen kuva oli keskittynyt: väestön, työn ja toimeentulon sekä osaamisen ja innovatiivisuuden suhteen vahvimpia alueita olivat suurimmat keskukset sekä niiden ympäristökunnat, lähinnä Etelä-Suomessa ja Pohjanlahden rannikolla. Indekseistä työ ja toimeentulo oli alueellisesti kaikkein keskittynein: indeksin suhteen vahvimmat ja heikoimmat kunnat muodostavat kartalle selkeitä yhtenäisiä alueita. Parhaita indeksin arvoja saivat lähes ainoastaan suurimmat kasvukeskukset lähiseutuineen sekä Pohjanmaan rannikko. Näiden kolmen osaindeksin sekä elinkeinorakenteen monipuolisuutta kuvaavan viidennen osaindeksin suhteen vahvimpia kuntia luonnehtivatkin suhteellisen korkea taajama-aste, väkiluku ja palvelutoiminnan työllistävyys sekä sijainti suurimpien keskusten läheisyydessä. Kunnallistaloutta kuvaavan kolmannen osaindeksin parhaita arvoja saivat sen sijaan pääasiassa alhaisemman taajama-asteen ja syrjäisemmän sijainnin alkutuotantovaltaiset kunnat, ja sen alueellinen kuva on pirstaleinen. Tämän osaindeksin suhteen kuntien välille muodostuivat myös suurimmat erot.

Osaindeksit kokoava elinvoimaisuusindeksi osoittaa, että kuntien elinvoimaisuus on ainakin tutkimuksessa käytettyjen muuttujien valossa alueellisesti erilaistunut ja myöskin seudullistunut ilmiö. Elinvoimaisimmat kunnat ovat keskuksia ja niiden ympäristökuntia, kun taas maakuntien reuna-alueet jäivät pääsääntöisesti heikommiksi. Laajimpia yhtenäisiä vahvan elinvoimaisuuden alueita ovat pääkaupunkiseudun, Tampereen, Turun ja Oulun seudut. Itärajan tuntumaan, Keski-Suomeen ja Luoteis-Lappiin keskittyvät puolestaan yhtenäiset heikoman elinvoimaisuuden alueet.

Tutkimusjoukon laajuuden vuoksi kuntien elinvoimaisuudesta voidaan tässä esittää oikeastaan vain *suuntaviivoja* – tarkempi ja vivahteikkaampi tulkinta kunkin kunnan elinvoimaisuudesta voidaan tehdä ainoastaan paikallistuntemuksen avulla, varsinkin kun tilastotieto ei varmastikaan pysty kattamaan kaikkia elinvoimaisuuden osatekijöitä. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuntien elinvoimaisuuden käsitteen esilletuominen sekä sen tilan ja sen alueellisen jakauman selvittäminen, toiveena että kaikkien alueiden ja kuntien elinvoimaisuuden turvaamiseen kiinnitettäisiin huomiota myös jatkossa, kaikilla aluesuunnittelun tasoilla. Elinvoimaisuuden säilyttäminen ja vahvistaminen on kaikkialla haasteellinen

tehtävä, jossa tarvitaan niin uusia kuin vanhojakin keinoja ja toimivaa eri tahojen välistä yhteistyötä. Uudeksi mahdolliseksi alueellisen elinvoimaisuuden kehittämisen seurannan työvälineeksi tässä työssä esitettiin elinvoimaisuusindeksiä ja sen osaindeksejä, jotka ovat yksi tapa mitata elinvoimaisuutta numeerisesti. Joka tapauksessa kehittämistyössä tiedon tarpeen nähdään kasvavan ja perinteisten aluekehityksen tunnuslukujen rinnalle kaivataan myös uudenlaista tietoa. Tutkimus on päässyt tavoitteeseensa, jos se osaltaan voi edistää elinvoimaisuuden tutkimusta ja sen menetelmien kehittymistä edelleen.

KIRJALLISUUS

- Eronen, Anne & Petri Kinnunen (1998). Hyvinvoinnin alueellinen uusjako? *Kuntapuntari* 3, 3-9. Tilastokeskus. International Business Statistics. Helsinki.
- Halme, Timo (1999). Muuttuva alue- ja yhdyskuntarakenne. *Nordia Geographical Publications* 28:1. 150 s. Oulu University Press.
- Hautamäki, Lauri (1986). Alueellisen kehitysmekanismin teoreettisia perusteita. *Tampereen yliopisto, Aluetiede, Tiedonantoja* 26. 43 s. Tampere.
- Hautamäki, Lauri (1988). Mitä kehitys on. Teoksessa Näkökulmia yhteiskuntaan, 190-194. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Tutkimuksia Sarja B* 50/1988. Tampere.
- Helin, Heikki (1998). Kunnallistalous 1990-luvulla: vuoristorataa valtion tahdissa. *Kuntapuntari* 6, 3-10. Tilastokeskus. International Business Statistics. Helsinki.
- Honkanen, Ossi (1999). Vuonna 2030 joka kolmas äänioikeutettu on yli 65-vuotias. *Kuntapuntari* 5, 3-6. Tilastokeskus, International Business Statistics. Helsinki.
- Jussila, Heikki, Esko Toiviainen, Elli Heikkilä & Pentti Malinen (1994). Integraatio ja alueellinen kehitys – syyt ja potentiaalit taloudellisen muuntumisen taustalla. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Alueellisen kehityksen uusi dynamiikka ja integraatio, 24-35. *University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports* 124. Oulu.
- Kangasharju, Aki, Jukka-Pekka Kataja & Vesa Vihriälä (1999a). Suomen aluerakenteen viimeaikainen kehitys. *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita* 17. 50 s. Helsinki.
- Kangasharju, Aki, Jukka-Pekka Kataja & Vesa Vihriälä (1999b). Tarvitaanko aluepolitiikkaa? *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita* 18. 41 s. Helsinki.
- Kivelä, Susanna & Mika Mannermaa (1999). Kuntien tulevaisuus. *Acta* 102. 160 s. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Kuhmonen, Tuomas (1999). Maaseutu – erämaaksi vai onnelaksi? *Kuntapuntari* 5, 29-37. Tilastokeskus, International Business Statistics. Helsinki.
- Kuitunen, Jorma (1987). Hyvinvointisuuntautunut aluetiede – haasteellinen tehtäväkenttä. Teoksessa Hautamäki, Lauri & Jorma Kuitunen (toim.): Aluetiede muuttuvassa yhteiskunnassa, 106-117. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Sarja A*, 8. Tampere.
- Kultalahti, Olli (1990). *Yhteiskunta ja alue*. 189 s. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Laesterä, Eero & Paavo Virkkunen (1999). Kuntien talous 1989-1998. *Sisäasiainministeriö, Kuntaosaston julkaisu* 8/1999. 9 + 5 s. + liitteet. Helsinki.
- Lehtonen, Tapani, Eero Niemi & Pentti Woivalin (1982). *Johdatus finanssimatematiikkaan ja indeksilukuihin*. 3. korjattu painos. 103 s. Kangasalan kirjapaino Offset.
- Linnamaa, Reija (1999). Asuinympäristö ja verkostot korostuvat. *Kuntapuntari* 5, 38-42. Tilastokeskus, International Business Statistics. Helsinki.

- Linnapuomi, Pekka (1995). Elinvoimaisen yhdyskunnan menestysmalli haussa. *Kuntalehti* 10/95.
- Linnapuomi, Pekka, Kauko Aronen & Kari Hietala (1996). *Neuvottelusuunnittelu*. Suomen Kuntaliitto. 59 s. Helsinki.
- Manninen, Pentti (1976). *Tilastotiedettä yhteiskuntatieteilijöille*. 3. korjattu painos. 335 s. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Meklin, Pentti (1998). Tunnusluvut kunnan talouden kuvaajana – tunnuslukujen rajat ja vaarat. *Kuntapuntari* 6, 32-35. Tilastokeskus. International Business Statistics. Helsinki.
- Mikkilä, Timo (2000). Kuntien erot ovat pysyneet suurina. *Suomenmaa* 09.02.
- Myrdal, Gunnar (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. 167 s. Butler&Tanner Ltd, London.
- Mähönen, Harri & Jarkko Kauppila (1995). Hyvinvoinnin vaikutus väestön pysyvyyteen. *Ylä-Savon Instituutti, Monisteita* 1/1995. 86 s. Sonkajärvi.
- Mäkinen, Marko (1993). Suomalaisen aluepolitiikan uudet haasteet yhdentyvässä Euroopassa aluekehitys- ja suunnitteluteoreettisesta näkökulmasta. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Tutkimuksia Sarja B* 64/1993. 99 s. Tampere.
- Niittykangas, Hannu, Esa Storhammar & Hannu Tervo (1994). Yrittäjyys ja yritysten synty paikallisissa toimintaympäristöissä. *Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, Julkaisuja* 132. 131 s. Jyväskylä.
- Niittykangas, Hannu, Mika Silander & Hannu Tervo (1997). Uuden aluepolitiikan arviointia yritysten sijaintikäyttäytymisen näkökulmasta. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 4/97, 360-368. Kunnallistieteen yhdistys ry.
- Palttila, Yrjö & Erkki Niemi (2000). Suomen maaseutu EU-kauden alussa – Maaseutuindikaattorit. *Tilastokeskus, Katsauksia* 1999/2. 171 s. + liitteet. Helsinki.
- Peltonen, Rauni (2000). Muutto merkitsee myös elämän laatua. *Kaleva* 24.02.
- Rahko, Pekka (1999). Tuloerot kasvavat kaupungeissa. *Kaleva* 22.11.
- Riihinen, Olavi (1987). Alueellisen kehittyneisyyden käsitteestä ja mittaamisesta. Teoksessa Hautamäki, Lauri & Jorma Kuitunen (toim.). *Aluetiede muuttuvassa yhteiskunnassa*, 77-91. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Sarja A*, 8. Tampere.
- Siirilä, Seppo, Lauri Hautamäki, Jorma Kuitunen & Timo Keski-Petäjä (1988). Hyvinvoinnin alueelliset erot Suomessa. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Tutkimuksia Sarja B* 47/1988. 78 s. Tampere.
- Siirilä, Seppo, Ville Viljanen & Jussi Jousmäki (1999). Elinolojen alueellinen erilaistuminen – huono-osaisuuden näkökulma. *Tampereen yliopisto, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja B* 71/1999. 87 s. Tampere.
- Sisäasianministeriö (1988). Alueelliset hyvinvointierot. *Sisäasianministeriö, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä* 1988:6. 75 s. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- Sisäasianministeriö (2000). EU-ohjelmatyö. <http://www.intermin.fi/alue/eu>.
- Suomen Kuntaliitto (1999). *Menestys kasaantuu – alueet erilaistuvat*. 183 s. Helsinki.
- Tilastokeskus (1999). Vuosikate. <http://statfin.stat.fi/statweb/>.
- Tilastokeskus (2000). *Aluebarometri* 1/2000. 63 s. Sisäasianministeriö. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

- Vartiainen, Perttu (1998). *Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita*.
Sisäasiainministeriö, Aluekehitysosasto. 14 s. Helsinki.
- Ympäristöministeriö (1995). *Alueiden käyttö ja aluerakenne vuonna 2017*.
Ympäristöministeriö, Alueiden käytön osasto. 44 s. Helsinki.

Tilastolähteet

- Maantieteen laitos (1992). *Suomi-aineisto*. Oulun yliopisto.
- Sisäasiainministeriö (2000). EU-ohjelmalyö.
<http://www.intermin.fi/alue/eu/kunnat.html>.
- Tilastokeskus 1989-1999. (Tiedot kerätty eri julkaisuista ja Oulun aluepalvelun sähköisistä tiedostoista).

LIITE 1.

Elinvoimaisuusindeksin ja sen viiden osaindeksin arvot Manner-Suomen kunnissa 1997.

		Kunta- ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
1	VELKUA	3	157	244	108	396	192	49
2	HELSINKI	0	154	145	117	481	156	154
3	ESPOO	1	145	171	128	180	134	154
4	KAUNIAINEN	1	139	129	151	120	151	116
5	UUSIKAUPUNKI	2	131	109	104	611	103	127
6	TUUSULA	1	130	167	117	129	115	135
7	TAMPERE	1	130	146	105	205	128	146
8	KIRKKONUMMI	2	130	159	119	103	121	135
9	SALO	1	129	158	113	261	104	129
10	HAMINA	1	127	104	105	521	112	119
11	OULU	0	127	157	108	98	117	148
12	NURMIJÄRVI	2	124	161	118	18	114	132
13	VANTAA	1	123	156	117	2	110	143
14	TÖYSÄ	3	123	133	98	453	101	105
15	SIPOO	2	122	164	121	-26	115	121
16	KEMPELE	1	122	191	113	-25	103	119
17	NAANTALI	1	122	138	114	176	110	119
18	TURKU	0	122	136	106	66	119	154
19	RAISIO	1	122	162	111	59	106	132
20	LEMPÄÄLÄ	2	121	144	108	142	114	124
21	YLÖJÄRVI	1	121	143	111	80	115	132
22	MERIMASKU	3	120	161	115	160	122	73
23	KERAVA	1	120	144	118	3	118	129
24	VAASA	0	120	129	108	133	112	143
25	LIETO	2	120	155	114	-15	114	132
26	JYVÄSKYLÄ	0	120	142	102	28	124	148
27	KUOPIO	0	120	132	103	91	120	146
28	MASKU	3	120	149	116	198	102	97
29	PIRKKALA	1	119	138	111	98	118	121
30	VIHTI	2	119	140	114	61	106	135
31	MUURAME	2	119	178	108	29	110	105
32	ROVANIEMI	0	118	132	98	124	120	138
33	NURMO	2	118	161	110	56	108	113
34	KIIMINKI	3	118	179	108	-63	108	121
35	NOKIA	1	117	129	105	181	102	132
36	SEINÄJOKI	1	117	128	106	15	126	138
37	HYVINKÄÄ	1	117	133	111	32	113	135
38	SIUNTIO	3	116	141	116	63	113	102
39	PARAINEN	2	116	122	111	57	122	124
40	KARKKILA	2	116	120	104	215	104	124
41	KAARINA	1	116	138	115	-56	120	127
42	PUKKILA	3	116	154	101	223	102	89
43	MÄNTSÄLÄ	2	115	137	109	16	114	129
44	JÄRVENPÄÄ	1	115	144	115	-109	119	132
45	JYVÄSKYLÄN MLK	1	115	151	105	-22	108	138
46	KANGASALA	1	115	128	109	13	116	138
47	UUSIKAARLEPYY	3	115	97	107	221	127	111
48	RUSKO	3	115	130	115	167	107	94
49	LOHJA	1	115	130	111	72	103	132

LIITE 1.

		Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
50	MUSTASAARI	2	115	131	110	-8	115	135
51	RAUMA	1	114	101	104	184	112	138
52	ARTJÄRVI	3	114	133	102	173	129	78
53	PORVOO	1	113	125	114	-36	113	138
54	LAPPEENRANTA	1	113	126	102	53	106	143
55	PAIMIO	2	112	110	116	119	105	113
56	LAIHIA	2	112	102	104	271	107	108
57	HÄMEENKYRÖ	2	112	130	104	96	107	119
58	JAALA	3	112	115	96	303	123	78
59	KORSNÄS	3	111	84	106	444	97	92
60	PORNAINEN	3	111	160	112	3	100	94
61	KOKKOLA	1	111	118	100	71	111	135
62	LUOTO	3	111	174	105	94	77	97
63	HALIKKO	3	111	118	112	160	97	105
64	LAHTI	1	111	123	100	-19	111	148
65	OULUNSALO	1	110	138	110	-17	111	111
66	RIIHIMÄKI	1	110	120	106	69	104	127
67	JANAKKALA	2	110	119	107	80	100	127
68	HOLLOLA	2	110	125	108	-2	106	132
69	LUUMÄKI	3	110	120	98	314	95	92
70	KONTIOLAHTI	3	110	143	102	38	106	111
71	ASKOLA	3	110	116	110	36	120	108
72	LIMINKA	3	110	139	105	85	97	108
73	SÄKYLÄ	3	110	121	111	122	97	108
74	JOENSUU	0	110	127	98	-3	113	135
75	ASKAINEN	3	110	150	101	100	117	70
76	SAHALAHTI	3	109	115	106	315	91	81
77	PORI	1	109	112	98	74	104	143
78	ROVANIEMEN MLK	2	109	124	97	61	104	132
79	JÄMSÄ	2	109	103	105	207	95	116
80	TAMMELA	3	109	116	105	173	106	94
81	MAKSAMAA	3	109	104	98	300	115	78
82	LOVIISA	1	108	103	103	164	100	124
83	NOUSIAINEN	3	108	128	110	100	102	92
84	AURA	3	108	126	108	42	106	105
85	SIILINJÄRVI	2	108	133	107	-97	108	132
86	HÄMEENLINNA	0	108	123	105	-42	110	129
87	MIKKELI	0	108	119	100	8	110	132
88	HUITTINEN	2	108	101	105	119	107	119
89	VESILAHTI	3	108	149	102	73	100	89
90	MIKKELIN MLK	3	107	122	102	48	110	113
91	KOUVOLA	0	107	108	104	24	108	135
92	VIRRAT	3	107	86	96	265	111	111
93	NUMMI-PUSULA	3	107	121	103	118	105	100
94	RAAHE	1	107	111	106	75	97	127
95	ORIMATTILA	2	107	118	102	66	99	127
96	LOPPI	3	107	122	102	24	111	113
97	INKOO	3	107	129	111	-114	121	108
98	KISKO	3	107	109	102	313	92	81
99	ASIKKALA	2	107	104	106	131	100	113

LIITE 1.

		Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
100	KALAJOKI	2	106	108	98	169	99	116
101	ORIPÄÄ	3	106	77	106	281	128	70
102	RUOKOLAHTI	3	106	120	101	168	96	100
103	ULVILA	1	106	112	107	42	106	116
104	NÄRPIÖ	3	106	83	104	199	102	119
105	JOKIOINEN	3	106	134	106	33	103	97
106	KANKAANPÄÄ	2	106	105	99	75	109	127
107	VALKEAKOSKI	1	106	95	107	178	89	121
108	SIEVI	3	106	142	103	17	96	105
109	KARJALOHJA	3	106	120	102	-8	147	70
110	KEMIÖ	3	106	82	106	249	105	100
111	VALKEALA	2	106	100	105	77	109	116
112	EVIJÄRVI	3	106	92	98	173	131	86
113	KOTKA	1	106	103	104	51	97	138
114	PÄLKÄNE	3	106	109	103	58	117	102
115	MARTTILA	3	106	112	106	189	102	81
116	SUOMENNIEMI	3	106	115	94	406	91	62
117	LAITILA	2	105	100	105	94	112	108
118	LAPPI	3	105	107	101	162	111	92
119	LAPUA	2	105	97	102	99	101	129
120	LUMIJOKI	3	105	170	98	29	95	76
121	FORSSA	1	105	91	99	97	107	132
122	PIIKKIÖ	2	105	106	110	7	110	111
123	TUUSNIEMI	3	105	90	92	286	115	89
124	PÖYTYÄ	3	105	96	108	232	99	84
125	LOIMAAN KUNTA	3	105	110	105	132	99	97
126	PEDERSÖRE	3	104	119	108	71	91	108
127	PIEKSÄMÄEN MLK	3	104	88	102	228	100	105
128	LEMU	3	104	126	113	100	88	84
129	MYNÄMÄKI	3	104	107	105	106	105	97
130	PIETARSAARI	1	104	105	108	19	95	129
131	SOMERO	3	104	94	105	165	95	111
132	LAUKAA	2	104	129	100	-17	94	127
133	SOTKAMO	3	104	105	96	157	99	113
134	VÄHÄKYRÖ	3	104	116	106	44	105	100
135	ÄÄNEKOSKI	2	104	119	101	76	94	113
136	IITTI	3	104	95	99	126	105	116
137	MOUHIJÄRVI	3	104	130	99	71	104	89
138	PERNIÖ	3	104	91	107	98	103	116
139	TOIJALA	1	104	100	102	65	106	119
140	TARVASJOKI	3	104	114	110	107	104	78
141	KARINAINEN	3	104	75	106	225	117	84
142	JOUTSENO	2	104	97	102	80	100	124
143	VAMMALA	2	103	105	101	49	108	113
144	HEINOLA	1	103	101	102	26	101	132
145	SUOMUSJÄRVI	3	103	87	101	314	100	78
146	SAVONLINNA	1	103	104	96	44	104	132
147	KUHMOINEN	3	103	66	92	423	101	94
148	HAUKIPUDAS	1	103	125	102	-90	106	127
149	ISOKYRÖ	3	103	108	101	97	106	100

LIITE 1.

		Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
150	TAIPALSAARI	3	103	122	106	26	105	92
151	RENKO	3	103	105	101	172	112	78
152	HIRVENSALMI	3	103	94	92	410	84	86
153	IMATRA	1	103	96	100	126	93	127
154	NAKKILA	2	103	118	104	16	99	111
155	KYLMÄKOSKI	3	103	120	100	61	113	86
156	EURA	2	103	106	110	-30	104	116
157	HATTULA	2	103	113	107	-63	113	111
158	LEPPÄVIRTA	3	103	97	96	121	105	116
159	KUSTAVI	3	103	54	102	275	129	84
160	PADASJOKI	3	103	97	98	219	100	92
161	HANKO	1	103	77	109	203	90	113
162	VÖYRI	3	103	92	106	225	99	84
163	VEHKALAHTI	2	103	111	107	58	85	119
164	KAJAANI	1	102	105	99	-2	101	135
165	MIETOINEN	3	102	95	110	144	110	76
166	MUHOS	2	102	119	103	-9	102	108
167	KIIKALA	3	102	98	103	196	106	78
168	VAHTO	3	102	130	110	9	99	81
169	TORNIO	1	102	105	99	-25	104	135
170	KAUHAJOKI	2	102	107	94	59	105	119
171	PYHÄSELKÄ	3	102	126	98	29	97	108
172	PYHÄRANTA	3	102	108	108	124	89	94
173	HONKAJOKI	3	102	82	96	315	100	86
174	IKAALINEN	3	102	101	100	17	107	119
175	LEMI	3	101	122	98	155	97	76
176	RYMÄTTYLÄ	3	101	116	105	21	113	81
177	MYRSKYLÄ	3	101	98	101	217	94	86
178	RUOVESI	3	101	96	101	64	111	105
179	INARI	3	101	103	90	87	114	108
180	KASKINEN	1	101	65	113	227	106	81
181	TYRNÄVÄ	3	101	125	104	101	85	89
182	PERTTELI	3	101	98	110	157	89	89
183	KÄLVIÄ	3	101	125	99	83	92	92
184	NAUVO	3	101	65	103	128	131	92
185	LIPERI	3	101	113	97	-36	108	119
186	LÄNGELMÄKI	3	101	95	94	179	116	81
187	HAUSJÄRVI	3	101	122	106	-24	92	108
188	KURIKKA	2	101	101	99	97	98	108
189	JALASJÄRVI	3	101	67	97	281	95	111
190	IISALMI	1	101	97	98	43	95	132
191	KEURUU	2	101	102	99	48	100	116
192	VARKAUS	1	101	97	101	1	103	124
193	YLIVIESKA	2	100	106	101	-39	103	124
194	VIROLAHTI	3	100	87	102	140	103	100
195	LOIMAA	1	100	100	104	-43	117	108
196	YLIHÄRMÄ	3	100	77	110	133	105	94
197	KEMI	1	100	102	97	-6	95	138
198	MUURLA	3	100	76	112	163	106	81
199	YPÄJÄ	3	100	102	100	169	90	94

LIITE 1.

		Kunta- ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
200	HEINÄVESI	3	100	63	95	414	85	94
201	PETÄJÄVESI	3	100	129	92	22	105	94
202	LUOPIOINEN	3	100	85	100	257	94	86
203	LAMMI	3	100	99	104	34	107	100
204	SODANKYLÄ	3	100	98	88	64	109	121
205	PELKOSENNIEMI	3	100	109	85	397	81	67
206	KAUSTINEN	3	100	121	101	27	97	92
207	TAMMISAARI	2	99	108	109	-174	111	121
208	ANJALANKOSKI	2	99	94	106	43	90	119
209	RANTASALMI	3	99	102	95	208	96	84
210	NASTOLA	2	99	123	101	-84	100	113
211	PARKANO	2	99	86	98	74	104	119
212	KARTTULA	3	99	125	96	23	106	86
213	ELIMÄKI	3	99	112	104	-15	99	102
214	ILMAJOKI	2	99	96	100	55	99	111
215	TEUVA	3	99	69	98	211	94	113
216	KALVOLA	3	99	122	101	87	82	92
217	KOSKI TL	3	99	94	107	221	81	81
218	MÄNTYHARJU	2	99	84	96	132	102	108
219	VIIALA	1	99	94	97	69	111	100
220	KARJAA	2	99	107	106	-99	108	113
221	NIVALA	2	99	109	98	2	91	121
222	SAARIJÄRVI	3	99	96	95	53	98	121
223	JÄMSÄNKOSKI	2	99	101	102	82	92	102
224	JOUTSA	3	98	98	95	125	95	102
225	HIMANKA	3	98	83	98	212	96	92
226	SAUVO	3	98	94	110	114	92	84
227	ORAVAINEN	3	98	82	104	106	112	86
228	ALAVUS	3	98	103	98	62	96	105
229	JOROINEN	3	98	90	101	160	91	97
230	TUULOS	3	98	104	99	125	110	67
231	KEMINMAA	2	98	102	101	-29	105	111
232	KÖYLIÖ	3	98	93	107	-5	110	97
233	PUUMALA	3	98	79	91	251	108	84
234	EURAJOKI	3	98	93	103	111	98	92
235	KAUHAVA	2	98	104	104	-57	101	113
236	LUVIA	3	98	87	102	94	102	97
237	ALAHÄRMÄ	3	98	76	107	98	104	97
238	RANUA	3	98	96	84	164	101	105
239	PERNAJA	3	97	124	103	-52	96	94
240	JÄMIJÄRVI	3	97	77	95	144	108	100
241	KANNONKOSKI	3	97	89	86	270	110	70
242	PATTIJOKI	2	97	130	109	-131	103	86
243	NOORMARKKU	2	97	90	100	30	102	113
244	MÄNTTÄ	1	97	102	105	-39	102	105
245	VILJAKKALA	3	97	94	101	91	110	78
246	KUUSANKOSKI	1	97	94	106	9	87	119
247	LAPINLAHTI	3	97	101	93	125	91	102
248	KUUSJOKI	3	97	89	106	145	95	81
249	ORIVESI	2	97	98	99	-43	106	116

LIITE 1.

		Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
250	ILOMANTSI	3	97	88	88	180	94	111
251	VÄSTANFJÄRD	3	97	77	110	208	99	65
252	KOKEMÄKI	2	97	90	101	-34	105	119
253	VILPPULA	3	97	79	99	122	95	111
254	PUNKAHARJU	3	97	80	99	137	90	111
255	SYSMÄ	3	97	81	95	223	87	100
256	TAIVASSALO	3	97	88	103	124	101	81
257	VIITASAARI	3	97	96	94	134	88	105
258	KUHMALAHTI	3	97	84	96	340	93	57
259	KUUSAMO	2	97	96	90	24	107	116
260	MERIKARVIA	3	97	81	96	205	92	94
261	VAALA	3	96	96	92	132	96	97
262	ALASTARO	3	96	80	101	178	103	78
263	HARJAVALTA	1	96	98	108	-63	101	105
264	SAVITAIPALE	3	96	80	98	145	101	94
265	VEHMERSALMI	3	96	88	95	186	101	81
266	KRUUNUPYY	3	96	92	104	-4	96	111
267	KODISJOKI	3	96	136	101	87	85	57
268	LESTIJÄRVI	3	96	80	93	237	108	70
269	JUUPAJOKI	3	96	106	99	147	80	86
270	PIHTIPUDAS	3	96	95	91	72	93	116
271	TERVOLA	3	96	93	88	152	97	100
272	HAUHO	3	96	101	98	71	99	86
273	YLÄMAA	3	96	84	100	245	91	70
274	HARTOLA	3	96	73	96	218	94	94
275	KULLAA	3	96	111	97	80	95	78
276	UTAJÄRVI	3	96	89	94	108	108	86
277	JUVA	3	95	90	97	138	81	105
278	LAPINJÄRVI	3	95	98	101	17	109	81
279	YLISTARO	3	95	87	99	107	89	102
280	ÄETSÄ	3	95	83	102	110	88	100
281	KIUKAINEN	3	95	92	102	64	95	92
282	KARSTULA	3	95	85	93	134	95	100
283	KITEE	3	95	91	95	26	99	111
284	KONNEVESI	3	95	99	95	165	80	92
285	JUANKOSKI	3	95	79	98	73	103	100
286	HOUTSKARI	3	94	99	97	199	95	57
287	SULKAVA	3	94	63	93	281	94	89
288	KÄRKÖLÄ	3	94	89	104	80	89	92
289	PIEKSÄMÄKI	1	94	99	97	-67	102	113
290	UURAINEN	3	94	112	92	87	89	86
291	PYHTÄÄ	3	94	122	104	-89	93	89
292	MIEHIKKÄLÄ	3	94	87	100	217	90	67
293	HAAPAJÄRVI	2	94	115	95	-39	89	108
294	ISOJOKI	3	94	97	93	133	89	89
295	RISTIINA	3	94	94	97	9	96	108
296	PUNKALOIDUN	3	94	80	100	58	102	97
297	ÄHTÄRI	3	94	93	99	-33	100	111
298	ANTTOLA	3	94	86	94	120	106	81
299	KIIKOINEN	3	94	101	98	148	92	67

LIITE 1.

		Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja ...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
300	LOHTAJA	3	94	106	98	55	81	97
301	HAAPAVESI	2	94	104	94	25	91	102
302	KIURUVESI	3	94	81	94	68	94	113
303	ALAJÄRVI	2	94	105	96	-5	90	105
304	VIRTASALMI	3	94	96	91	245	85	70
305	VEHMAA	3	94	58	100	133	109	92
306	TOHOLAMPI	3	94	92	102	107	82	92
307	KANGASNIEMI	3	94	81	92	98	94	111
308	KITTILÄ	3	94	85	88	20	112	108
309	KURU	3	94	81	96	45	116	86
310	KANNUS	2	93	109	105	-177	105	102
311	KORPILAHTI	3	93	100	94	41	98	92
312	MULTIA	3	93	83	90	210	101	73
313	TERVO	3	93	102	94	148	85	78
314	RAUTJÄRVI	3	93	71	101	188	88	86
315	POHJA	3	93	86	106	33	88	97
316	VIMPELI	3	93	81	98	50	104	94
317	RAUTALAMPI	3	93	75	91	185	95	92
318	SAMMATTI	3	93	96	105	62	91	76
319	KINNULA	3	93	116	86	124	91	73
320	SÄRKISALO	3	93	57	108	51	125	73
321	KIIHTELYSVAARA	3	93	112	92	-3	104	81
322	ENONTEKIÖ	3	93	108	82	-8	120	86
323	KÄRSÄMÄKI	3	93	86	91	195	85	89
324	LAVIA	3	92	65	93	220	93	92
325	PERÄSEINÄJOKI	3	92	95	97	41	94	92
326	OULAINEN	2	92	97	101	-79	101	102
327	MAANINKA	3	92	84	92	117	102	84
328	SAARI	3	92	63	89	269	106	73
329	JÄPPILÄ	3	92	80	95	184	101	67
330	HANKASALMI	3	92	98	92	91	80	102
331	JUUKA	3	92	95	89	133	85	94
332	SIIKAINEN	3	92	43	94	239	106	92
333	KORTESJÄRVI	3	92	65	100	203	94	78
334	ALAVIESKA	3	92	120	97	-27	89	84
335	SOINI	3	92	80	92	65	112	86
336	KESÄLAHTI	3	92	89	93	94	94	92
337	TOIVAKKA	3	92	106	96	76	87	78
338	PYHÄJOKI	3	92	93	100	71	89	84
339	KERIMÄKI	3	92	95	96	-14	91	108
340	LILJENDAL	3	92	67	103	174	89	81
341	VIHANTI	3	92	91	96	96	94	78
342	POMARKKU	3	91	75	95	68	100	97
343	JURVA	3	91	86	98	46	87	100
344	VAMPULA	3	91	80	100	20	100	92
345	KORPPOO	3	91	51	100	96	119	81
346	PERTUNMAA	3	91	53	93	261	97	81
347	SUOLAHTI	1	91	91	98	1	91	100
348	KANGASLAMPI	3	91	88	95	124	96	70
349	TOHMAJÄRVI	3	91	91	91	103	86	94

LIITE 1.

	Kunta-ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja ...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...	
350	II	2	91	106	92	-61	92	108
351	POLVIJÄRVI	3	91	89	88	10	101	105
352	YLÄNE	3	91	67	99	208	92	70
353	VETELI	3	91	83	99	36	90	97
354	MAALAHTI	3	91	80	103	-14	91	105
355	URJALA	3	90	77	99	65	87	100
356	KIHNIÖ	3	90	86	91	122	92	84
357	KRISTIINANKAUPUNKI	3	90	73	101	-26	96	111
358	RÄÄKKYLÄ	3	90	76	89	148	93	92
359	KARVIA	3	90	78	91	150	91	84
360	RUUKKI	3	90	89	98	23	83	100
361	HÄMEENKOSKI	3	89	77	101	38	104	73
362	YLI-II	3	89	100	91	71	86	84
363	KUIVANIEMI	3	89	70	87	237	86	84
364	KEMIJÄRVI	2	89	68	96	45	84	119
365	KESTILÄ	3	89	115	95	65	79	67
366	LEHTIMÄKI	3	89	81	96	50	94	89
367	PARIKKALA	3	89	76	93	82	95	92
368	MELLILÄ	3	89	39	104	156	107	78
369	KOLARI	3	89	62	84	179	103	89
370	PYHÄNTÄ	3	89	65	98	153	96	76
371	HUMPPILA	3	89	60	99	179	87	84
372	PALTAMO	3	89	82	89	121	80	100
373	HAUKIVUORI	3	89	57	92	206	92	86
374	UTSJOKI	3	89	72	95	29	107	86
375	RANTSILA	3	89	88	99	88	86	73
376	PYHÄJÄRVI	3	88	76	91	56	88	108
377	KARIJOKI	3	88	83	95	176	82	67
378	NILSIÄ	3	88	82	94	22	88	102
379	LEIVONMÄKI	3	88	52	95	306	77	78
380	KYYJÄRVI	3	88	70	95	171	83	84
381	KUHMO	3	88	73	84	108	96	100
382	OUTOKUMPU	2	88	67	91	50	91	113
383	KUORTANE	3	88	64	100	80	88	94
384	SUOMUSSALMI	3	88	76	83	135	82	108
385	SUONENJOKI	2	88	81	92	-31	99	102
386	VESANTO	3	88	91	92	22	91	86
387	LAPPAJÄRVI	3	88	70	97	-12	105	92
388	SONKAJÄRVI	3	88	98	91	17	87	86
389	PUDASJÄRVI	3	88	81	83	29	94	111
390	MUONIO	3	87	88	94	-24	101	84
391	UUKUNIEMI	3	87	76	90	303	79	51
392	HALSUA	3	87	82	97	19	100	73
393	KEITELE	3	87	59	97	133	94	78
394	YLIKIIMINKI	3	87	113	90	-35	85	84
395	VARPAISJÄRVI	3	87	76	90	114	84	89
396	PERHO	3	87	91	93	21	85	86
397	LIEKSA	2	87	80	90	-14	88	111
398	PULKKILA	3	86	59	99	187	89	65
399	LUHANKA	3	86	46	92	311	89	62

LIITE 1.

		Kunta- ryhmä*	Elinv. indeksi	I osaind. Väestö	II osaind. Työ ja ...	III osaind. Kunnallist.	IV osaind. Osaam...	V osaind. Elink...
400	PUOLANKA	3	86	76	86	113	93	84
401	ULLAVA	3	86	104	100	96	68	57
402	KUOREVESI	3	86	68	107	-14	87	86
403	VIEREMÄ	3	86	80	95	16	88	89
404	TEMMES	3	86	116	99	-232	118	59
405	KAAVI	3	85	84	88	44	77	102
406	PIELAVESI	3	85	58	89	94	92	97
407	REISJÄRVI	3	85	73	96	9	86	94
408	TAIVALKOSKI	3	85	82	81	53	89	97
409	NURMES	2	85	66	87	-19	95	113
410	INIÖ	3	84	29	97	339	94	49
411	SAVUKOSKI	3	84	79	85	160	89	65
412	YLITORNIO	3	84	85	89	-87	94	105
413	SALLA	3	84	78	80	24	100	94
414	ENO	3	84	77	88	59	79	100
415	SIIKAJOKI	3	84	84	100	33	81	70
416	SUMIAINEN	3	84	83	95	78	87	62
417	RAUTAVAARA	3	84	54	83	307	74	78
418	PYLKÖNMÄKI	3	84	80	83	186	81	67
419	PIIPPOLA	3	84	84	95	-30	95	73
420	SAVONRANTA	3	83	39	81	239	104	73
421	POSIO	3	83	62	83	95	94	92
422	PELLO	3	83	62	87	16	88	111
423	SIMO	3	83	70	96	-20	91	86
424	TUUPOVAARA	3	83	69	91	89	77	86
425	ENONKOSKI	3	82	50	89	205	79	81
426	SUODENNIEMI	3	82	96	99	-65	80	73
427	RISTIJÄRVI	3	82	26	88	254	85	89
428	VUOLIJOKI	3	81	84	95	-106	82	94
429	HAILUOTO	3	81	97	99	-91	73	78
430	RUOTSINPYHTÄÄ	3	79	41	102	6	79	97
431	DRAGSFJÄRD	3	79	52	104	-97	86	94
432	MERIJÄRVI	3	78	60	94	90	77	67
433	VALTIMO	3	78	48	83	287	68	65
434	KIVIJÄRVI	3	77	40	87	168	83	67
435	HYRYNSALMI	3	74	47	87	53	71	89
436	VÄRTSILÄ	3	58	-40	86	71	104	51

*0 = läänin pääkaupungit v.1992, 1 = muut kaupungit, 2 = taajaan asutut kunnat, 3 = maaseutumaiset kunnat. Kuntaryhmitys perustuu Tilastokeskuksen käyttämään tilastolliseen kuntaryhmitykseen.

Kuntien elivoimaisuus 1989 - 1997-tutkimuksessa paneudutaan kuntien ja eri alueiden elinvoimaisuuden ja sen mittaamisen problematiikkaan. Siinä selvitetään tilastollisten muuttujien ja indeksimuotoon tiivistetyn tiedon valossa kuntien elinvoimaisuuden tilaa ja alueellista kuvaa Manner-Suomessa. Käytetyt muuttujat ovat vuosilta 1989, 1993 ja 1997 ja ne kuvaavat kunnan väestöllisiä ominaisuuksia, työtä ja toimeentuloa, kunnallistaloutta, osaamista ja innovatiivisuutta sekä elinkeinorakenteen monimuotoisuutta.

Tutkimus perustuu Oulun yliopiston maantieteen laitoksella tehtyyn opinnäytetyöhön.

Julkaisujen myynti: Tilastokeskus

ISBN 951-727-829-2

Aluepalvelut:	puhelin	faksi	sähköposti
Oulu	(08) 537 2046	(08) 537 2047	oulu.tilastokeskus@tilastokeskus.fi
Seinäjoki	(06) 414 4539	(06) 423 3696	sjoki.tilastokeskus@tilastokeskus.fi
Tampere	(03) 3141 5900	(03) 3141 5950	tampere.tilastokeskus@tilastokeskus.fi
Turku	(02) 274 3430	(02) 274 3440	turku.tilastokeskus@tilastokeskus.fi